

జీవిత చరిత్ర

వల్లభాయిపటేల్

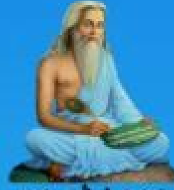
సదాశివ సమారంభాం

గురు దక్షిణామూర్తి

గురు వేదవ్యాస మహర్షి

గురు శుక మహర్షి

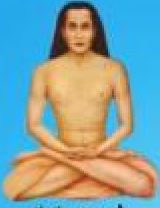

గురు నారద మహర్షి

గురు వాల్మీకి మహర్షి

గురు శ్రీకృష్ణ

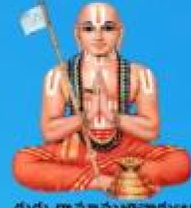
శంకరాచార్య మధ్యమాం

గురు దత్తాత్రేయ

గురు బాబాజీ

గురు గౌతమ బుద్ధ

గురు ఆదిశంకరాచార్య

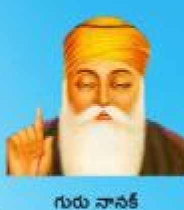

గురు రామానుజాచార్యులు

గురు జ్ఞానేశ్వర్

గురు రవిదాస్

గురు కబీర్ దాస్

గురు చైతన్య మహా ప్రభువు

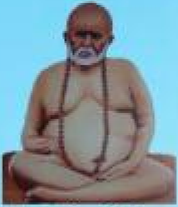

గురు నానక్

గురు రాఘవేంద్ర స్వామి

గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి

యోగి వేమన

అస్మదాచార్య పర్యంతాం

గురు త్రైలింగ స్వామి

గురు లాహిరి మహాశయ

గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి

గురు వివేకానంద

గురు సాయి బాబా

గురు అరబిందో

గురు రమణ మహర్షి

గురు యోగానంద

గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద

గురు మళయాళస్వామి

గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి

గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య

వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India: Inc ×

www.new.dli.ernet.in

Digital Library of India

Hosted by: Indian Institute of Science, Bangalore in co-operation with
CMU, IIIT-H, NSF, ERNET and MCIT for the Govt. of India and 21 major participating centres.

Home | Vision | Mission | Goals | Benefits | Content Selection | Current Status | People | Funding | Copyright Policy | FAQ | RFP

Books Journals Newspapers Palm-Leaves (Manuscripts)

Title: Ramayanam
Author:
Year: to
Subject: Any Subject
Language: Telugu
Scanning Centre: Any Centre
Clear Search

Presentations and Report
Statistics Report
Status Report
Feedback | Suggestions | Problems | Missing links or Books

Click here for PDF collection
DLI MIRROR at IUCAA Data Center PUNE

DLI

For the first time in history, the Digital Library of India is digitizing all the significant works of Mankind.

Click Here to know More about DLI New!

Books
- Rashtrapati Bhavan
- CMU-Books
- Sanskrit
- TTD,Tirupathi
- Kerala Sahitya Akademi

Journals
- INSA

Newspapers
- Times of India
- Indian Express
- The Hindu
- Deccan Herald
- Eenadu
- Vaartha

Manuscripts
- Tamil Heritage Foundation
- AnnaUniversity NEW!

Title Beginning with.

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

Author's Last Name

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z

Year

1850-1900	1901-1910	1911-1920	1921-1930	1931-1940	1941-1950	1951-

Subject

Astrophysics	Biology	Chemistry	Education	Law	Mathematics	Mythology	Religion	For more subjects...

Language

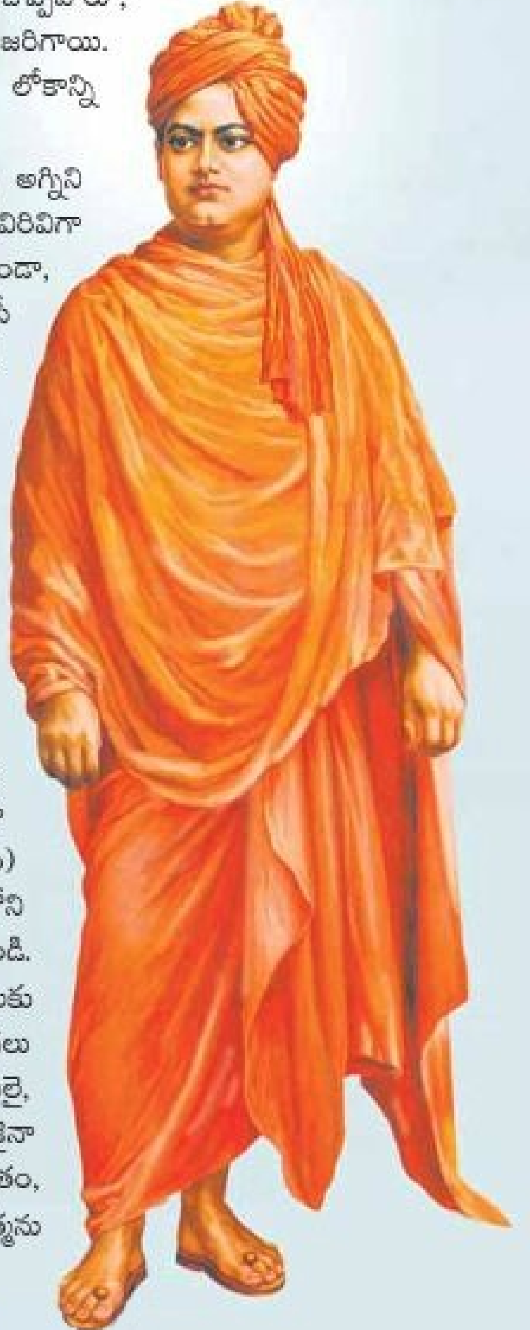
Sanskrit	English	Bengali	Hindi	Kannada	Marathi	Tamil	Telugu	Urdu

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, ఐవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి. ❖

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

వల్లభాయి పటేల్

గొట్టిపాటి వెంకటసుబ్బయ్య

దే శి క వి తా మం డ లి
గవర్నరుపేట : విజయవాడ.

వి ష య సూ ఛి క.

పరిచయము

సర్దారు పటేలు కాంగ్రెసు నాయకులలో శ్రేష్ఠ పాత్రుడు. స్వాతంత్ర్యవీరుడు. ఉక్కుమనిషి అనబడెను. గాంధీజీ తరువాత భారత రాజకీయములలో [illegible]. అయినను జవహర్లాల్ ప్రాముఖ్యమునకు [illegible]. నాటి [illegible]. భారత నాయకులలో ప్రత్యేకతగల వ్యక్తి. గాంధీయుగములో నొక విశిష్టతగల నాయకుడతడు. సముద్రమువలె గంభీరుడు. మేరువువలె నచంచలుడు. హిమగిరిశిఖరాలు [illegible]. పాటిదారు నేటి సర్దారు [illegible] ము, దేశమునకు [illegible] నాయకుని సహకారములు.

ఆయన హృదయము సుహావలె విశాలము, భయంకరము. "వజ్రాదపి కఠినము, కుసుమాదపి కోమలము" కూడ.

గాంధీజీ కాంగ్రెసుజ్యోతి వెలిగించిన పటేలు చేతులలో బడి తప్పించుకొనగల పోరాట నాయకుడెవ్వడును లేడు. బ్రిటిషుసింహాసనమే గడగడలాడినది.

ఆయన గాంధీజీ ముఖ్యశిష్యుడే. అయినను నాయన ప్రచారకుడు, ప్రబోధకుడు కాడు. ఆయనపద్ధతి భిన్నము. గాంధీజీ సిద్ధాంతములకు కార్యరూపమును ఘటించి ప్రపంచ విభ్రమ కలిగించిన కార్యసాధకుడు.

సర్దారు తన జీవితమంతయు రాజకీయములకే యర్పించెను. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునుండి యధికారమును హస్తగతము చేసికొనుటకు సత్యాగ్రహసమరము జరిపి ప్రతిరంగమునందు

జయముగాంచిన విజయసారథి. భారత స్వాతంత్ర్యసమరములో సత్యాగ్రహసాహసమునఁ బోరాడిన సేనాని. సద్యస్స్ఫురణ, సూక్ష్మ దృష్టి, శీఘ్రనిర్ణయము, భావగాంభీర్యము, వజ్రసంకల్పము, నిర్మాణ నైపుణ్యము, కార్యదీక్ష. ఆత్మవిశ్వాసము, సమాజ వివేకము, సహజాత ప్రత్యేక గుణములు.

ఆయన నిష్కపటి; కాంగ్రెసు నాయకులందరిలోను మించి నిష్కల్మషతలవాఁడని ప్రఖ్యాతిగాంచినవాఁడు. ఏ పను కులును కానివారందరును బ్రతికియుండిరను భావించును. తటస్థభావ మనునది లేనేలేదు. ఆయన తలపెట్టిన పని గట్టె సను సాధించక విడచిపెట్టఁడు. సిద్ధాంతములను లక్ష్యపెట్టఁగను. కర్తవ్యనిర్వహణలోఁ జండశాసనుఁడు. బారిస్టరై యుండినను గాఁ దాను గర్షకుఁడనని చెప్పికొను విప్రమూర్తి.

ఇంపీరియలిజము, ఫాసిజములవలె బాపలిజము, కమ్యూనిజములుకూడ నాయనకు సరిపడని సంగతులు. గాంధీయిజమే యాయనకు గణనీయమైనది.

* "తన హక్కులపై దాడిజరిగిన నెంత పట్టుదలతో వ్యవహరించునో చెప్పుటకు వీలు లేదు.

" స్వార్థరహితుఁడు. పనికిమాలినవారిని, నంతకంటె నెక్కువగా దుష్టులను, నియంతలను నిరసించువాఁడు.

" పోరాటము – ఇదియే యాయన నినాదము.

" సత్యాగ్రహిగాఁ బోరాడును. ఎవరిపై సహాయనిరాకరణము సాగించునో, యతనితో సహకారమునకై యెప్పుడును సిద్ధముగనే యుండును, యథార్థమైన సత్యాగ్రహి.

---

* 1945 నవంబరులో వెలువడిన 'ఆంధ్రప్రభ'లో, పట్టాభిగారి వ్యాసమునుండి.

"ఇతరులవాదన కాదనక సత్వరగా లొంగిపోఁడు, అవసర మేమో, యనవసరమేమో తెలిసికొనగల విచక్షణ యాయ నకుఁ గలదు. అవసరమని భావించినచో నొకపట్టు విడువఁడు. ఎప్పుడు నొక సూత్రముపైఁ బోరాడును. పోరాట మారంభించి నచో సర్వశక్తులను వినియోగించును. కోర్టులలో నైనను, సభాస్థలులలో నైనను, ఉద్యమాదులలో నైనను సిద్ధాం ముఖ్యమైన తత్త్వము. జయమందుటయే యాయన లక్ష్యము. చర్చలలోఁ గాని, సభలలోఁ గాని, విజయమునకై యాయన మహాతురత నొందును. అప్పట్టిన నాయన యోర్మి పూర్తిగా నశించును. ఒకొక్కప్పుడు ప్రతిపక్షము నేమాత్రము సహింప లేఁడు. ప్రతికక్షులను గుఱువుగా, నరోచకమైనవిధముగా మాటలాడి నొప్పించు తత్త్వము. కాని తన చమత్కృతితోఁ దెలివితేటలతోఁ బ్రతిపక్షులయందు విద్వేషభావము కలుగ కుండఁ జేసికొనఁగల దిట్ట."

నెహ్రూవలె సర్వతో పాండిత్యప్రకర్ష కలవాఁడు కాఁడు. కాని యపారమైన ప్రపంచజ్ఞానము కలవాఁడగుటచేఁ బాండిత్య లోపము బయటపడదు.

జవహరులాలువలె విస్తృతముగ విదేశములలోఁ బర్య టన చేసినవాఁడు కాఁడు, కాని చక్కని యూహాశక్తి కల వాఁడు.

సుభాషబాబువలె సనిర్దిష్ట సాహసోపేతకార్యములకుఁ గడంగఁడు. తన కార్యాచరణప్రణాళికను ముందుగనే సిద్ధము చేసికొని దానిని నిరంతరాయముగ ననుసరించును.

రచన తక్కువ – కాని కాగితముపైఁ గలముపెట్టిన

ధారాళముగ నడచును—ఆయన శైలి గంభీరము, అత్యంత సునిశితము—

ఉపన్యాసములు సంచి వేయునాఁడు కాఁడు—కాని తన యుపన్యాసవిషయములోని ప్రతి మాటయందును తన వ్యక్తిత్వ యావేశమును జొప్పించి మాటలాడును. చక్కని చాతుర్యోక్తులతోఁ బిట్టకథలతోఁ దన యుపన్యాసమును విన సొంపుగాఁ దీర్చిదిద్దును.

ఆయన వాక్యములు చిన్నవి — బల్లెపుపోటులవలె నుండును. స్వరాజ్యము స్థాపించినపిమ్మట నెంతకాలము కాలముపాటు గాంధిజీ శిష్యులలో నగ్రస్థానము వహించినవాఁడుగా సర్దారు స్మరింపఁబడును. అచంచలస్ఫూర్తి గలిగిన స్థితప్రజ్ఞుఁడుగా, నఖండ సేవాసక్తి గల కర్మవీరుఁడుగాఁ జిరకాలము స్మరణీయుఁడై యుండఁగలఁడు.

కార్యాచరణమున విశ్వాసము, ఫలసిద్ధిపట్ల సమగ్రమైన యాశ, ధర్మబుద్ధి — ఏసుక్రీస్తు తన శిష్యులకీ గుణత్రయమును బోధించినాఁడు. ఈ గుణత్రయమునకనుసారముగనే తన దేశమునకు, మానవజాతికి స్వార్థరహితసేవ చేసినవాఁడు స్వరాజ్యసిద్ధ్యనంతరము సర్దారు బహుకాలము స్మరింపఁబడఁగలఁడు.

ఆయన జన్మతః నాయకుఁడు. విద్యార్థిదశలోనే నిర్భయుఁడని పేరు పొందినవాఁడు. విద్యార్థులను సంఘటితపఱచి నాయకత్వము వహించి స్వార్థపరులైన యుపాధ్యాయుల నుత్తరాత లూఁగించినవాఁడు.

న్యాయవాదవృత్తిలోఁ గ్రిమినల్ లాయరుగాఁ బ్రఖ్యాతి

గాంధి పోరును అధికారులకు, మేజిస్ట్రేటులకు సింహస్వప్నమై పట్టిన ప్రతికేసుసందు విజయము గాంచినవాడు.

గాంధీజీ సాహచర్యముద్వారా జీవితము ప్రజాసేవ కంకితము గావించి గాంధేయులలో నాటికేని మేటి యని గణన కెక్కినాడు. తెలుసునుం స్థాలనేతల్లో యీయన గాంధీజీ కట్టిన స్వాతంత్ర్య దాస శాస్త్రి గాంచినాడు.

గాంధీ ప్రణాళిక నెట్టిన దివానముల్లో చుట్టులోను, కెయిరా సత్యాగ్రహములో గాంధీజీకి కుడిభుజముగ సంచరించుట లోను గణుతికెక్కెను.

నాగపుర సత్యాగ్రహ ముఖ్యలక్ష్యోద్యమముగ మారితి త్రివర్ణపతాకము బ్రిటిషుప్రభుత్వము దానిని జయ ప్రదముగ బరిష్కరించి జాతీయపతాక ప్రతిష్ఠను గాపాడెను.

అహమ్మదాబాదు మ్యునిసిపాలిటీ కధ్యక్షుడై తన్నగ రాభివృద్ధికి పాటుపడుటయేగాక, దానిని కాంగ్రెసు నగర ముగా దిద్దితీర్చిన కార్యదక్షుడు.

సత్యాగ్రహసమరములో బార్డోలీ రైతులు చూపిన సత్యాగ్రహసాహసములు ప్రపంచేతిహాసములో చేరదగి నవి. అట్టి మహోదంతము ప్రపంచమున గనివిని యెరుగము. తరతరములనుండి తమ భుక్తములోనున్న భూములను భవనము లను స్వస్థానములను వీడి యెనుబదివేల మంది సామాన్యజనము శాంతిసమరములో సర్వత్యాగములు చేసి యష్టకష్టము లనుభవించిరి.

ఈ బార్డోలీ సత్యాగ్రహసమరములో సర్వసేనానాయ కుండై తుదివరకుబోరాడి బ్రిటిషుసింహమును గజగజలాడించి

రాజ్యానికి రప్పించిన ఖ్యాతి పటేలునకే తగినది. భారతీయ సంస్కృతి లోకములోఁ గల చైతన్యమును ప్రపంచమునకుఁ జాటిన కవిరాట్ విజ్ఞానమూర్తి.

గ్రంథరచన చేయకయే స్వీయసంభాషణాచాతుర్యము వలననే పండితులు కవులు మేలుబంతులని గౌరవాభిప్రాయము గలవారిని భాషకుఁ జేసిన భాషాసేవకుఁడు. "కదనరంగమున వలెనే కౌన్సిలు రంగమునఁగూడ ప్రభుత్వమును గాంగ్రెసుపక్షము పరాజయము నొందింపఁగలదని ఋజువుచేసిన ఖ్యాతియుఁ బటేలునకే దక్కినది.

కాంగ్రెసువారి కీయనయందున్న భయభక్తులు మఱి యొకని యందు లేవు. కాంగ్రెసు నుత్తమ శిక్షణగల సంస్థగాఁ జేసినది పటేలు. సర్దారనఁగా శిక్షణ, శిక్షణ యనఁగా సర్దారు, ఇవి రెండు నేకార్థబోధకములు—కాంగ్రెసు ప్రెసిడెంట్లు వత్తురు, పోదురు—కాని యీ మహాసంస్థ యాజ్ఞల నమలులోఁ బెట్టునది యీయనయే. ఆయన గొప్పదనమున కంతకుఁ గారణ మదియే.

ఆయన కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసభ్యుఁడే కాదు—కాంగ్రెసు కిరీటము నొదలఁ దాల్చిన ప్రజాసేవకుఁడు.

కాంగ్రెసుసూత్రధారులలో నొకఁడుమాత్రమే కాదు; కాంగ్రెసు విధినిర్ణేత.

స్వాతంత్ర్యసమరములో సేనానాయకత్వము వహించుటతో పాటు, స్వతంత్రభారతములో నుపప్రధానిగానుండి భారతజాతీయైక్యమునకు నిరోధకములుగా నున్న స్వదేశ సంస్థానముల నన్నిటిని ఇండియనుయూనియనులోఁ గలిపి సమ

స్వాయత్తము సర్చిన నేర్పరి - అశోకుడు, అక్బరు సాధించలేని యేకచ్ఛత్రాధిపత్యము సాధించిన సామర్థ్యము సర్దారుకే కలిగినది. సర్దారు తన జీవితములో సాధించిన ఘనతరవిజయ మిది.

అంతర్జాతీయ విషయముల నెఱపుగా అఖండఖ్యాతిఁ గాంచినటులనే దేశవ్యవహారవిషయములలోఁ బటేలు ప్రతిభాసంతుఁడని ప్రఖ్యాతిఁ గాంచినాఁడు.

వారు భారత భాగ్య విధాతలు.

ఆయన నాయకత్వమున భారతభూమి యవరోధముల నన్నిటి నతిక్రమించి యనతికాలములో నభ్యుదయము నొందఁ గలదని నిస్సందేహముగా భావించవచ్చును.

పితృ పరిచయము

వల్లభాయి పటేలు తండ్రిపేరు జవేరుభాయి వృత్తిచేఁ గర్షకుఁడు. ఆయన జన్మస్థానము గుజరాతులోని పేట్‌లాడ్ తాలూకాలోని కరంసాద్ గ్రామము—జవేర్‌భాయి సామాన్య గృహస్థుఁడే కాని ధైర్యసాహసములలో సాటిలేని మేటి. 1857లో జరిగిన స్వాతంత్ర్యసమరము మాకర్షకనీయు నాకర్షించినది. గొడ్డు, గొడ్డ, పిల్ల, మేక, భూమి, పుత్ర పదలిపెట్టి యా స్వాతంత్ర్యసమరమునఁ జేరినాఁడు. వీర నారి ఝాన్సీలక్ష్మి బాయి దళమునఁ జేరి స్వాతంత్ర్య సమరము సాగించినాఁడు.

ఆయన తెలివితేటలు, నిర్భయత, యాయన కెన్ని యాపదలు వచ్చినను నభివృద్ధిఁ గాంచినవి. అందుల కొక

యుదాహరణము. ఆ స్వాతంత్ర్యసమరమున 'ఝాన్సీరాణి'వలె నొక స్వదేశసంస్థానాధీశునిచే నాయన ఖైదునం దుంచఁబడెను. ఒకనాఁ డా కారాగృహప్రాంగణమునందే ఆ సంస్థాన రాజు చదరంగ మాడుచుండెను. అందున ఎత్తులలోఁ దప్పులు చూపి మంచి యెత్తులు చెప్ప నారంభించెను జవేర్భాయి. దీనివలన మహారాజు జవేర్భాయి సాహసము వలననే యాటలో గెలుపొందెను. అంతట మహారాజు జవేర్భాయిపై సదభిప్రాయము కలవాఁడై యిట్టి వివేకసంపన్నుని బందిగా నుంచుట తగదని విడుదల చేయించెను.

జవేర్భాయిలో ధైర్యసాహసములతోపాటు భగవద్భక్తి కూడ నుండెను. ఆహార విహారాదులలో నాయన యతి జాగరూకత కలిగి యుండువాఁడు. నియమనిగ్రహములు కలుగుటచే మంచి యారోగ్యవంతుఁడై తొంబది రెండేండ్లు జీవింపఁ గలిగెను.

ఆపదలలో నసమాన మతిధైర్యముతో దూకునట్టి సాహసము, ప్రతిభ, కష్టసహిష్ణుత మొదలగు గుణగణము లన్నియు వల్లభాయికిఁ బితృపాదులనుండి సంక్రమించినవి.

జవేర్భాయిగారికి సంతానము - ఐదుగురు కుమారులు; ఒక కుమార్తె. ప్రథముఁడు సోమాభాయి, ద్వితీయుఁడు నరసీభాయి. తృతీయ చతుర్థులు విఠలభాయి, వల్లభాయులు- ఐదవవాఁడు కాశీభాయి-కుమార్తె పేరు దహీబేను, చిన్నతనములోనే చనిపోయినది. నాలుగవవాఁడగు వల్లభాయి 1875 సం॥ అక్టోబరు 31 తేదీన జన్మించెను.

విద్యార్థిదశ

వల్లభాయి బాల్యములోఁ దండ్రివెంటఁ బొలము వెళ్లు చుండెడివాఁడు. తండ్రి కొలఁదిగాఁ జదివికొన్నవాఁ డగుటచేత నింటియొద్దఁ బాఠము లన్నిటి నక్కడఁ గంఠస్థము చేయించు చుండెను. ఇట్లు కొంతకాలమైనతరువాత నాతఁడు వల్లభాయిని నడియాడ్లోని యాంగ్లపాఠశాలకుఁ బంపెను.

బాల్యమునుండి పటేలు మంచిచుఱుకు, కఱుకుగల వాఁడు. చదువుసంధ్యలలో నందఱికంటె నధికుఁడే కాని మిక్కిలి పెంకె.

ఒకసారి లెక్కలమాస్టరింటివద్దఁ బది లెక్కలు చేసికొని రమ్మనఁగాఁ జేసికొనిరాలేదు. ఆయనకు లెక్కలు బాగుగానేవచ్చును. క్లాసులో లెక్కలు బాగుగనే చేయుచుండెను. అందుచేతనే యాయన యా లెక్కలు చేసికొని రాలేదు. అయినను దాను జెప్పినట్లు చేయనందులకుఁ బంతులు కోపించి మఱునాఁడు మఱల నా పదిలెక్కలను జేసికొనిరమ్మని చెప్పెను. ఆనాఁడు పటేల్ లోకగణితపుస్తకమును దీసికొని 'యిదిగో! పంతులుగారు! ఇందుఁ జాల లెక్కలున్న'వని చూపించెను.

ఆయన నడియాడ్‌లోఁ జదువుచున్న రోజులలో మఱియొక ఘట్టము జరిగినది. నేటికిఁగూడఁ గొన్ని స్కూళ్లలో జరుగుచున్నట్లే యాస్కూలులోఁగూడ నుపాధ్యాయుఁడు పుస్తకము లమ్ముచుండెను. ఇందువలన నాయనకుఁ గొంచెమో గొప్పయో లాభము ముట్టుచుండెను. తన వద్దనే పుస్తకము

లను గొనఁడని యాయన పిల్లలను ఒప్పించుచుండెను.
మన పటేలు చిన్నతనములోనే యీ పంతులయొద్ద నెవ్వరును
పుస్తకములను గొనఁగూడదని పెద్ద పితూరీ లేవఁదీసెను.
ఆ నాయకుని యాజ్ఞానుసారముగాఁ బిల్లలందఱును పుస్త
కములు కొనకుండుటయే గాక, సమ్మెకూడఁ జేసిరి. ఇట్లయి
దాఱురోజులు సమ్మె జరుగువఱకు పంతులు లొంగివచ్చి
మీ యిష్టము వచ్చినచోటఁ బుస్తకములు కొనవచ్చునని
యంగీకరించెను. తమకోరిక నెఱవేఱఁగాఁ బటేలు పరా
మర్శతోఁ బిల్లలందఱును బడికి వెళ్ళిరి.

నడియాడ్‌లో విద్యాభ్యాసమైన తరువాత వల్లభాయి
'బరోడా' పాఠశాలలోఁ బ్రవేశించెను. సంస్కృతము చదు
వుట యాయనకిష్టములేదు. అది చాలకష్టమైన భాషగా నాయ
నకుఁ దోఁచినది. అందుచేత మెట్రిక్ పరీక్షలో నాయన గుజ
రాతినే తీసికొనెను. 'ఛోటేలాల్' అను ఉపాధ్యాయుఁ డాయనకు
గుజరాతి చెప్పుచుండెను. కాని యాయనకు సంస్కృత మనిన
నమితప్రేమ. సంస్కృతము చదువనివారిని హేళన చేయు
చుండెడివాఁడు. వల్లభాయి యాయన క్లాసులోఁ బ్రవేశింపఁ
గనే వ్యంగ్యముగా 'దయచేయుఁడు, మహాపురుషు'లని
యాయన హేళనచేసెను. వ్యంగ్యముగా నుడివిన యా వాక్యమే
యథార్థమగునని యా పంతు లేమి యెఱుఁగును!

పటేలు అప్పుడు పదుమూఁడు, పదునాలుగేండ్లు—
అతఁడు క్లాసులోఁ బ్రవేశింపఁగనే యుపాధ్యాయునకు నతనికి
నీ సంభాషణము జరిగెను.

"ఎక్కడనుండి వేంచేసితిరి?"

'కరంసాద్‌నుండి' యని వల్లభాయి వినయపూర్వకముగా సమాధానము చెప్పెను.

"సంస్కృతము తీసికొనక గుజరాతీ తీసికొంటివే! సంస్కృతము లేక గుజరాతీ గణనీయముకాదని నీకుఁ దెలియదా" యని యా పంతులనెను.

అంతట నా పెంకెవాఁడిట్లుత్తర మిచ్చెను. "అందఱును సంస్కృతమే తీసికొన్నచోఁ దమరు చెప్పుట కెవ్వరికి?.

ఈ యథార్థమును జెప్పినందుకుఁ బటేలు పంతులుగారి కోపమునకు గుఱియయ్యెను. ఆ రోజెల్ల బెంచిమీద నిలువఁబడ వలసినదిగా శిక్షింపఁబడెను.

మాస్టరుగారికి శిష్యునికి శిక్షవిధించుటతోఁ దృప్తి కలుగలేదు. ఆయన క్రోధాగ్ని దినదినము ప్రజ్వరిల్లి వల్లభాయిని బాధింపసాగెను.

ఆయన వల్లభాయిని ప్రతిరోజు నింటివద్ద సధికముగా వ్రాసికొని రమ్మని విధించుచుండెను. గుజరాతీలో దీనిని 'పహాడే' యందురు. 'పాడే' యను నామాంతరమును గలదు. పాడే యనఁగ దూడ యనికూడ నర్థాంతర మున్నది. ఒకనాఁ డా మాస్టరు పటేలును 'నీవు పాడే చేసికొని వచ్చితివా' యని యడిగెను.

పెంకెతనములోఁ బ్రసిద్ధుఁడైన పటేలు 'మాస్టరుగారూ! పాడేను దీసికొని వచ్చితిని. స్కూలు ఆవరణలోనికి రెండు మూడడుగులు వేసి సరాలునఁ బాఱిపోయిన'దని సమాధానము చెప్పెను.

ఇటువంటి పిల్లవాని నెక్కడను జూడలేదని యతఁడి

లను గొనుఁడని యాయన పిల్లలకు నిబంధనము పెట్టె
నను పటేలు చిన్నతనములోనె యీ పంతులనెదిర్చి నిష్ప్రయోజ
న పుస్తకములను గొనఁగూడదని గొప్ప పితూరీ లేవఁదీసెను.
ఆ నాయకుని యాజ్ఞానుసారముగాఁ బిల్లలందఱును పుస్త
కములు కొనకుండుటకై నాఁడు స్ట్రైకు చేసిరి. ఇట్లయి
యాఱు రోజులు సమ్మె జరుగువఱకా పంతులు దిగివచ్చి
మీ యిష్టము వచ్చినచోటఁ బుస్తకములు కొనవచ్చునని
యంగీకరించెను. తమకోరిక నెరవేఱఁగాఁ బాలురు పరా
వర్షముతోఁ బిల్లలందఱును ఉబ్బిరి.

నడియాద్‌లో విద్యాభ్యాసమైన తరువాత వల్లభాయి
'బరోడా' పాఠశాలలోఁ బ్రవేశించెను. సంస్కృతము నేర్చు
కొనుట యాయనకిష్టములేదు. అది చాలకష్టమైన భాషగా నాయ
నకుఁ దోఁచినది. అందుచేత మెట్రిక్ పరీక్షలో నాయన గుజ
రాతినే తీసికొనెను. 'ఛోటేలాల్' అను ఉపాధ్యాయుఁ డాయనకు
గుజరాతి చెప్పుచుండెను. కాని యాయనకు సంస్కృత మనిన
నమితప్రేమ. సంస్కృతము చదువనివారిని హేళన చేయు
చుండెడివాఁడు. వల్లభాయి యాయన క్లాసులోఁ బ్రవేశింపఁ
గనే వ్యంగ్యముగా 'దయచేయుఁడు, మహాపురుషు'లని
యాయన హేళనచేసెను. వ్యంగ్యముగా నుడివిన యీ వాక్యమే
యథార్థమగునని యా పంతు లేమి యెఱుఁగును?

పటేలు కప్పుడు పదుమూఁడు, పదునాలు గేండ్లు—
అతఁడు క్లాసులోఁ బ్రవేశింపఁగనే యుపాధ్యాయునకు నతనికి
నీ సంభాషణము జరిగెను.

"ఎక్కడనుండి వేంచేసితిరి?"

"కరంసాద్ నుండి' యని వల్లభాయి వినయపూర్వకముగా సమాధానము చెప్పెను.

"సంస్కృతము తీసికొనక గుజరాతీ తీసికొంటివే! సంస్కృతము లేక గుజరాతీ గౌరవనీయము కాదని నీకుఁ దెలియదా" యని యా పంతులనెను.

అంతట నాతఁడిట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. "అందఱును సంస్కృతము తీసికొన్నచోఁ మనము చెప్పునది యెవ్వరికి?"

ఈ యథార్థమును చెప్పినందుకుఁ బటేలు పంతులుగారి కోపమునకు గుఱియయ్యెను. ఆ గోజెల్ల బెంచిమీఁద నిలువఁబడ వలసినదిగా శిక్షింపఁబడెను.

మాస్టరుగారి కీ శిష్యుని కీ శిక్ష విధించుటతోఁ దృప్తి కలుగలేదు. ఆయన క్రోధాగ్ని దినదినము ప్రజ్వరిల్లి వల్లభాయిని బాధింపసాగెను.

ఆయన వల్లభాయిని బ్రతిరోజు నింటివద్ద నధికముగా వ్రాసికొని రమ్మని విధించుచుండెను. గుజరాతీలో దీనిని 'పహాడే' యందురు. 'పాడే' యను నామాంతరమును గలదు. పాడే యనఁగ దున్నపోతని యర్థాంతర మున్నది. ఒకనాఁడా మాస్టరు పటేలును 'నీవు పాడే చేసికొని వచ్చితివా' యని యడిగెను.

పెంకెతనమునఁ బ్రసిద్ధుఁడైన పటేలు 'మాస్టరుగారూ! పాడేను దీసికొని వచ్చితిని. [illegible] ఆవరణములోనికి రెండు మూఁడడుగులు వేసి సరాలునఁ బాఱిపోయిన"దని సమాధానము చెప్పెను.

ఇటువంటి పిల్లవాని నెక్కడను జూడలేదని యతని

మీరాసేఁ స్వయముగనై పటేలును శిక్షింపవలసినదని హెడ్మాస్టరు వద్ద కాయన పంపించెను. ఆ ప్రధానోపాధ్యాయుఁడు యథార్థము చెప్పవలసినదని పటేలు నడిగెను. అంతటఁ బాలుఁడు చేటభారతము విప్పి విప్పెను— 'ఏమి చేయమంటి? ప్రతిదినము నన్ను వ్రాసికొని రమ్మని వేధించుచున్నాఁడు. ఇది యేమి శిక్షయా? నేను జదివికొను పుస్తకమునుండి యేదైన వ్రాసికొని రమ్మనినఁ గొంత ప్రయోజన ముండును. వ్రాసినదే వ్రాసినచో నేమి ప్రయోజన ముండఁగలదు?" ప్రధానోపాధ్యాయుఁడు వల్లభాయి చెప్పిన మాటలను విని యతని నేమియు శిక్షింపక యూరక యే వదలిపెట్టెను. ఆ హెడ్మాస్టరు 'ఇట్టి పిల్లవాని నే నెన్నఁడుఁ జూడలే దని జీవితాంతమువఱకు ననుచుండెడివాఁడు.

ఇట్లు పటేలు నిర్భయత, సాహసము, వినోదమును తెలియఁజేయు ఘట్టము లెన్నో విద్యార్థిదశయందుఁ గలవు.

నడియాద్‌లో మఱొక యుపాధ్యాయునితో వివాదము ఏర్పడెను. తత్ఫలితముగా నాయన బరోడా హైస్కూలు నుండి పంపివేయఁబడెను. తరువాత మరల నడియాడ్‌లో హైస్కూలులోఁ బ్రవేశించి మెట్రిక్ పరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడైనాఁడు.

ప్లీడరుగా -

వల్లభాయితండ్రి యధాస్థిపరుఁడుకాఁడు. అందుచేత వల్లభాయి కింకను నున్నతవిద్య నభ్యసించుట కవకాశము లేక పోయెను. ఆతనికిఁగూడఁ గళాశాలావిద్య నభ్యసించు నభిరుచి లేకపోయెను. అతఁడు స్వాతంత్ర్యములో బారిష్టరు పరీక్షకుఁ జదువవలయునని యుండెను. కాని చేతిలో ధనము లేదు. ధన సంపాదనకొఱకై ప్లీడరీపరీక్ష చదివి గోధ్రాలోఁ బ్రాక్టీసు ప్రారంభించెను. తరువాత బోర్సద్ వెళ్లి యక్కడఁ బ్రాక్టీసు పెట్టెను. ఆయన యక్కడ నడుగు పెట్టఁగనే మహాప్రఖ్యాతి నార్జించెను. కేసులు చాల వచ్చుచుండెను. క్రిమినలు కేసు లనిన నాయనకు మిక్కిలి సరదా—మానవ స్వభావము తెలిసిన వాఁడు, సహజప్రతిభావంతుఁడు గనుక నాయన యీ ప్లీడరీ వృత్తిలోఁ బేరుప్రఖ్యాతుల నందెను.

పటే లధికముగా, ఖూనీ, దోపిడీ మున్నగు క్రిమినలు కేసులు పట్టుచుండెను. క్రిమినలు లాయరుగా నాయనపేరు ప్రఖ్యాతులు మిన్నంటుచుండెను. ఆయనపేరు విన్న పోలీసు అధికారులు, మేజిస్ట్రేటులుకూడ భయపడుచుండిరి. వల్లభాయి పటేలును వదలించుకొందమని మేజిస్ట్రేటు తన కోర్టును బోర్సద్ నుండి యానందపట్నమునకు మార్చుకొనెను. కాని యక్కడకును పటేలు తయారయ్యెను. ప్రాక్టీసు వెనుకటి మాదిరిగనే యిక్కడకూడఁ బెరుగసాగెను. ఆ మేజిస్ట్రేటు మరలఁ బటేలుతోఁ బడలేక కోర్టును బోర్సదుకు మార్చెను. మరల నిక్కడకూడ నాయనదే ప్రత్యక్షము.

భార్యావియోగము - స్థితప్రజ్ఞత్వము

పటేలు గోధ్రాలో నున్నప్పుడా పట్టణమునఁ బ్లేగు వ్యాధి యతిభయంకరముగాఁ బ్రబలినది. ఆ కోర్టు నాజరు కుమారునకుఁగూడ నా వ్యాధి సోకెను. ఆ కుర్రవానికి వల్లభాయి చాల సపర్యలుచేసెను. కాని యతని మరణము తప్ప లేదు. వల్లభాయికిఁగూడ జబ్బుచేసినది. ఆ జబ్బుస్థితిలోనే యాయన బండిమీద నానందపట్టణమునకు వచ్చెను. వచ్చి భార్యతో కరంసాద్ గ్రామమునకుఁ బొమ్మని చెప్పి తాను నడియాద్‌కుఁ బోయెను. ఆయనభార్యకు జబ్బుగానున్న భర్తకు సేవ చేయువలయునని యుండెను. కాని పటేలుమాటకుమాఱాడ లేక యామె యూరకుండెను. ఇంతకు విధి వేఱువిధముగా నున్నది. వల్లభాయి నడియాద్ చేరఁగనే యారోగ్యము నొందెను. కులాసాగానున్న యాయన భార్య కరంసాద్ చేరఁగనే మంచము పట్టెను. వల్లభాయి యామెను బొంబాయి పంపి యాపరేషను జేయించెను. ఆస్పత్రినుండి భార్య యారోగ్యమును గూర్చి యాయన కనుదినము వార్తలు వచ్చుచునే యుండెను. ఆమె యారోగ్యము నానాటికిఁ జెడి తుదకుఁ బ్రాణాపాయమే కలిగెను. ఆయన కోర్టులో వాదించుచుండఁగా (1908) భార్య చనిపోయినదని టెలిగ్రాము వచ్చినది. పటేలు వాదమధ్యమున నుండెను. టెలిగ్రాము చదువుకొని ఈషణ్మాత్రమైనఁ జలించక తన వాదమును బూర్తిచేసెను. తరువాత మిత్రులు టెలిగ్రాముసంగతి నడుగగా వారికీ సమాచారముఁ దెలియఁ జేసెను.

ఒకసారి పటేలుకు జబ్బుచేసినది. డాక్టరు క్లోరోఫారం ఇచ్చి యాపరేషను చేయవలయునన్నాఁడు. "నే నెంత బాధనైన నోర్చుకొనఁగలను. క్లోరోఫారం అక్కరలేదు. నా కాపరేషను చేయు"డని పటే లన్నాఁడు.

ఆ ప్రకారమే చేసి యిట్టి వీరుని నా జన్మములోఁ జూడలేదన్నాఁడు డాక్టరు.

వీరప్రవృత్తి యీయనకుఁ బ్రథమమునుండి పెట్టిన పెన్నిధి.

బారిష్టర్

పటేలు కన్నిఁట నుత్తమశ్రేణియం దుండవలయునని యే కోరిక. తనకంటె నన్నివిధములఁ దక్కువైనవారందఱు నున్నత స్థానముల యందుండుట నాయన సహించలేకపోయెను. ప్లీడరీ వల్ల ధనము నార్జించెను. దానితో బారిష్టరీ చదివి రావలయు నని సంకల్పించి యందులకుఁ దగిన యేర్పాటు లన్నిటిని సిద్ధము చేసెను. ప్యాసుపోర్టుకూడ వచ్చినది. అయితే పెద్దపటేలు పేచీలు పెట్టుటలోఁ బ్రముఖుఁడన్న సంగతి ప్రపంచ విఖ్యాతము. అట్లే యీయన తమ్మునితోఁగూడఁ బేచీకోనికి దిగినాఁడు. "నేను నీకంటెఁ బెద్దవాఁడను. నేను బారిష్టరీ చదివిన తరువాత నీవు చదువవలయు"నని తమ్ముని యొప్పించినాఁడు. ఇంగ్లీషులో నిద్దఱిపేర్లును వి. జె. పటేలే గనుక నా ప్యాసుపోర్టు పనికి వచ్చినది. అనుకొన్న ట్లన్నగారు వచ్చినతరువాతఁ దమ్ముఁ డింగ్లాండునకుఁ దరలినాఁడు.

ఇంగ్లాండులో వల్లభాయి యనేకపరిశ్రమ చేయు విద్యార్థి యను విఖ్యాతిఁ గాంచినాఁడు. ఆయన బసనుండి మిడిల్ టెంపిల్ పదునొకండు మైళ్ళ దూరమున నున్నది. ప్రతిరోజు నడచి యంతదూరము వెళ్ళుచుండెను. వెళ్ళుటయే కాదు, అక్కడ దినమునకుఁ బదునేడుగంటలు చదువు చుండెనఁట. వేకువనే లేచి నిత్యకృత్యములు తీర్చుకొని యక్కడనే యన్నపానీయముల నారగించువాఁడు. ఆయన యధ్యయనములో నిమగ్నుఁడై యుండఁ దుదకు బంట్రోతువచ్చి టైమయిపోయిన దని చెప్పువఱకు లేచెడివాఁడు కాఁడు.

ఆయన కృషి ఫలించినది. ప్రథమశ్రేణిలో నుత్తీర్ణుఁ డగుటయేగాక యేఁబదిపౌనుల విద్యార్థి వేతనముగూడ లభించి నది. ప్రశ్నపత్రముల కీయన వ్రాసిన సమాధానములు చూచి యా పరీక్షాధికారి యాశ్చర్యపడి ప్రధాన న్యాయాధిపతికి సిఫా రసు ఉత్తరముకూడ నిచ్చెను.

ఆయన నాఁడు నేఁడు కూడ నన్యాయమును సహింపఁడు. ఇంగ్లాండులో నుండు రోజులలో నాయన యొకరి యింటిలో బసచేసెను. ఆ పేదరాసిపెద్దమ్మ యొక ధనవంతుని కుమార్తెను బట్టుకొని తనకుఁ గొంతమొత్తమునకు జెక్కు వ్రాసి యిమ్మని బలవంత పెట్టసాగినది. ఈ సంగతిఁ బసికట్టి పటేలు పోలీసు వారిని దీసికొనివచ్చి యా పెద్దమ్మను బట్టించియిచ్చి యా పిల్లను వదలిపెట్టించెను.

బారిష్టరుపరీక్ష యైనతరువాత నాయన బయలుదేరి 1913 ఫిబ్రవరి 13 తేదిన బొంబాయి చేరినాఁడు. ఆ మఱుసటి దినముననే యహమ్మదాబాదులో నడుగుపెట్టినాఁడు. అక్క-

డనే కాపురము పెట్టి యపారముగ నార్జింపసాగినాఁడు. ఇంతలోనే యాయన జీవితవిధానము మఱియొక విధముగ మార వలసి వచ్చినది.

తాఱువాఱు

ఆంగ్ల విద్యాభ్యాసమువల్ల, ప్లీడరీవృత్తివల్లఁ బడులులో క్షీణించుచు వచ్చిన జాతీయత పాశ్చాత్యదేశవాసమువల్లఁ బూర్తిగాఁ బోయినది. దొరల వేషభాషలు, రీతి రివాజులు బాగుగా నలవాటైనవి. పిల్లలనుగూడ నింగ్లండు పంపవలయునని తలంచి ముందుగఁ గాన్వెంటులోఁ జేర్చినాఁడు.

తాను జుట్టు, సిగరెట్టు, పలాస్, మధుపానముల కలవాటైనాఁడు. అన్నతో నప్పుడప్పు డనవసరమైన యర్థరహితమైన హాస్యాలకు దిగి ప్రొద్దుపుచ్చుచుండెడివాఁడు.

పదిమందితోఁ గలసి తిరుగకుండెను. పలుక కుండెను. క్రోరచూపులు చూచుచుండెను. ఆయన దగ్గరకు వచ్చిన వారితోఁగూడ మందహాసము చేయుటయేగాని పల్లెత్తి పలుకరించువాఁడుకాఁడు. తా నెక్కడనుండియో యూడిపడ్డ ట్లహంకారము చూపించువాఁడు. రాజభక్తి, బ్రిటను నందుభక్తి యూనాఁ డాయనలో నధికముగా నుండెను.

గుజరాతు క్లబ్బులో నాయన యొకసారి యీ విధముగాఁ జెప్పెను. 'దుర్గాపూజ పండుగనాఁడు నే నంతులేని యానందములో నిమగ్నుఁడనై యుండువాఁడను. ఆ పండుగను బట్టించుకొనువాఁడనే కాదు. వినోదమే నాకెక్కువ. భారతీయులు విదేశీయుల ననుసరించుటయే యభివృద్ధికర మార్గమని

తలచుచుంటిని. నేను బాల్యశాలలో జదివిన గ్రంథముల సారాంశ మేమన-మన దేశీయు లల్పులు, బుద్ధిహీనులు. మనపై రాజ్యముచేయు విదేశీయులు మనమేలు గోరువారు. వారే మన యుద్ధారకులు, ఉత్తములు. మన దేశీయులు వారిసేవచేసి బ్రతుకవలసినవారు. ఈ విద్యావిషయప్రచారము దేశమందంతటఁ జేయఁబడినది."

1915 లో నహమ్మదాబాదులో గాంధీజీ సత్యాగ్రహము ప్రారంభించి స్థానికులైన పెద్దలను గలసికొనుటకై గుజరాతు క్లబ్బునకు వచ్చెను. అప్పుడు వల్లభభాయి చీట్లాడుచుండెను. ప్రక్కనున్న మవలంకరు గాంధీజీ రాఁగానే యాయన కడకుఁబోగాఁ బటేలు గాంధీజీ నెంతో హేళనగా విమర్శించెను.

తరువాతఁ బటేలునకు మహాత్మునితో 1917 లో సన్నిహిత సంబంధ మేర్పడెను. అప్పటినుండి యాయన జీవిత విధానమే మారిపోయినది. ఆ దొరల వేషము, టాబు, దర్పము, రీతి రివాజులు పోయినవి. ధోవతి, యుత్తరీయము, లాల్చి, వేషధారణమైనది. వేషములోనే కాదు, అసలు వ్యక్తిలోనే మార్పు వచ్చినది. ఆనాటనుండి ప్రజలలో నాయన యొకఁ డైనాఁడు. ఒకఁ డగుటయే కాదు- ప్రజాసేవయే సర్వస్వమైనది. దేశభక్తియే యాయన మతమైనది. కార్యదీక్షయే యాతని లక్షణము. స్థితప్రజ్ఞత్వమే యలంకారము- వేయేల ! ఆయన జీవిత విధానమే పరివర్తన చెందినది.

ఒకనాఁడు గాంధీజీని బరిహాసించిన పటేలు మఱొకనాఁడు గాంధీజీ సిద్ధాంతముల నాచరించువారిలో నగ్రశ్రేణికిఁ

పొందినాఁడు. అంధప్రాయముగ గాంధీజీ ననుసరించుచుంటి నన్నాఁడు. ఎంతెంటి వింత! ఎంత తారుమారు!.

ఆయన పూర్వ ప్రస్తుత పరిస్థితులనుగూర్చి 1921 లో నొక సభయందు ఢిల్లీ ప్రసంగించెను. "మొట్టమొదట నేను బారిష్టరును. రసికుఁడను. రాజకీయములలోఁ బాల్గొనుటకంటెఁ జీట్లాటయే వేయిరెట్లధిక మనుకొంటిని. ఈ మోసపు రాజకీయములన్న నాకు సరిపడునదికాదు. కాని గాంధిమహాత్ముఁడీ కర్మక్షేత్రమునఁ గాలిడినాఁడు. ఆయన ప్రభావమువల్ల నేను మారిపోయి రాజకీయములలోఁ జేరితిని."

అసలు విషయ మేమి యన, నాయన యెంత పాశ్చాత్య వ్యామోహములోఁబడినను, శత్రువులను జులుకన చేయవలెనను భావ మెంతయున్నను వీని యన్నిటికి వెనుక నొక యద్భుతమైన క్రియాశక్తి, యొక యఖండమైన సేవాభావము దాగి దోబూచు లాడుచుండెడిది.

ఆ సేవాభావమే, యా దివ్యశక్తియే, యాయన మిత్రులను, క్లయింటులను గొప్పగొప్ప యఘాతములనుండి తప్పించి రక్షించినది. పటేలు వారికి రక్షకుఁ డయ్యెను. మహాత్ముని ప్రభావమువల్ల నా పై పొరపోయి యాంతరంగికభావ మభివృద్ధిచెందినది.

మహాత్మునితో సన్నిహితభావ మేర్పడఁగానే తన బిడ్డలను గాన్వెంటులోనుండి మాన్పించి మహాత్ముని పాదముల వద్దఁ జేర్చినాఁడు.. పటేలు గాంధీజీ కన్నిటఁ గుడిభుజముగా నుండి యధికసమర్థతతోఁ బాటుపడుచుండుట నేటి ప్రపంచమునకు విదితము.

వెట్టిచాకిరి

మహాత్ముఁడు గుజరాతులో రాజకీయజీవితము నారంభించగనే పటేలు కాయనయం దధికవిశ్వాస మారంభమాయెను. దీనికిఁ దగినట్లుగానే 1916లో గుజరాతు రాష్ట్రీయ రాజకీయసభ గోధ్రాలో జరిగెను. దానికిఁ బటేలు కార్యదర్శి, మహాత్ముఁ డధ్యక్షుఁడు. ఆ సభలో నొక నిర్మాణకార్యక్రమ మేర్పఱుపఁ బడినది. ఆ కార్యక్రమ నిర్వహణమున కొక కమిటీ యేర్పడెను. వల్లభాయి యీ కమిటీకిఁ గూడఁ గార్యదర్శియయ్యెను. ఒక కార్యము చేయఁదలఁచికొన్నప్పుడు మీనమేషాలు లెక్క పెట్టుకొనుచుఁ గూర్చుండువాఁడు కాఁడు పటేలు. నీళ్లునమలుట యీయన ప్రవృత్తిలోనే లేదు. చేయఁదలఁచికొన్న పని చకచక చేయుటయే యీయన స్వభావము. ఆ ప్రాంతములో వెట్టిచాకిరి యధికముగా నుండెను. దానిని మొట్టమొదటగాఁ దుదముట్టించవలెనని పటేలు పట్టుపట్టెను. మహాత్ముఁడు చాంపరాను రయితులలోఁ బనిచేయుటకు వెళ్లి యుండెను. కార్యభారమంతయుఁ బటేలుపైనే పడెను. ఆయన కమిషనరు కొక యుత్తరము వ్రాసెను. దానికి సమాధానము రాకపోవుటచేతఁ గమిషనరు కొక నోటీసు నిచ్చెను. వారము రోజులలో నీ నోటీసుకు సమాధాన మీయకపోయిన హైకోర్టు ఫైసలాయితో ననుసరించి, యీ వెట్టిచాకిరి శాసన విరుద్ధమైనదని భావించి, దీనిని మాన్పించుటకుఁ బ్రయత్నించెదనని సూచించెను. ఆరోజునే కమిషన రాయనను పిలిపించి పటేలు సూచన ప్రకారము వెట్టిని మాన్పించెను.

కెయిరా సత్యాగ్రహము

గుజరాతు దేశములోని కెయిరా జిల్లాలో 1918లోఁ బంటలు పండక కఱవేర్పడినది. పండినను నెండినను బన్ను మాత్రము తప్పదని ప్రభుత్వముపన్నులకై రయితులను బెక్కుబాధలు పెట్టసాగిరి. రైతుదగ్గర డబ్బులేదు. విఠల్‌భాయి మొదలగు నాయకు లా సంవత్సరముపన్నులు రద్దుచేయవలసినదని వాదించిరి. కాని ప్రభుత్వము వారిమాటను బెడచెవిని బెట్టినది. పంట నాల్గవవంతుకుఁ దగ్గినఁ బన్నును వసూలు చేయరాదని ప్రభుత్వనియమములఁ గలదు. ఆ సంవత్సరము పంటలోఁ బాతిక వంతుకూడ లేదు. సర్కారుద్యోగులు పంటలు బాగుగఁ బండినవని వాదించసాగిరి. కాని యీ విషయమును బహిరంగముగ విచారించుటకుఁ బ్రభుత్వ మంగీకరించలేదు. ప్రభుత్వోద్యోగులు రైతులను బన్నులకై బాధలుపెట్టసాగిరి. అందుచేత రైతులు రక్షణకై గాంధిజీ నాశ్రయించిరి. రైతుల వాదము సరియైనదని మహాత్ముఁడు తెలిసికొని ప్రభుత్వముతో నీ విషయమును బరామర్శించెను. కాని ప్రయోజనము లేకపోయినది. అంతట మహాత్ముఁడు సత్యాగ్రహము ప్రారంభించెను. రయితులను జైలుకు బంపినను, నాస్తులు జప్తులు చేయించి వేలము వేయించినను ప్రభుత్వమువారు పన్నులు వసూలు చేయలేకపోయిరి.

చాంపరాను సత్యాగ్రహములో రాజేంద్రప్రసాదు గాంధిజీకిఁ గుడిభుజముగానుండి పనిచేసినట్లే వల్లభాయి యీ సత్యాగ్రహములోఁ దన వృత్తిని వదలిపెట్టి యధికకృషిచేసి సత్యాగ్రహ విజయమునకుఁ దోడ్పడినాఁడు.

అసహాయోద్యమము

1918 లో యూరపు మహాయుద్ధము ముగిసెను. ఈ యుద్ధములో దిలకుగారు బ్రిటిషువారికి సహాయము చేయక పోయినప్పటికి గాంధిమహాత్ముఁడు పెక్కువిధములఁ దోడ్పడెను.

1919 లో ప్రజావాక్స్వాతంత్ర్యమును గొంతుపిసికినట్లు ప్రభుత్వమువారు రౌలటు చట్టమును ప్రవేశపెట్టిరి. ఈ చట్టమును వ్యతిరేకించుచు గాంధిజీ సత్యాగ్రహము ప్రారంభించెను. దేశమునం దంతటను హర్తాళములు, గొప్పగొప్ప సభలు జరిపి ప్రభుత్వ చర్యల కసమ్మతిఁ దెలిపిరి. ఈ సభలపై సర్కారువారు రాక్షసులదాడిని బంపిరి. కొందఱ నరెస్టుచేసిరి. పంజాబు ప్రముఖులగు సత్యపాల్, దునీచందు మొదలగువారిని బందీఁ బెట్టిరి. పంజాబులోఁ బ్రశాంతిస్థితి నేర్పాటు చేయుటకు గాంధిజీ బయలుదేరఁగా నాయనను మధ్యేమార్గమున నరెస్టు చేసి బొంబాయిలో దింపిరి.

1919 లో ఏప్రిలు 13 తారీఖున నమృతసరులో జలియనువాలా బాగునందు శాంతముగా సభఁ జేయుచున్న నిరాయుధులగు ప్రజలను డయ్యరుసేనాని దయారహితుఁడై మర ఫిరంగులతోఁ గాల్చి చంపెను. పైగాఁ బంజాబుదేశమునఁ బ్రభుత్వమువారు సైనికశాసనము ప్రయోగించిరి. ప్రభుత్వము వారి యన్యాయప్రవర్తనమునకుఁ గినిసి గాంధిజీ ప్రభుత్వమున కెట్టి సహాయము చేయరాదని ప్రకటించెను. గాంధిజీ యీ విధముగా దేశమంతటను దన యుద్యమమును బ్రచారము సేయసాగెను. ప్రజలలో నిది యధికముగ వ్యాప్తిఁగాంచెను.

తిలకత్తు, నాగపూరు కాంగ్రెసులలో నసహాయోద్యమ మంగీకరింపబడినది. అసహాయోద్యమానుగుణముగా దన బారిస్టరువృత్తిని మాని తన పిల్లల నున్నత విద్యకై విదేశము లకు బంపించుట విరమించుకొని గుజరాతులో బహు లసహా యోద్యమ ప్రచారము ప్రారంభించెను. ప్రభుత్వమువారి దండన విధాన మతి కఠినముగా నుండెను. ప్రజలు దీనిని లెక్క సేయక యధికోత్సాహముతో నిందు బాల్గొనజొచ్చిరి. గాంధిజీ వల్లభాయిలు గుజరాతులో సత్యాగ్రహము ప్రారంభింప సహార్నిశలు కృషి చేయసాగిరి. బార్డోలీ, ఆసంద్ తాలూకాలు సత్యాగ్రహమునకై సర్వవిధముల నాయత్తము చేయబడినవి. బార్డోలీ నామము భరతఖండ మంతట విఖ్యాతిగాంచినది. చౌరాచౌరి హత్యాకాండ కారణముగా సత్యాగ్రహ మాపి వేయబడెను. గాంధిజీ యరెస్టు చేయబడెను. దీని యనం తరము గుజరాతు భారమంతయు వల్లభాయి భుజస్కంధముల పైబడెను. ఆయన గుజరాతు కేకైక నాయకుడు. ఆ దినములలో నాయన గుజరాతు విద్యాపీఠమునకై బర్మాకు గూడ వెడలి దాదాపు పదిలక్షల రూపాయలు వసూలు చేసెను. 19/11/38.

నాగపూరు సత్యాగ్రహము

1923 ఏప్రిలు 13 న జబల్‌పూరులో జాతీయవారము జరిపినారు. ఆ సందర్భములో గాంగ్రెసు యువకులు మ్యునిసి పలు భవనముపై జాతీయ పతాకను ప్రతిష్ఠించిరి. పోలీసువారు దానిని లాగివేసి చించి పాఱవేసిరి. ఒక యూరపియను

డిప్యూటీ కమిషన రప్పుడు మ్యునిసిపల్ అధ్యక్షుఁడుగా నుండెను. అతఁడీ సందర్భమునఁ జాల గర్వ్యముగాఁ బ్రవర్తించెను. అందుచేతఁ గౌన్సిలర్లందఱు వెంటనే రాజీనామాల నిచ్చిరి. జిల్లాకాంగ్రెసుసంఘము సత్యాగ్రహము ప్రారంభించెను.

యువజనులు జట్లుజట్లుగా వచ్చి జాతీయపతాకము. నా భవనముపైఁ బ్రతిష్ఠించుటయుఁ బోలీసులు లాగివేయుటయు జరుగుటయేగాక, వాలంటీర్లను ఖైదుచేయుటయు జరుగుచుండెను.

ఈ సంఘటనలే నెమ్మదిగా నాగపూర్లు ప్రాకెను. 1931 మే 1 వ తేదీన నాగపురములో నా నగరములోని సివిలు లైనులలోనికిఁ బోఁగూడదని 144 సెక్షను జారీచేసిరి. కాంగ్రెసు వాలంటీర్లు తమ యిష్టము వచ్చినవీధికి జాతీయపతాకమును దీసికొని పోవుటకు హక్కు కలదని పట్టు పట్టిరి. పోలీసులు వారి నరెస్టు చేసిరి. క్రమానుగతముగ నదియొక యుద్యమముగా నభివృద్ధి చెందినది. కాంగ్రెసు కార్య నిర్వాహకవర్గమువారు నాగపూరు వాలంటీర్ల నభినందించిరి. నాగపుర సత్యాగ్రహోద్యమ సంఘమువారికి సహాయము చేయుటకుఁ దీర్మానించిరి. ఈ యుద్యమ సందర్భమున సేట్ జమ్నాలాల్ బజాజ్ కూడ నరెస్టు చేయఁబడెను. అందువలననే యఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము నాగపురములో సమావేశమై పతాకోద్యమమునకు హృదయపూర్వకముగ సహాయముచేయుటకుఁ దీర్మానించిరి. నాగపురసత్యాగ్రహమునందుఁ బాల్గొనుటకు

వివిధ ప్రాంతములనుండి వాలంటీర్లు వచ్చి జైళ్లలో నంతు లేని బాధల నొందిరి.

పటేలు సోదరులు ముఖ్యముగ నా యుద్యమమున కండగా నిలఁబడిరి.

జులై 18 వ తేది పతాకాదినముగా నిర్ణీత మయ్యెను. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక వర్గము వారా నాఁడు దేశమంతటను బతాకోత్సవములు, నూరేగింపులు జరుపవలసినదిగా రాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘములకును దాఖీదులు పంపించిరి.

తదాజ్ఞానుసారి మన్ని ప్రాంతముల యందును బతాకోత్సవము విజయోపేతముగ సాగెను. వల్లభాయి పటేలు గారు జులై 18 తారీఖునఁ బ్రభుత్వము వారిచే నిషిద్ధప్రదేశముగా నిర్ణయింపఁబడినచోటఁ బతాకోత్సవము జరిపించెను. ప్రభుత్వము కిమ్మనలేదు. తరువాతఁ బ్రభుత్వమువారు సత్యాగ్రహుల నందఱను బేషరతుగా విడుదలచేసిరి.

బోర్సద్ సత్యాగ్రహము

(బోర్సద్ గ్రామము మరాజక వాదులకు దోపిడిగాండ్రకు నిలయమని చెప్పి ప్రభుత్వము ప్రత్యేకపు పోలీసు సిబ్బంది నక్కడఁ బెట్టి, వారిపై 1922 లో రెండులక్షల నలుబదివేల రూపాయల యదనపు పన్ను శిక్షార్థము విధించిరి) ఇది చాల నక్రమమైన యారోపణము. ఈ దోపిడులు పోలీసువారి యుపాయవల్ల జరుగుచున్నవిగాని మఱియొకటికాదు. (పోలీసుల తుపాకులుకూడ దోపిడిగాండ్ర యొద్దనుండెను) (పటేలీ విషయ

మును గమనించి ప్రభుత్వమును హెచ్చరించెను. ప్రభుత్వము వల్లభాయి మాటను మొదటఁ బెడచెవిని బెట్టెను. ఆయన నెలాక మాసము రోజు లక్కడ మకాము పెట్టి ప్రజలచే పన్నియ్యకుండ సత్యాగ్రహము చేయించెను. చిట్టచివరకుఁ బ్రభుత్వము వారు హెచ్చింపఁబడిన పన్నును విచారణకుఁ బంపించిరి. ఆయన శిక్షార్థము పన్ను విధించుట యక్రమమని రిపోర్టు వ్రాసెను. ఈ విధముగఁ బటేలు బోర్సదులోఁ గూడఁ దన విజయ పతాకను ప్రతిష్ఠించెను.

అహమ్మదాబాదు మునిసిపాలిటీ అధ్యక్షత

స్థానిక సంఘములలోఁ బ్రవేశించవచ్చునని కాంగ్రెసు తీర్మానించినది. తదనుగుణముగాఁ గాంగ్రెసు ప్రముఖ నాయకులు వానిలోఁ బ్రవేశించిరి. చిత్తరంజనదాసు, విఠల్ భాయి పటేలులు వరుసగాఁ గలకత్తా, బొంబాయి కార్పొరేషనులకు మేయరులైరి. రాజేంద్రబాబు పాట్నాకు, జవహరులాల్ నెహ్రూ అలహాబాదుకు, వల్లభాయి యహమ్మదాబాదుకు మ్యునిసిపలు అధ్యక్షులైరి. కాని వారెక్కువకాల మీ పరిపాలనలోఁ బాల్గొనఁజాలక విడిచిపెట్టవలసినవారైరి. వల్లభాయి మాత్ర మట్లు వదలిపెట్టలేదు. ఆయన దేనిలోఁ బ్రవేశించినను సగము సగముపనులు చేయఁడు. 1924 మొ॥ 1928 వఱకు నైదు సంవత్సరము లహమ్మదాబాదు పురపాలక సంఘమున కధ్యక్షత వహించి యెన్నో మార్పులు చేసెను. నగర పారిశుద్ధ్యమును జెంపొందింపఁ జేయుటయేగాక, ప్రయిమరీ పాఠశాలల యుపా

ధ్యాయులతో దేశభక్తిని రేకెత్తించి, వారి ద్వారా పిల్లలకు ప్రబోధము చేయించెను. మ్యునిసిపలు కమిషనరుకు నారోగ్యశాఖాధికారికి సింహస్వప్న మైనాఁడు.) ఆ పట్టణము నతిసమర్థతతోఁ బాలించి దాని పెంపునకుఁ బెద్ద కృషిచేయుట యేగాక కాంగ్రెసు పతాక రంగులను లాంతరు స్తంభములను వేయించెను. వేయేల? అనతికాలమునఁ గాంగ్రెసు నగరము గావించెను.

పటేలు లధ్యక్షుఁడుగా నుండుటకును ముం దహమ్మదాబాదు కంటోన్మెంటు మునిసిపాలిటీకి నీటి పన్నిచ్చెడిది కాదు. పటేలు లధ్యక్షుఁడైన తరువాతఁ 'పన్నిచ్చెదరా, నీళ్ళు బందు చేయనా' యని తాఖీదు పంపినాఁడు. అంతటఁ గలెక్టరు 'మీతో మాటలాడవలయును. ఎన్నింటికి వచ్చెద'రని కబురు చేసెను. దానికిఁ బటేలిట్లు సమాధానము పంపెను. 'మీతో మాటలాడవలసినపని నాకేమియు లేదు. నాతో మాట్లాడవలసిన యవసరమున్నచో నా యాఫీసునకు వచ్చి మాట్లాడవచ్చును.' అంతట విధిలేక కలెక్టరాయన యాఫీసునకు వచ్చి నీళ్ళు వదలి పెట్టవలసినదిగాఁ గోరెను. పన్నీయనిదే నీరు వదలుటకు వీలు లేదని పటేలు పట్టుపట్టెను. కంటోన్మెంటు నీటి పన్నిచ్చు నాచారము లేదని కలెక్టరు వివరించెను. అట్లయినచో నీ పూటనుండి నీరు బందు చేయుచున్నానని పటేలు బెదరించెను. కలెక్టరు గవర్నమెంటునకు వ్రాసి యా పన్ను చెల్లించెను. ఈ విధముగాఁ బటేలిక్కడ విజయదుందుభిని మ్రోగించెను.

బాధితులకు సహాయము

1927 లోఁ బ్రళయము వచ్చినట్లు గుజరాతు జలమయ మైపోయెను. పటేలు పెక్కుమందివలంటీర్లను సమీకరించి ధన ధాన్యాలను సంపాదించి, పీడితులకు బహువిధముల సహాయము చేసి ప్రజలవల్లనేగాక ప్రభుత్వమువారిచేఁగూడఁ బ్రశంసింపఁబడెను.

బార్డోలీ సత్యాగ్రహము

"భూమిని దున్ని యితరుల ప్రాణములను పోషించునట్టి సాధనములను గల్పించువారిని దిండి లేకుండ మాడ్చి చంపి వేయునట్టి చావుకళ నిప్పటి రాజకీయవేత్తలు తమ యద్భుత రాజనీతిలోఁ గనిపెట్టిరి."

—"రూసో"

వల్లభాయి కార్యక్రమ మంతయు స్థానికముగనే యుండెను. బార్డోలీ సత్యాగ్రహముకూడ స్థానికమేగాని దీని వల్లనే యాయన పేరు భారతదేశమందంతట విఖ్యాతమైనది. ఈ సందర్భములో నాయనకు మహాత్ముఁడు 'సర్దారు' అను బిరుదము నిచ్చెను.

అనేకులకు బిరుదు లీయఁబడినవికాని యాయనకంటె నర్హతతో బిరుద మార్జించినవా రరుదు. సర్దారు బార్డోలీలో నఖండవిజయము గాంచుట కాయనకు రైతుల యెడఁ గల యద్వితీయానురాగమే కారణము.

యథార్థ భారత స్వరూపము గ్రామములోనే కాన్పించు ననియు, వ్యవసాయదారుండే దానికి గీలకమని, రైతుకు సంబంధము లేని యే స్వాతంత్ర్యపథకమునకుంగాని, పనికింగాని యర్థమే లేదని, భారతజాతీయతత్త్వ ప్రథమసూత్రము తొలిగా మన దేశములో మహాత్ముండు ప్రవచించెను.

దీని నక్షరాల పనులలోఁ బెట్టుటకుఁ దమ జీవితములను ధారవోసిన వారిలో మగన్ లాల్ గాంధి, వల్లభాయి, ఆచార్య రంగా లగ్రగణ్యులు. గురువు సూత్రమును సృష్టింపంగా శిష్యులు దాని నాచరించు పద్ధతులు కనుంగొని యందుకై తమ జీవితముల నర్పించిరి. అందులో వల్లభాయి రంగాలకు మఱొక సదుపాయముకూడఁ గలసివచ్చినది. వారు రైతుబిడ్డలు. ఇంతియగాక వారిరువురు బాల్యములోఁ బొలాల యందుఁ బని చేసిన కృషీవలులు. అందుచేత నా భూపుత్రులతో వారి కన్ని విధముల సంబంధముండుటచే నభిమాన మధికము.

అందుచేతనే 'యీ పృథివిలో దలయెత్తుకొని తిరుగ నర్హుండైనవాండున్న-చో నతఁ డొకరైతే. అతఁ డుత్పత్తిదారుఁడు. ఇతరులందఱు పందికొక్కులవంటివా'రని పటేలనఁగలిగినాఁడు.

ఇఁక నసలు విషయమునకు వత్తము. 1927లో బార్డో లీలో రీసెటిల్మెంటు జరిగినది. దీనివల్లఁబన్ను నూటికి ముప్పది రూపాయలు పెరిగినది. ఇందువల్ల రైతాంగములోఁ జాల నసంతృప్తి పెరిగినది. అందుచేఁ గొంత తగ్గించిరి. కాని యంతటితో రైతులు తృప్తిపడలేదు. తమకు న్యాయము జరుగలేదని నిష్పాక్షికమైన కమిటీని వేసి విచారింపుఁడని రైతులు కోరిరి. కాని ప్రభుత్వము పెడచెవిని బెట్టినది.

బార్డోలీ తాలూకా రైతుసభ జరిగినది. ఆ సభలోని పన్నుల నిరాకరణమునకుఁ దీర్మానించుకొన్నారు. పటేలు సహాయమును కోరిరి. ఆయన వారితో "మీరు ప్రభుత్వమును ధిక్కరింపఁ బోవుచున్నారు. వారికి బాధలు పెట్టెదరు. అనేక కష్టనష్టములకు గురికావలసివచ్చును. ఇవి యన్నియు నాలోచించుకొనవలసిన"దని రైతుల ప్రతినిధుల సభలోఁ జెప్పి (1928 ఫిబ్రవరి 4 వ తేది) యాలోచించుకొనుటకు వారి కెనిమిది రోజులు గడువిచ్చెను.

వారాలోచించుకొని తమ ప్రయత్నము నిశ్చయమునే మరలఁ జెప్పిరి. 1928 ఫిబ్రవరి 12 వ తేదిన తాలూకా రైతు సభ జరిగినది. రైతులందరు వచ్చి సత్యాగ్రహము చేయుటకే సమ్మతించిరి. అంతట నాయన తాలూకా యంతటను సంచారము చేసి వేలకొలఁది స్వచ్ఛంద సైనికులను జేర్చి చేయవలసిన యేర్పాట్లన్నిటిని జేసెను. ప్రతి గ్రామమునకు నొక నాయకుఁడు. తాలూకా యంతట నైదుగురు నాయకులు. వీరందరికు సర్దారు సర్వసేనాని. సత్యాగ్రహ కార్యాలయము స్థాపించి "సత్యాగ్రహ సమాచార్" అను దినపత్రికకూడఁ బ్రచురింపబడుచుండెను. ఆనాఁడాయన యాజ్ఞలేకుండఁ బ్రభుత్వాధికారులకుఁ జెట్టెడునీళ్ళుకూడ దొరుకలేదనిన నతిశయోక్తి కాదు. బార్డోలీలో బ్రిటిషు ప్రభుత్వము నశించినదని టైమ్సుఆఫ్ ఇండియా ప్రతినిధి ప్రకటించెను.

ఫిబ్రవరి 12 వ తారీఖు పన్నులకు గడువు. కాని ప్రభుత్వపు బొక్కసమున కొక్క పైసగూడఁ బోలేదు. అంతట వారు జప్తులు చేయసాగిరి. దానికిని రైతాంగము లొంగలేదు.

ప్రభుత్వమువారొక కోమటిని బట్టుకొని పన్నియనలసినదని ప్రతిబంధించిరి. లోకములో నందరకంటెఁ బిఱికివాఁడని యను కొనఁబడు నాయనకుఁ గూడ గడుసుదనము చూపుటచే, వారు శీలదీసిపరిపాలించు సూత్రము ననుసరించి యొక మహమ్మదీయుని బట్టుకొనిరి. ఆయనయుఁ బైసగూడ నియ్యలేదు. పఠానులను దీసికొనివచ్చి యనేక దౌర్జన్యములను జేయించిరి. ఏమి చేయించినను బ్రయోజనము లేకపోయెను.

ఇట్లు వారు పెక్కు బాధలకు లోనగుటయేగాక బార్డోలీతాలూకాలోని 80 వేల రైతాంగము ఇల్లు వాకిలి వదలి, బ్రిటిషుఇండియా దాటి, బరోడాసరిహద్దులకు వలస పోఁ జొచ్చిరి. 80 యేండ్ల వృద్ధురాలు పటేల్ తల్లి వంట చేయుచుండఁగా దానిని బోరలద్రోసి రాళ్ళు రప్పలు వేసిరి. ప్రజల నహింసాపథమునుండి తప్పించుట కనేకవిధముల రెచ్చఁ గొట్టిరి. కాని ప్రజ లచంచలులై యహింసామార్గమునే యంటి పెట్టుకొని యుండుట ప్రపంచచరిత్రలో నపూర్వము. బార్డో లీయే యహింసానీతికి నిలఁబడఁ గలిగినది. ఈ సత్యాగ్రహ యుద్ధములో మహిళామణులలోఁ జెప్పరాని చైతన్యము గలిగినది. వారుకూడఁ గదనరంగములోఁ గాలుపెట్టిరి. బొంబాయినుండి సోదరి మీఠూపెటిట్, శ్రీమతి సురాజ్ మెహతా ప్రభృతు లిందులోఁ బ్రవేశించి నారీశక్తిని ప్రపంచమునకు బ్రదర్శింపఁ జేసిరి. ప్రభుత్వమువా రరెస్టులు, జప్తులు వేలములు రాక్షసకృత్యములు చేయసాగిరి. వేలు ఖరీదుచేయు సుక్షేత్రములు . మిక్కిలి తక్కువ ఖరీదుకు వేలము పడఁ జొచ్చెను. తమ బిడ్డలకంటె నధికముగాఁ జూచుకొను రైతాం

గపు పశుసంతానము, వారి హస్తములనుండి పరాయివారికిఁ
బోవలసివచ్చెను. పఠానులు చేయు రాక్షసకృత్యములకుఁ
బరిమితి లేకుండెను. ఏమైనప్పటికి రైతాంగపు స్త్రీ పురుషు
లద్భుత ధైర్య శాంతములతో నన్నియు సహించుచుండిరి.
ఆ బార్డోలీ దృశ్యములను జూచుటకుఁ బోయిన ప్రముఖులు
సర్దారునొక్క యద్భుత నిర్మాణనిపుణత్వమును, సంఘటనా
శక్తిని ప్రజల త్యాగమార్గమును జూచి, విస్మయ చకితులైరి.

బార్డోలీ సత్యాగ్రహము యావద్భారత సమస్యగాఁ
బరిగణింపఁబడి యన్ని ప్రాంతములనుండి యన్నివిధముల సహా
యము సమకూరసాగెను.

ప్రభుత్వమున కన్ని వైపులనుండి యొత్తిడి కలుగుటచేతఁ
జివరకు రాజీబేరమునకు రాక తప్పలేదు. వైస్రాయి గవర్నరును
బిలిపించుటయు గవర్నరు వల్లభాయికి గబురుచేయుటయు
జరిగినది. వల్లభాయి మఱి ముగ్గురు మిత్రులతోఁగూడ సూరత్
లో గవర్నరును గలసికొన్నాఁడు. కలసిమెలసి వారు మాట్లాడి
నారు, కాని కార్యకారి కాలేదు. శాసనసభాసభ్యులు కొందరు
రాజీమార్గముచేయఁ బ్రయత్నించిరి. ఈ సందర్భములో శాసన
సభాసభ్యుఁడగు రామచంద్రభట్టు పన్నులవిధానము పున
ర్విచారణ జరుగువఱకుఁ బెంపుజేసిన మొత్తము నొకచోటఁ
బెట్టుటకు సూచనచేసెను. గవర్నరు దీని నంగీకరించెను.
అంతట రాజీజరిగెను. ప్రభుత్వము తిరిగి పునర్విచారణ చేయు
టకుఁ బ్రకటించెను. ఇట్లు ప్రకటించుటయేగాక ప్రభుత్వము
వారు జప్తుచేసిన భూమిని రైతులకుఁ దిరిగి యిచ్చి యీ
సందర్భములో నిర్బంధింపఁబడినవారి నందఱను విడుదల జేసిరి.

బ్రిటిషుప్రభుత్వపు హయాములో నిట్టి విజయమున కిదియే ప్రథమము. ఈ బార్డోలీ విజయము భారతదేశపు నానాంగములలో నధిక చైతన్యము కలుగఁజేసి యనేకోద్యమములకు మూలమైనది. సర్దారుపటేలు ఖ్యాతి యీ విజయముతో విశ్వవిఖ్యాతమైనది. ఈ సందర్భములో (1938 నవంబరు 51) కృష్ణాపత్రికా ప్రధాన వ్యాసమునుదహరించుట సముచితమని తలఁచుచున్నాను.

బార్డోలీకథ

"సత్యాగ్రహ సమరములో నెనిమిది సంవత్సరముల క్రిందట బార్డోలీతాలూకా రైతులు చూపిన త్యాగసాహసములు చరిత్రాంకితము లైపోయినవి. ప్రపంచేతిహాసములో నట్టియుదంతము మఱియొకటి యున్నదో లేదో సంశయాస్పదము. రైతులకును వారి భూములకును గల సంబంధ మతిసన్నిహితము. ఏనాఁడు వారితాతలు ముత్తాతలు వానిని సంపాదించిపెట్టిరో! తరతరాలనుండి యనుభవించుచుండిన స్థిరాస్తు లవి. పంటలు పండినను బండకపోయినను వానినే కనిపెట్టుకొని, సంసారముల నెటులో పోషించుకొని వచ్చుచుండిరి. యజమానిపాదము పైని బడునప్పటికి, భూమి యానందముతోఁ బొంగునని పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్లనుస్మృతముగా, వంశపరంపరగాఁ బ్రేమామృతధారవలె వచ్చుచుండిన భూములను, బార్డోలీ రైతులు, దేశము కొఱకు, స్వరాజ్యముకొఱకు, వదలుకొని, తామును, బిల్లలును, నిరాధారులై, గ్రామభ్రష్టులై, యెట్లు చెట్లుచేమలు

పట్టినో — ఆ కక్షమంటి వివాదస్పదాంశమును సూచించుచుంటిమి
వినలేదేము.

బార్డోలీ తాలూకాలోఁ బ్రజలు వలదు వల దనుచున్నను ప్రభుత్వమువారు సెటిల్మెంటుచేసి పన్నులను హెచ్చించిరి. వ్యవసాయకులు నేఁ డెంత నిష్ఫలకష్టజీవులో యెల్లరకును తెలియును. తమ మొఱల ననేకవిధముల నధికారులకు విన్నవించుకొనిరి. ఉత్తరములను పంపుకొనిరి. శాసనసభలోఁ బ్రతినిధులచేతఁ జెప్పించిరి. కాని యేమి చేసినను లాభము లేక పోయినది. రైతు లెంతకాలము పస్తులుండఁగలరు? భూములు పండ నంత పన్నులభారమును మోయలేక క్రుంగిపోయినవి. కాని యధికారులకు దయరాలేదు. ఆ నిస్పృహలో, నా నైరాశ్యాంధకారములో, వారి పరితప్త హృదయములు దైవమునుగూర్చి యాక్రందించినవి. భగవంతుఁ డార్తపరిత్రాత. దయాస్వరూపుఁడగు గాంధిమహాత్ముఁడు వారిముందుఁ బ్రత్యక్షమైనాఁడు. కాని వాని తరుణోపాయములు సామాన్యములైనవి కావు. వానిది త్యాగపద్ధతి. అహింసా పూర్వకమైన తపశ్చరణము. పన్నుల నిరాకరించి దానివలనఁ గలుగు బాధల నన్నిటిని శాంతముతో, నిగ్రహముతో ననుభవించుటకుఁ బ్రతిజ్ఞ పూనవలయునని ప్రబోధించినాఁడు.

ఈ రైతు లెక్కువ చదువుకొనినవారు కారు. వట్టి పామరులు. సంసార తాపత్రయములలోఁ జిక్కుకొనిన నిరుపేదలు. వీ రట్టి త్యాగపథమునకుఁ బూనగలరా? బ్రిటిషు అధికారులు ప్రచండశాసనులు. వారిది కేవలము పోలీసు రాజ్యము. సామ్రాజ్యమునంతను బిగించివేయఁగల బలాఢ్యులు

వారు. అట్టి యనాకారసాధారణులు నీ బీదరైతు లెట్లు మహోన్నతులు కాఁ
గలరు? మహాత్ముఁ డతిగంభీరవిశ్వాసి. ప్రకృతిలో సర్వాంత
ర్యామి లేని చోటు లేదు. ప్రతి యిసుక రేణువునందు నమూల్య
మైన లోహములు దాగియున్నవి. ప్రతి మొక్కలో నౌషధ
గుణము కలదు. ప్రతి మనుజునియందును సర్వశక్తిమంతుఁడు
మెలఁగుచునే యున్నాఁడు. హృదయము ప్రబుద్ధము కావలయు
గాని, చీకటినుండి వెలుఁగు రాఁగలదు. దౌర్బల్యమునుండి శక్తి
పుట్టఁగలదు. దుఃఖమునుండి యానందము ప్రవహింపఁగలదు.
మహాత్ముని ప్రబోధముచే నీ బార్డోలీ సామాన్యపామరకర్ష
కులు మహావీరులుగ వెలసిరి. త్యాగపథమున నగ్రేసరులైరి.
బార్డోలీ తాలూకా యంతయు యుద్ధభూమియైనది. స్త్రీజనము
కూడ బద్ధకటియై యీ రణరంగమున దుమికినది. పన్నుల
నిరాకరణ మను నస్త్రమును సంధించిరి. అంతటిలో నధికారులు
వచ్చి పడిరి. బెదరించిరి. భేదోపాయము నవలంబించిరి. వారి
పూరి గుడిసెలలోఁ జొఱఁబడి యన్నము వండుకొను కుండలను
సయితము లాగుకొనిపోయిరి. పిల్లలకుఁ బాలుకూడ లేకుండ
బసువులను దోలుకొని పోఁజొచ్చిరి. ఆబాలస్త్రీవృద్ధముగా
సందఱ నిండ్లలోనుండి తఱిమివేసిరి. కాని రైతులు చలించలేదు.
ఏమి వచ్చినను రానిమ్మని యట్లే నిలువఁబడిరి. సత్యాగ్రహమే
వారి కవచము.

వారిలో బయలుదేరిన యేకీభావ మత్యద్భుతము. ఒక్క
రైతుకూడఁ జీలిపోలేదు. గ్రామోద్యోగులు రాజీనామా
లిచ్చిరి. జప్తు ఆస్తులను గొనిపోవుటకుఁ గూలీలుకూడ దొరక
లేదు. ఎవరును బండ్లు కట్టరు. పశువులను దోలుకొని పోవు

టమును నెపమును రారయ్యె. బయటనుండి పఠానులను దింపిరి. వీరు బహు కఠినులు. వీరి విగ్రహములే యతిభయంకరములు. వీరి దర్శనమాత్రముననే రైతులు బెదరిపోవుదు రని యధికారు లాశపడిరి. పోలీసువారు లాఠీలను ప్రయోగించిరి. మిలిటరి పటా లములు ప్రదర్శింపబడినవి. కాని బార్డోలీలో ప్రతి బాలుం డును నొక్కొక్క ప్రహ్లాదునివలె హరినామ సంకీర్తనము చేయుచుండెను. స్త్రీ సహితము కంటదడి పెట్టలేదు. అలనాడు శ్రీరామచంద్రునితో వనవాసమున కరిగిన సీతాదేవివలెం బ్రతి స్త్రీ తన భర్తతోపాటుగ నింటిని వదలి, గ్రామమువదలి, రాజ్యమువదలి, బరోడా బయళ్ళలో చెట్లక్రిందం గాపురము పెట్టెను. అది వర్షకాలము. కుంభవృష్టి కురియుచుండెను. బయళ్ళన్నియు జలమయము లయ్యెను. కాని యాడుపడుచులు, తడిబట్టలతో, నాసీళ్ళలో నిలబడియుండిరే కాని, దిగులు పడ లేదు. ఆ యాత్మశక్తి ప్రదర్శనము నిరుపమానము. ఏ గనుక పుణ్యాత్ముడో యిట్టి త్యాగశీలమును బ్రదర్శించవచ్చును. కాని యలనాడు శ్రీ గోపాలుని వేణుగానమునకు మూగిన గోబృంద ములవలె కుటుంబకుటుంబములుగా, గ్రామ గ్రామములుగా, నీ జానపదులీ త్యాగభూముల కరుగుట దైవప్రేరితముగాక మఱియేమి?

అధికారులు విస్మయచిత్తులైరి. కాని వారిహృదయ ములు కరగలేదు. ఇంకను గఠినతరాస్త్రములను సంధించిరి. వారి భూములను వేలము వేయసాగిరి. కాని కొనువారేరి? దీనుల యుసురు కెవరు పాత్రులుకాగలరు? బయటనుండి ధనికు లను రప్పించి, పదిరూపాయల పన్నుకొరకు పది వేలుఖరీదు

చేయుభూములను గొట్టివేసిరి. రైతులు కూడ జరిగినప్పుడు, పోలీసువారి పేరుననే కొట్టివేసిరి. కొన్ని భూములకు బతానులనే భూమందు బుసుగఁజేసిరి. ఘోరము! అతిఘోరము! అధికారు లీ దారుణ చర్యల నవలంబించినది కేవలము సర్కారు సొమ్మును రాఁబట్టుకొనుటకుఁగాదు. రైతుల పన్నెముకలను విఱుగఁగొట్టుటకుఁ, దమ ప్రతిష్ఠను నిలువబెట్టుకొనుటకు, తమ శాసనాధికార ప్రాబల్యమును బ్రదర్శించుటకు, నెట్టి క్రూర కార్యములకైనను నొడంబడిరి. ఆనాడు బార్డోలీ రైతు లట్టి యపూర్వత్యాగసాహసములను జూపుచుండినప్పుడు, సిస్లా కొండలుకూడఁ గదలిపోయినవి. ఒక్క తాలూకాలోనే పది గ్రామములవారో యిట్టి వీర్యాతిరేకమును జూపఁగలిగినప్పు డిక దేశములోని రైతుజనమంతయుఁ దలఁచుకొనిన ప్రభుత్వము లేమి కావలయును? బ్రిటిషుప్రభుత్వ మట్టుడికిన ట్లుడికి పోయెను. ఈ వృత్తాంతములను బత్రికలలోఁగూడఁ బ్రచురింప నియ్యలేదు. మహాదేవదేశాయి రచించిన "బార్డోలీ కథ"ను గవర్నమెంటువారు నిషేధించిరి.

ఆనాఁ డే నాయకు లీ బార్డోలీ వీరులను నడిపిరో, వారే నేఁడు ప్రభుత్వాధికారులైరి. సర్దారు వల్లభాయి కాంగ్రెసు మంత్రులకు సారథి. ఆనాఁ డీ దారుణచర్యలను సహించలేక, డిప్యూటీ కలెక్టరు పదవిని వదలివేసిన దేశాయిగా రిప్పుడు బొంబాయి ప్రభుత్వమునందు రివిన్యూమంత్రి. వీరికర్తవ్య మేమి? కాంగ్రెసును నమ్ముకొని నిరాధారులైపోయిన యా బార్డోలీ వీరుల నజ్ఞాతవాసమునుండియైనను రప్పించి వారి భూములను వారి కిప్పించుట భావ్యముకాదా? సామాన్యముగ యుద్ధానంత

రము, గొప్ప ధైర్యపరాక్రమములను ప్రదర్శించిన నైజామునకుఁ ప్రభువులు పారితోషికము లిచ్చుట మరియొకటి. ఇప్పుడు బార్డోలి రైతులు కోరుచున్న దట్టి బహుమతులు కాదు. తమ మునుపటి స్వ వములను దమకుఁ దిరిగి యిప్పించఁ గోరిరి. స్వరాజ్యము స్థాపించిన పిమ్మట వారికిఁ గలిగిన యన్యాయమును తొలఁగింపఁ జేయను కాంగ్రెసు ప్రముఖు లప్పుడు వాగ్దానమును జేసియుండిరి. కాంగ్రెసు ఆజ్ఞలను శిరసావహించి, కాంగ్రెసు కీర్తిగౌరవముల నెన్నియో రెట్లు హెచ్చించి త్యాగముఁ జేసిన, బార్డోలీ రైతుల యాస్తులను దిరిగి వారికిప్పించుట కాంగ్రెసు మంత్రుల విధ్యుక్త ధర్మము. అప్పుడు దేశద్రోహులై, యమూల్యములైన భూముల నేరెండుమూఁడు పాటలకో కొట్టించివైచుకొని భూస్వాములైనవారికి గుణపాఠము చెప్పుట యవశ్యకర్తవ్యము.

కాంగ్రెసు మంత్రులు ప్రభుత్వాధికారమును జేఁబట్టిన వెంటనే, యీ యపచారమును దొలగించుకొట్లని యాలోచన నకుఁగడంగిరి. రెవిన్యూ వేలములలో నన్యాయముగ గొనిన వారిచేత సౌమ్యమార్గములచే నా భూములను బార్డోలీ రైతుల కిప్పించుటకుఁ బూనుకొనిరి. ఏ కొలదిమందికోతక్క నెక్కువమంది కట్టి సంస్కారము కలుగలేదు. వారు తమ లీగల్ హక్కులచాటున నిలుచుండి శఠించిరి. బొంబాయి మంత్రు లీ లీగల్ చిక్కులను దొలఁగించుటకుఁ బ్రత్యేకముగ నొకబిల్లును దీసికొని రావలసిన యావశ్యకత యేర్పడినది. ఈ భూములకు గవర్నమెంటువారే కంపెన్సేషను నిచ్చుటకుఁగూడ నధికార మును బొందిరి. వేలములలో నన్యాయముగ నీ భూముల నార్జించిన వారికిఁ దగిన ప్రతిఫల మిచ్చికూడ వారినుండి

భూములను తిరిగి ప్రాతభూస్వాముల కిచ్చివేసిరి. రైతులు తిరిగి తమ పిత్రార్జితములను బొందగలిగినందుల కానందభరితు లగుచున్నారు. కాంగ్రెసువారు తాము వెనుకఁ జేసిన వాగ్దానములను చెల్లింపఁగల్గినందులకును సంతసింపవలసియున్నది. కాంగ్రెసుచేసిన శపథము నెగ్గితీరునను విశ్వాసము ప్రజలలోఁ బ్రబలుటకు నవకాశముకలిగినది. ఇట్లే నాన్-కోఆపరేషనుద్యోగామోద్యోగిపదస్థులనుండి భ్రష్టులైన వారిని తిరిగి స్వపదస్థులుగఁ జేసినందులకు మద్రాసు ప్రభుత్వమువారును వంద్యులు. వెనుకటి ప్రభుత్వము వారొనర్చిన యత్యాచారములను గాంగ్రెసు మంత్రులు తొలగింప సమకట్టినను, బొంబాయి, మద్రాసు గవర్నరులు లక్ష్యపడక, వారి కర్తవ్య పరిపాలనకుఁ దోడ్పడఁగల్గుట యెంతయుఁ బ్రశంసింపఁదగిన విషయము. నేటికి బార్డోలీ వీరుల కథ యిట్లు మంగళకరముగ ముగిసినందులకు దేవతలు హర్షించెదరు. సత్యాగ్రహమునం దెట్టి దివ్యశక్తికలదో యిప్పటికిఁ బూర్తిగ విశదమైనది ”

భాషాసేవ

సాంఘిక వ్యవస్థనుబట్టి భాషాస్వరూప మేర్పడును. రాజకీయ చైతన్యమునుబట్టి ప్రజలకుఁ బ్రభుత్వమునకు గల పద్ధతులు, సంబోధనలు, మాఱుచుండును. ప్రజాస్వామికము పెరిగినకొలది ప్రజాస్వామిక భాష బాగుగా నభివృద్ధి చెందును. ఇందులోఁ బూర్వయుగములోవలె యజమాని, బానిస లని, పాలక, పాలిత భేదము, హెచ్చు తగ్గులు, లేక సామాన్య ప్రతిపత్తి చూపఁబడును.

ప్రతి రచయితకు నొక శైలియుండునట్లే నాయకోత్తముల– కర్మ–ప్రముఖుల కాయన మనస్తత్వమును, భాషయును బట్టి భాషయొక్క పద్ధతి యుండును. సర్దార్ పటేలాత్మగౌరవమును లవ్యక్తముగా బ్రకటించెను. కనుక నాయన స్వభావమునకుఁ దగిన భాష బార్డోలీలోఁ బ్రచారమైనది. ప్రజలలో నొక విశేషమైన ధైర్యము, పట్టుదల, యాత్మగౌరవము నధికమైనట్లుగానే, భాషావిషయములోఁగూడ నట్టి మార్పే కలిగినది.

సబర్మతీ తీరానఁగూర్చుండి గాంధీజీ, బార్డోలీ పొలములలోనుండి వల్లభాయి, యభివృద్ధిచేసిన గుజరాతీ భాష సహజమైనదేగాక ధీరోదాత్తమైనది.

సాహిత్యము ప్రజల పరాక్రమప్రసాదము. "యథా భావక స్తథా భాషా." భాషించువానినిబట్టియే భాషయుండును. సాహిత్యోన్నతి ప్రజల యున్నతిద్వారానే కలుగును. ఏ పండితులు, కవులు నభివృద్ధి చేయలేని భాషావృద్ధి బార్డోలీ కిసానులు చేసిరి. ఈ యభివృద్ధి కాదిపురుషుఁడు వల్లభాయి.

కాంగ్రెసులో

పటేల్‌కు 1916 లోనే గాంధీజీతోఁ బరిచయ మేర్పడినది. నాటినుండి యాయన ప్రజాసేవఁ బ్రారంభించెను. అందుచేతనే యాయన 1916లో లక్నోలో జరిగిన కాంగ్రెసుకుఁ బ్రతినిధిగా వెళ్లెను.

1918–19–21–22 సంవత్సరములలోఁ గాంగ్రెసుకు సంయుక్త కార్యదర్శిగాఁ బనిచేసెను.

1921 లో నహమ్మదాబాదులో జరిగిన కాంగ్రెసు కాయన యాహ్వానసంఘాధ్యక్షుఁడయ్యెను. ఆ యుపన్యాస మతి సంగ్రహమైనది. ఆ కాంగ్రెసులో ననేకసంస్కారణములు జరిగెను. 1920 నాగపూరులోఁ గాంగ్రెసు జరిగినప్పుడు కుర్చీలు బల్లలు నేర్పాటు చేయఁబడుటచే నేడువేలరూపాయలు ఖర్చయినవి. అప్పటి యహమ్మదాబాదులోఁ దీసివేయఁబడునట్లుగాక, కొంతలక్షల రూపాయలలోఁ గాంగ్రెసుకొఱకు ఖద్దరుషేరా నిర్మింపఁబడెను.

1922 సంవత్సరములోఁ గాంగ్రెసులోఁ బరివర్తనవాదులు నపరివర్తనవాదు లని(Changers and No- Changers) రెండు పక్షము లేర్పడినవి. పరివర్తనవాదులపక్షమునఁ బ్రముఖులు చిత్తరంజన్‌దాసు, మోతీలాల్ నెహ్రూ, విఠల్‌భాయ్, శ్రీనివాసఅయ్యంగార్ ప్రభృతులు. అపరివర్తనవాదుల పక్షమున రాజాజీ, సర్దారుపటేలు, రాజేంద్రప్రసాద్, దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్య ప్రభృతులు ముఖ్యులు.

పరివర్తనవాదులగు స్వరాజ్యపక్షమువారు, శాసనసభా ప్రవేశమునకై కాంగ్రెసులోఁ దీర్మానము చేయుఁగానుకొన్నప్పుడు పటేల్ ప్రభృతులు, శాసనసభాబహిష్కారమును, నిర్మాణకార్యక్రమమును సాగించుచు, మహాత్ముని మార్గము ననే కాంగ్రెసును నడిపించుటకు బద్ధకంకణులై కాంగ్రెసులోను; దేశములోను, నధికకృషిఁ జేసిరి.

1931 లోఁ గరాచీలో జరిగిన కాంగ్రెసుసభ కాయన యధ్యక్షత వహించెను. ఆయన తన స్వభావానుగుణముగా, ముక్తసరిగా నుపన్యాస మిచ్చెను. తన కధ్యక్షపదవి యిచ్చిన

గౌరవము, సామాన్యకృషివలనఁబైన దనది కాదనెను. జాతీయ
సమరమునందు పెక్కుచ పాల్గొన్న గుజరాతునకే యీ గౌరవము
చెందునని కాంగ్రెసు సభ్యులవిధినిగూర్చి హెచ్చరించెను.

1935 లోఁ గాంగ్రెసు శాసనసభాప్రవేశ మంగీకరిం
చుటచే సభ్యులను నిర్ణయించుటకును, వారి సదుపాయములలోఁ
బెట్టుటకును, పార్లమెంటరీబోర్డేర్పడెను. దానికిఁ బటేలు,
రాజేంద్రప్రసాద్, అజాదు త్రిమూర్తులు నిర్ణయింపఁబడిరి.
ఆ బోర్డు కధ్యక్షుఁడు పటేలగుటచేఁ గార్యభారమంతయు
నాయనమీఁదనే పడెను.

ఆయన యారంభించిన పని మిక్కిలి పట్టుదలతోఁ
జేయునని యందఱకుఁ దెలిసిన విషయమే. పటేలు భారతదేశ
మంతటఁ బర్యటనజేసి "కాంగ్రెసుకు వోటిచ్చుట యనఁగా
గాంధీజీ కిచ్చుటయని ప్రజల కర్థమగునట్లు ప్రచారముచేసి,
యభ్యర్థులను నిలిపెను.

కాంగ్రెసుకు వ్యతిరేకముగా దేశములో ననేకపక్షము
లేర్పడెను. ప్రభుత్వమువారు పరోక్షముగా కాంగ్రెసు నోడించు
టకు సర్వసన్నాహములు చేసిరి. ఎన్నికల సమయములో వివిధ
పక్షముల గర్వోక్తులకు జవాబు చెప్పుచుఁ "గాంగ్రెసు స్టీము
రోలర్ బయలుదేరిన, దానిని వ్యతిరేకించుఁ గంకరరాళ్లన్నియు
నలిగి చూర్ణము కావలసినదే" యన్న పటేలుమాట యక్ష
రాల జరిగినది. ఎన్నికలలోఁ గాంగ్రెసు కఖండ జయము
కలిగినది. సంయుక్త ప్రాంతము, బీహారు, ఒరిస్సా, మధ్య
రాష్ట్రాలు, బొంబాయి, మద్రాసు రాష్ట్రాలలో నధిక సంఖ్యా
కులు కాంగ్రెసువా రగుటచేఁ గాంగ్రెసు మంత్రివర్గము

లేర్పడినవి. సరిహద్దురాష్ట్రీయము, అస్సాములలోఁగూడఁ గాంగ్రెసు మిశ్రమంత్రివర్గముల నేర్పాటు జేసెను.

కాంగ్రెసీ ప్రాంతములలో శాసన సభా కార్యక్రమము నెఱవేర్చుటకుఁ బార్లమెంటరీ కమిటీ నొకదాని నేర్పాటు చేసెను. దీనికి వల్లభాయి యధ్యక్షుఁడు. ఈ హోదాలో నాయన కాంగ్రెసు మంత్రివర్గములతో మిక్కిలి దక్షతతో వ్యవహరించెను.

పార్లమెంటరీబోర్డు కధ్యక్షుఁడుగా సర్దారు చూపిన శక్తి సాహసములు చరిత్రాత్మకమైనవి. ఎక్కడనే కాంగ్రెసువాది నీతినిబంధనల నతిక్రమించెనని తెలిసినను నాతడు ప్రధాన మంత్రియైనను ప్రాథమిక సభ్యుఁడైనను జంకుగొంకు లేక వెంటనే యాజ్ఞాపత్రము నందఁజేసి యాయరాచకము నంతమొందించుటలో నారితేఱినవాడని పటే లఖండఖ్యాతిఁగాంచినాఁడు.

బొంబాయి రాజధానిలో "నారిమన్" గొప్పనాయకుఁడు. సర్దారు కాయన ప్రాణస్నేహితుఁడు. అయినను నారిమ నెన్నికలలోఁ గాంగ్రెసుకు భిన్నముగాఁ బ్రవర్తించెనని తెలిసికొని యాయనను గాంగ్రెసునుండి వెడలఁగొట్టెను.

"డాక్టరు ఖరే" మధ్యరాష్ట్రములలోఁ బ్రధాన మంత్రిగాఁ గొంతకాలము పనిచేసినతర్వాతఁ బార్లమెంటరీ బోర్డుతో సంప్రదించకుండఁ దన యిష్టప్రకారము మంత్రులచేఁ రాజీనామా పెట్టించినప్పు డాయననుగూడఁ బటేలు పదవీచ్యుతుని జేసి కాంగ్రెసునుండి బహిష్కరించెను.

మన మాజీ ప్రధాని రాజాజీ, యూరపియన్ సెక్రటరీ పింఛను పుచ్చుకొని పోనున్న తరుణములో విందుఁజేయఁ

ప్రయత్నించఁగా వల్లభాయి పల్లగాపని తొంతి సంస్థ యాపించెను.

సుభాషబాబు కాంగ్రెసుపాలసీకి భిన్నముగాఁ బ్రవర్తించినందుకు రెండు సంవత్సరము లాయనను డిబారు చేసెను.

కాంగ్రె సవలంబించిన పద్ధతికి వ్యతిరేకముగా రాజాజీ ప్రచారముప్రారంభించినప్పుడు శాసనసభ్యత్వమును వదలుకొనుమనియేగాక, కాంగ్రెసు నుండి తప్పుకొపలసినదనియు తాఖీదు పంపెను. ఆప్రకారమే చక్రవర్తులవారు చేసిరి.

ఈ విధముగా వేయికండ్లతోఁ జూచుచుఁ గాంగ్రెసులోఁ గ్రమశిక్షణను గాపాడిన ఖ్యాతి యాయనకే యధికముగ చెల్లుబడియైనది.

స్వధర్మనిర్వహణలో మిత్రుఁడనిగాని, పెద్దయనిగాని తలఁచక, యాయనచూపిన కర్తవ్య నిర్వహణబుద్ధియే యాయన నధికునిగాఁ జేసినది. ఆయన ద్వంద్వాతీతుఁడై చేసిన సేవకుఁ గొందఱకుఁ గష్టము కలుగవచ్చును. కొందఱకు నష్టము కలుగవచ్చును. కాని కాంగ్రెసునుమాత్ర మాయన దుష్టాంగమును ఖండించి, శేషాంగమును గాపాడినట్లుగాఁ గాపాడినాఁడు. ఆయన యీ విధముగ దారుణచర్య తీసుకొనక పోయినఁ గాంగ్రెసు శాసనసభాపక్షము, స్వరాజ్యపక్షమువలె ఛిన్న భిన్నమై నశించిపోయియుండును.

ప్రభుత్వ మీ కాంగ్రెసు సభ్యులను లోఁబఱచుకొనుట కెన్ని మాయోపాయములు పన్నినను వాని నన్నిటిని వేయి కండ్లతోఁ జూచుచు నెప్పటికప్పుడు మెలకువతోఁ బటేలు సంచరించుటవలననే కాంగ్రెసు ప్రతిష్ఠ నిలచినది.

వ్యతిరేకులాయనను ఫాసిస్టని, కులక్ అని, డిక్టేటరని, యుక్తిహీనుఁడని యని యెంత నిందించినను నాయన వాని నన్నిటి నోర్చి, కాంగ్రెసులోఁ గ్రమశిక్షణ యతిజాగ్రత్తతో నిలిపి కాంగ్రెసును నాపాటలలో సఫిత ఖ్యాతిఁ గాంచెను.

తానాశించు లక్ష్యసాధనలోనే తనపని పూర్తియైన దనితలంచు ఘటముకాదు పటేలు. తాను బూనినకార్యము, నెగ్గునట్లు నిరంతర ప్రయత్నము చేయు నిరుపమాన కార్యదక్షుఁడు. బొంబాయిలో మద్యపాననిషేధోద్యమమునకు వ్యతిరేకముగాఁ గంట్రాక్టరులగు పార్సీలు మొదలగువారు పలుప్రయత్నములు చేయఁగా నచటఁ బ్రవేశించి మద్యపాననిషేధోద్యమము నమలుజరిపించి జయప్రదముగాఁజేసిన యాయన భగీరథప్రయత్నము భారతలోకమునకుఁ దెలియనిదికాదు.

అండమాను రాజకీయబందీలు నిరశనవ్రత మవలంబింపఁగా వారిని వదలిపెట్టుటకుఁ గేంద్రప్రభుత్వమున కిష్టములేకపోయినను, వారిని విడిచిపెట్టుటకు వీలులేకపోయినను మన కీ రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్య మెందుకని నొచ్చరించి, వారిని విడచిపెట్టించిన స్వాతంత్ర్యప్రియుఁడు సర్దారు.

1945లోఁ గేంద్రశాసనసభాధ్యక్షపదవికిఁ గాంగ్రెసు మవ్లంకరును నిలుపగా, ముస్లింలీగువారు, ప్రభుత్వము భుజాలు భుజాలు కలిపి పనిచేయఁగా నక్కడఁ బీఠముపెట్టి మవ్లంకరును బీఠమెక్కించి ఢిల్లీకోటలో బాగావేసిన విజయసారథి — సర్దారు.

కాంగ్రెసులో నాయనపాత్ర యతిప్రముఖమైనది. క్రిప్సు రాయబారములోనేమి, యమాత్యత్రయదౌత్యములో

నేమి, యాయన కాంగ్రెసు రాయబారిత్రయములో (నెహ్రూ అజాద్) నొకఁడై కాంగ్రెసుప్రతిష్ఠకుఁ దగినట్లుగా నడిపిన సంగతి సర్వజనవిదితము.

ఆయన కాంగ్రెసు వర్కింగుకమిటీ సభ్యుఁడేగాదు. కాంగ్రెసు పూర్వప్రధానులలో నొకఁడేకాదు. గాంధిజీ తర్వాత కాంగ్రెసువిధాననిర్ణేతలలో నగ్రస్థానము వహించినవాఁడు.

అన్నదమ్ములు

కాంగ్రెసులోఁ బ్రఖ్యాతి గాంచిన నాయకులలో నన్నదమ్ములజంటలు కొన్నిగలవు. ఆలీసోదరులు, బోస్ సోదరులు, ఖాన్ సోదరులు, పటేల్ సోదరులు ప్రఖ్యాతులు.

ఆలీసోదరులలోఁ బెద్దన్నయ్యా సౌకతాలీ భీమాకారుఁడు. ఆయన యాకారమే రాజద్రోహకర మైనదని యాయన యనుచుండెడివాఁడు. హిందుహృదయుఁడు. ఆయనతమ్ముఁడు మహమ్మదాలీ యఖండప్రతిభావంతుఁడు. ఆలీసోదరు లిరువురు మహాత్మునకు ఖిలాఫతుద్యమములో నేకీభవించిచేసిన స్నేహము ప్రచారము ప్రభోధము, చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనవి. వారిరువురు వామనమూర్తియగు గాంధీమహాత్మున కంగరక్షకులై యనుయాయులై, వర్తించిన విషయము విశదమే. అందులో మహమ్మదాలీ 1923లోఁ బ్రథమముగా నాంధ్రదేశమునఁ గాకినాడ కాంగ్రెసుసభ కధ్యక్షుఁడైనాఁడు. కాంగ్రెసధ్యక్షోపన్యాసములలోనికెల్ల నాయన యుపన్యాస మతిదీర్ఘమైనది. ఆ దీర్ఘబాహువునకుఁ దగినట్లుగానే యది యున్నది.

ఖాన్ సోదరులు సరిహద్దురాష్ట్రపు కాంగ్రెసుభక్తులు. మహాత్మునిమిత్రులు. ఈశ్వరసేవకులు. వారి కుటుంబము 1857 సం॥లో జరిగిన స్వాతంత్ర్యసమరములోఁ బ్రభుత్వమున కండయై నిలచి, చేసిన పాపపరిహారార్థ మీనాటి స్వాతంత్ర్య సమరములో నా కుటుంబమంతయు నాహుతియై యధికఖ్యాతిఁగాంచినది. వారిలోఁ బెద్దవాఁడగు ఖాన్ సాహెబ్ గొప్ప పార్లమెంటేరియను. కేంద్రశాసనసభలో సభ్యుఁడుగను, సరిహద్దురాష్ట్రములో సచివుఁడుగను నుండి, యాయన చేసిన సేవ విఖ్యాతమైనది. చిన్నవాఁడగు గఫూర్ ఖా నీశ్వరసేవక సంఘము నేర్పాటుజేసి నిర్మాణకార్యక్రమములో నిరుపమాన కార్యదక్షతను జూపి, యనక్రపరాక్రమశాలురైన పఠానులలో నహింసాసిద్ధాంతము నమలులోఁబెట్టి సరిహద్దుగాంధీ యని ఖ్యాతిఁగాంచిన యహింసామూర్తి. కాంగ్రెసధ్యక్షపదవి నంగీకరించని నిరాడంబరుఁడగు సేవాతపస్వి.

బోస్ సోదరులలోఁ బెద్దవాఁడగుశరత్ చంద్రబోసుకూడఁ బార్లమెంటేరియను. బెంగాలు శాసనసభలోను కేంద్రశాసనసభ కాంగ్రెసు నాయకుఁడుగను నాయన ఖ్యాతిఁగాంచినాఁడు.

ఆయన యనుంగు సోదరుఁడగు సుభాషబాబు బ్రహ్మచర్యము స్వీకరించి దేశభక్తి వ్రతమును బూని స్వరాజ్య కంకణమును ధరించిన విప్లవమూర్తి. కాంగ్రెసు బహిష్కరించిన రోజులలోఁగూడఁ బ్రజాభిమానమును జూఱగొన్న ప్రజానాయకుఁడు. ప్రభుత్వమువల్లఁ బెక్కు బాధలు పొందిన దేశభక్తుఁడు. ప్రభుత్వమునకుఁ బ్రక్కలో బల్లెమై ప్రవర్తించిన యోధుఁడు. తన జీవితమంతయు దేశమున కర్పించిన

మహాత్యాగి. కట్టుగుడ్డలతోఁ బ్రభుత్వమువారి కండ్లలోఁ గారముగొట్టి కాని దేశముపోయి యజాద్‌హింద్ ఫౌజును స్థాపించి, భారత స్వాతంత్ర్యమును బ్రకటించిన వీరాగ్రణి-నేతాజీ యన్న యీయన నామము సార్థకము.

మనపటేలుసోదరులలో విఠల్‌భాయిపటేలు పెద్దవాఁడు. ఆయన గొప్ప పార్లమెంటేరియనే. అఖండ ప్రతిభావంతుఁడు, గొప్పవిమర్శకుఁడు. విధ్వంసనములో నధికుఁడు. స్వరాజ్యపార్టీ ప్రముఖులలో నొకఁడు. బొంబాయి మేయరుగాను నాగపూరు జెండాసత్యాగ్రహములోను, నింకను పెక్కువిషయముల నాయన సేవఁజేసినను భారత కేంద్రశాసనసభాధ్యక్షుఁడుగా నాయన ప్రదర్శించిన ప్రతిభావిశేషములు, స్వాతంత్ర్యనిరతి, యనన్యసామాన్యమైనవి. ప్రత్యర్థిశక్తులపై నాయనపొందిన విజయము లనంతములు. ప్రెసిడెంటు పటేలనుపేరున నాయన ప్రఖ్యాతుఁడైనాఁడు. ఆయననామము స్వాతంత్ర్యసమరచరిత్రలో సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁదగినది.

పైని చెప్పిన సోదరత్రయములో నన్నలకంటెఁ దమ్ము లధికసేవావ్రతులు, ప్రతిభావంతులు, విఖ్యాతులుకూడ. మనపటేలు సోదరులలో, నిరువురు నిరువురే. ఒకరినిమించినవా రొకరు. పెద్దపటేలు కోటలోఁ బ్రవేశించి పోరాడినఁ జిన్నపటేలు కోటబయటనుండి పోరాడినాఁడు. ఉభయులు సమాన శక్తియుక్తులు కలవారే. కాని భిన్న ప్రవృత్తులు కలవారు. కనుకనే భిన్నమార్గము లవలంబించినారు. మార్గములు భిన్నములైనను నాదర్శ మొక్కటే.

ఆ యన్నదమ్ము లిద్దరకు నొకరితో నొకరు వైరుధ్యభావ ములోఁ బోరాడుచుండువారు, కాని యీ విరుద్ధభావమునకు వెనుక నొక ప్రేమవాహిని ప్రవహించుచునే యుండెను.

తండ్రికిఁ దగిన తనయ

సర్దారుకు 1905 లో నొక కుమారుఁడు గలిగెను. ఆయన పేరు దయాభాయి. ఆయనకూడ శ్రీకృష్ణజన్మస్థానమున కరిగినవాఁడే. ఆయన కుమారుని కంటె విఖ్యాతయైన దాయన కుమార్తె మణిబెన్. (1907) నిజముగా నామె మణివంటిది. ఆమె గాంధీజీని ప్రథమముగా దర్శించినప్పుడు చేతిబంగారు గాజులుతీసి బాపూజీకి సమర్పించినది. అవి స్వీకరించి "స్వారాజ్యము వచ్చునంతకు మణిబెన్ నీవు గాజులు ధరించరాదు. దేశసేవలోనే నిమగ్నురాలవై యుండవలయు" నని గాంధీజీ హితోపదేశము చేసెను. ఆమె దానిని త్రికరణశుద్ధిగా నంగీకరించినది. నాటినుండి యామె సిరుల నవతలకుఁ ద్రోసినది. భోగాలను వీడినది. ఇంతేగాదు. వివాహామే మానినది. బ్రహ్మచర్యమవలంబించి తదేకదీక్షతో దేశసేవ చేయుచున్నది. తండ్రికిఁ దోడుగా నిలచి స్వాతంత్ర్యసమరములో ముందడుగు వేసినది.

మణిబెన్‌లోఁగల యీ దివ్యభావమును, త్యాగమును జూచి, లోకము విస్తుపోవును. ఎక్కడిదా యీ పోకడలని యాశ్చర్యపడును. కాని యామె జన్మించిన వంశములోని సేవాభావమును గమనించిన నా యనుమానము పటాపంచలై పోవును.

గాంధీజీ యన మణిబెన్‌కు భగవంతుఁడని నమ్మకము. అందుచేతనే యాయన యాశీర్వాదము పొందుటలో, నాయన చెప్పినచొప్పున యత్నరాలఁ బ్రవర్తించుటలో, నామె ప్రసిద్ధురాలు. గాంధిమహాత్ముఁడు, లోకప్రఖ్యాతిఁ గాంచిన రాజకోట సమరముసాగించు రోజులలోఁ గస్తూరిబాయితో పాటు యుద్ధములోనికి దుమికిన దీ వీరాంగన. తండ్రికిఁ దాసు భక్తిగల కుమార్తెయై సేవచేయుటమాట యట్లుంచి, యాయన కెల్లపుడు నండగా నిలచి రాజకీయములలో ననేకవిధములఁ దోడ్పడుచుండును మణిబెన్. మహాదేవ్ దేశాయి గాంధీజీకి, మౌలానా యూనస్ కబీరు అబ్దుల్ కలాం అజాద్‌కు, ఉపాధ్యాయ నెహ్రూకుఁ గార్యదర్శులై వారి ప్రతిభలను ధారవోసి, వారి నాయకుల కీర్తిఖ్యాతులకుఁ బాలుపడినట్లే, సర్దార్ జీకి మణిబెన్ కార్యదర్శిని యై తండ్రికిఁ దగినఖ్యాతిఁ దెచ్చినది.

ఆమె యాయనకుఁ గార్యదర్శిని యే కాదు. అంగరక్షకురాలుకూడ. అంగరక్షకురాలే కాదు. తనయయై, తల్లియై, సర్దార్ పటేలును సాకుచున్న సేవావ్రతురాలు.

ఆయన యాహారవిహారములలో జాగ్రత్తఁ దీసికొని యాయన యారోగ్యమును గాపాడుటేగాక, దర్శకుల కనుమతి నిచ్చి యాయన కలసట లేకుండ ననుక్షణ మధిక జాగ్రత దీసికొనుచుండు దాది.

వేయేల? ఆయన కామె కార్యదర్శిని, అంగరక్షకురాలు, తనయ, సమాలోచనకర్త్రి, సలహాదారు.

ఆమె వర్కింగు కమిటీ సభలకే కాదు. మంత్రాలోచన సభలకుఁగూడ వెళ్లునందురు. తండ్రిని విడచి యామెయుండదు.

ఇంతేగాదు, ఆయన పలుకు ప్రతిపలుకు లిఖితరూపమున వ్రాసిపెట్టును. ఆయన కిచ్చు సన్మానపత్రములు దాచలేక యాయన కార్యసిద్ధి కార్థికముగా సహాయముచేయుట సముచితముకాదా యని సలహా లిచ్చుచుండును.

మాతృదేశమునకై పితృసేవకై, స్వసుఖము వీడిన త్యాగమూర్తి. ఇట్టి తనయుని గన్న తల్లిదండ్రులు ధన్యులుగదా!

గురుభక్తి

గాంధీజీ రాజకీయాకాశములో షోడశకళలతో వెలిఁగినప్పుడాయనచుట్టు ననేక నక్షత్రాలు గుమిగూడి ప్రకాశించినవి. గాంధీయుగములో గణనఁగాంచిన విశిష్టమహాపురుషుఁడు పటేలు.

మహాత్ముని శక్తి, కార్యదక్షత వల్లభాయిలోను, సేవా వినయము రాజేంద్రబాబులోను, మేధ, తత్త్వజ్ఞానము రాజగోపాలాచారిలోను, విరాజిల్లినవని యొక్క విఖ్యాత పురుషుఁడు వచించినాఁడు. ఇందులో సత్య మధికముగానున్నది. *"బహుశః భారతదేశమంతటిలోను వల్లభాయికంటె నెక్కువభక్తుఁడైన సహచరుఁడు వేఱొకఁడు లేఁడు. అతఁడతిశక్తిమంతుఁడు; తనపనిలో భీష్మప్రతిజ్ఞకలవాఁడు. అయినను గాంధీజీయెడల న్యాయముగను, నాయన యాదర్శము నెడలను, నీతియెడలను, భక్తిగలవాఁడు."

* నెహ్రూ ఆత్మకథ, 422 పుట.

గాంధీజీని కండ్లమూసికొని యనుసరింపు మన్నాఁడు. అది మహాత్మునియం దాయన భక్తివిశ్వాసములకు నిదర్శనము. అయినను బటేలుకు స్వకీయాభిప్రాయము, యుక్తాయుక్త విచక్షణ లేవని తలఁచరాదు. గాంధిజీ యాజ్ఞలన్నిటిని శిరసావహించునని తలఁపరాదు. ఎదురుతిరిగిన ఘట్టాలు లేకపోలేదు. భిన్నాభిప్రాయములను వెలిబుచ్చుటయుఁ గలదు. గాంధిజీ పావలాచందాబదులు నూలియవలయునని ప్రతిపాదించినప్పు "డిఁకఁ దమరు తప్పుకొన్న బాగుగనుండు"నని నిర్మొహమోటముగా నన్నాఁడు.

గాంధీజీ యహింసావాది. యుద్ధమునకు వ్యతిరేకి. అయినను బటేలు 1944 లో మహాత్ముని యభిప్రాయమునకు భిన్నముగా జాతీయప్రభుత్వ మేర్పాటైన, యుద్ధమునకు సహాయము చేయుదుమని చెప్పెను.

గాంధీజీ యెదుట నరమర లేకుండ సరోజినివలె హాస్యమాడుట కాయనకే గుండెగలదు. పైగా నా హాస్యము నందరకన్న నాబోసినోటి తాతయే యధికముగా నాహ్వానించువాఁడు.

గురువును మించిన శిష్యుఁడు. గాంధీజీ "క్విట్ ఇండియా" తీర్మానము ప్రతిపాదింపఁ దాను 'క్విట్ ఏషియా' తీర్మానము ప్రతిపాదించిన ప్రఖ్యాతుఁడు పటేలు.

గాంధిజీ యాదర్శమును సూచింపఁ బటేలు సాధనమార్గమును జూపించువాఁడు. నడుముకట్టుకొని కార్యరంగములోఁ గర్మవీరుఁడై విహరించువాఁడు.

గాంధీజీతో నప్పుడప్పుడు స్వాతంత్ర్యసంపాదనలో నభిప్రాయభేదము ప్రకటించినను గాంధీజీని కాంగ్రెసు సంఘము

నుండి తప్పుకొమ్మని పలికినను నా గురువునందుండు భక్తివిశ్వాసములను వీడలేదు. పైగా నాయన కార్యక్రమము కాంగ్రెసుతోఁ బటిష్ఠముగా నుంచుటకు బ్రతినప్పూని పనిచేసినవాఁడు పటేలే. సోషలిష్టు, కమ్యూనిష్టులను దుయ్యఁబట్టి మార్క్సిజంకంటె గాంధీయిజమే ఘనమైనదని ప్రకటించిన గురుభక్తిగలవాఁడు.

ఇటులనే గాంధీకూడఁ బటేలును బుత్రసమానునిగాఁ బ్రేమించువాఁడు. ఆయన ఘనత వెల్లడించినదికూడ మహాత్ముఁడే.

ఒక్కమాటలో, వారిరువురనుగుఱించి వివరించవలెనన్న గాంధీజీ యాత్మ, పటేలుశరీరము. గురుశిష్యులకుఁగల సంబంధమును స్వయముగా సర్దారుపటేలిట్లు చెప్పుకొన్నాఁడు.

* "మన స్వాతంత్ర్యోద్యమమున కంతకు గాంధిమహాత్ముఁడే యేకైకనాయకుఁడని మీవైస్‌చాన్సలర్ చెప్పినమాటలతో నేకీభవించుచున్నాను. ఆయనచేసిన తపస్సువల్లనే మనకీ స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించినది. నేనుమాత్ర మాయన యాజ్ఞలను విధేయతతో శిరసావహించిన యొకసామాన్యసైనికుఁడను. గాంధీజీని గ్రుడ్డిగా ననుసరించు ననుచరుఁడని నన్ను గుఱించి యొకప్పు డందఱు తలపోయువారు. కాని గాంధీజీ నమ్మకములతో, నే నేకీభవించినందువల్లనే యాయన యడుగుజాడలలో నడుచుచున్నానని యాయనకును దెలియును, నాకును దెలియును. చర్చలన్నను వాగ్యుద్ధములన్నను నాకు గిట్టదు. దీర్ఘచర్చలన్న నాకుఁగంటగింపు. అనేకసంవత్సరములపాటు గాంధీజీ నేను

---

* కాశీ విశ్వవిద్యాలయ ప్రత్యేక స్నాతకోత్సవములో సర్దారుపటేలు 1948 నవంబరు 25 చేసిన ప్రసంగములోని భాగము.

నేకాభిప్రాయులమై యున్నాము. కాని స్వాతంత్ర్యప్రాప్తి విషయములోమాత్రమే మా యభిప్రాయములు భేదించినవి. అప్పటికప్పుడే స్వాతంత్ర్యమును బొందితీరవలయునని నే నభిప్రాయపడితిని. ఎంతో హృదయసంశోధనము చేసికొన్న పిమ్మటఁ గాని, యెంతో విచారించిన పిమ్మట గాని, నేనీ నిర్ణయమునకుఁ రాలేదు దేశవిభజనకుఁగనుక నంగీకరించకపోయిన పక్షములో భారతదేశమంతయు భిన్నభిన్నమై సమూలముగా నశించిపోవునని నాకుఁ దోఁచినది......కాని గాంధీజీ యీ నిర్ణయములో నేకీభవించలేదు. కాని యీ నిర్ణయము సరియైనదే యని, దోషరహితమైనదని, నామనస్సునకు విశ్వాసము కలిగినట్లయిన నాలాగే వ్యవహరించవలసినదని గాంధీజీ నాకుఁజెప్పెను. తనవారసుఁడుగా గాంధీజీ నిర్ణయించిపోయిన మహాపురుషుని సాహచర్యము నాకుండనే యున్నది. మా నిర్ణయమును గాంధీజీ ప్రతిఘటించలేదు. అయిన నాయన దాని నామోదించలేదు. ఆనాఁడు మే మట్టి నిర్ణయము చేసినందుకీనాఁడుకూడ నే నేవియుఁ బశ్చాత్తాపము పడుటలేదు. కాని మన సహోదరులు కొంతమంది మననుండి వేఱుపడిపోయినందులకుఁ జింతించితిమి.

మహాత్ముని మరణానంతరము ప్రజలకు సర్దారు పటేలు చేసిన యుద్బోధ స్మరింపఁదగినది. దానిలోని కొన్ని భాగాలు.

“ఈరోజు జరిగిన యీ సంఘటనకు మనము విచారమును వెలిబుచ్చవలసినదే కాని క్రోధమును జూపఁగూడదు. క్రోధము వచ్చిన నది మానవులను మఱపించును. ఇంతవఱకును మనము నేర్చుకొన్న మహాత్ముని బోధన లన్నిటిని, విస్మరింపఁజేయును.

మహాత్ముని సలహా నాయన జీవితకాలములో, మన మనుసరించలేకపోతిమని చెప్పుకోఁగూడదు. మన భారతదేశ ప్రతిష్ఠకే యది భంగకరము.

మన మింతవరకు నెంతగా బాధపడినప్పటికి మన కిది పరీక్షాసమయమని మఱచిపోఁగూడదు. మనలో మనకు భేదము లేకుండ నైక్యముతో ధైర్యముగా నిలువఁబడవలయును. ఇంత వఱకు భారతదేశముమీఁదనున్న బాధ్యత చాల గొప్పది. మహాత్ముని సహాయమే లేకపోయిన నా బరువుతో మన వీపులు ముక్కలై యుండును. ఆ సాయము మనకు నేటితోఁ బోయినది. మహాత్ముఁడు భౌతికరూపములో మనకుఁ గనపడక పోయినప్పటికి నాయనబోధన లన్నియు మన హృదయములలో నున్నవి. కనుక నాయన మనలోనే యుండును. రేపు సాయంత్రము 4 గంటలకు మహాత్మునికి దహనసంస్కారము జరుపఁబడును. కాని యాయన యాత్మ మనతోనే యెల్లప్పుడు నుండును. మహాత్ముని జీవితకాలములో సిద్ధింపఁ జేసుకోలేని వన్నిటి నింకనుండియైన సిద్ధింపఁజేసికొనవలయును.

యువకులందఱు తమ విధి నిర్వహణకు సిద్ధపడవలయును. మహాత్మునిచేఁ బ్రారంభమైన కార్యమును సమైక్యముతో సాధించవలయును."

కటకటాల మధ్య

గాంధీజీ దండిసత్యాగ్రహము సాగించినప్పుడు వల్లభాయి యాయనకు ముందుగా సమరమునకు గుజరాతు కిసానుల

నాయకత్వము వహించుచుండెను. 1930 మార్చి 7 వ తేది నాయన "రాస" గ్రామము చేరెను.

అక్కడ నాయన యుపన్యాసమునకై ప్రయత్నము చేయఁబడెను. ఇంతలోనే జిల్లా మేజిస్ట్రేటు అరెస్టు చేయఁబడెను. అందులో నాయన యెట్టి సభలలోను, సమావేశముల లోను పాల్గొనఁగూడదని తెలియఁజేయఁబడెను. ఈస్వాతంత్ర్య యోధుఁడా పరప్రభుత్వాజ్ఞను పాటించునా? అందుచే నరెస్టు చెయ్యఁబడి మూడుమాసములు ఖైదు, నైదువందల రూపాయల జరిమానా విధింపఁబడెను. ఇదియే నాయన ప్రథమ కారాగార ప్రవేశము.

జైలులో నాయన బహుబాధలు పడవలసివచ్చెను. 15 పౌనులు తగ్గెను. జూన్ 16 వ తారీఖునఁ గటకటాలనుండి బయటఁబడెను. ఈ సమయములో సత్యాగ్రహము బహుతీవ్ర ముగా సాగుచుండెను. మోతీలాల్ నెహ్రూ అరెస్టు కాఁబడినప్పు డాయన వల్లభాయిని గాంగ్రెసుకుఁ దాత్కాలిక సభాధ్యక్షుఁ డుగా నియమించెను. ఈ సమయములోనే దర్శన యుప్పు కొఠారులపై సత్యాగ్రహులు సాహసోపేతముగా దాడి చేయుచుండిరి. వేలాది స్త్రీ పురుష స్వయంసేవకులు లాఠీ చార్జీలకు గుఱియవుచుఁగూడ నద్భుతమైన శాంతిని బ్రదర్శించు చుండిరి. ఆగష్టు 1 వ తారీఖున లోకమాన్యతిలక్ వార్షికో త్సవము బొంబాయిలో నద్భుతముగా జరుపుట కూరేగింపు సాగెను. వల్లభాయి, మాలవ్యా, డాక్టర్ హార్డికర్ మొదలగు ముఖ్యనాయకులు ముందు నడచుచుండిరి. విక్టోరియా టెర్మినస్ సమీపమునకు రాఁగానే యూరేగింపు శాసనవిరుద్ధమైనదని

ప్రకటించి యూపుచేసిరి. ఆ సాయంకాలము 4 గంటలనుండి మఱునాడు 8 గంటలవఱకు నా రోడ్డుపైననే వారుండిరి. ఆ రెండవ నాటి యుదయము వల్లభాయి మొదలగు వారి నరెస్టు చేయించి యితర జనమును బోలీసులు దారుణముగా లాటీచార్జి చేసిరి. వల్లభాయి మొదలగు ప్రముఖులకు మూడేసి మాసములు శిక్ష విధింపఁబడెను.

ఇటులా సంవత్సరములోఁ బదునొకండు నెలలలో మూడుమాఱు లరెస్టు చేయఁబడినాఁడు.

ఇండియాచట్టము మూడవ రెగ్యులేషను ప్రకారము 1932, 34 సంవత్సరాలలోఁ గారాగారశిక్షల ననుభవించినాఁడు.

1940 నవంబరులో వ్యక్తిసత్యాగ్రహములో నరెస్టు చేయఁబడెను. ఆయనయు కె. యం. మున్షి ప్రభృతులు యర్రవాడ జైలులోనే యుండిరి. ఆ జైలులో నివ్వించుచుఁ దన బాల్య జీవితములోని మధురఘట్టములన్నిటిని దెలియఁ జేయుచు నాహార పానీయములలో సందఱనాలనపాలనలు చేయుచుండు వాఁడని మున్షి పేర్కొన్నాఁడు.

1941లో మున్షి జబ్బుపడ్డప్పుడు తల్లిప్రేమతో నాయన నను సాకినాఁడు.

సాధారణలోక మాయనను గర్కశునిగాఁ దలఁచును. కాని సన్నిహితులైన వా రాయనలోఁ గన్నతల్లి ప్రేమ కలదని చెప్పుదురు. "నిందుమనంబు నవ్యనవనీతసమానము పల్కు దారుణాఖండలశస్త్రతుల్య" మన్న భారతకర్తమాట సర్దారుకుఁ జెల్లుబడియగును. వేయేల? సర్దార్‌జీని గుఱించి, గాంధిజీ మాటలు గమనింపఁదగినవి.

"ఈయన నాయందుఁ జూపు ప్రేమ మా తల్లిగారు నా పట్లఁ జూపిన వాత్సల్యమును జ్ఞాపకము చేయుచున్నది. మాతృదేవత కుండు లక్షణము లీయనకున్న ట్లింతకుముందు నే నెఱుఁగను."

1942 ఆగష్టు 9 వ తారీఖున క్విట్ ఇండియా తీర్మాన కారణముగా వర్కింగుకమిటీ మెంబర్లతోపాటు డిటెన్యూగా దీసికొని పోఁబడెను.

ఆ వర్కింగుకమిటీ మెంబరులనుగుఱించి, వారి కార్య కలాపములనుగుఱించి, పట్టాభిగారు చెప్పినమాటలు గమనింపఁ దగినవి.

"మౌలానా ఆజాద్ ప్రధానపురుషుఁడు.
వల్లభాయి—యుందఱకంటె వివేకము గలవాఁడు.
జవహర్‌లాలు—చుఱుకైనవాఁడు.
అసఫ్ ఆలీ—యాలోచన గలవాఁడు.
సైయ్యద్ అహమ్మద్—నెమ్మదియైనవాఁడు.
పండిత్ పంత్—నిశితమైనవాఁడు.
డాక్టర్ ఘోష్—శాస్త్రదృష్టికలవాఁడు.
శంకరరావ్ దేవ్—సేవాశీలములు గలవాఁడు.
కృపలానీ—అధికారముగలవాఁడు.
నరేంద్రదేవ్—విద్యాశక్తిగలవాఁడు.
హరికృష్ణమెహతాబ్—కళాసంపత్తికలవాఁడు."

పట్టాభిగారు—ఏమి వ్రాసికొనకపోయినను నన్నియుఁ దెలిసినవాఁడని మన మనవచ్చును.

భారతదేశమునకు వన్నె దెచ్చిన వీరులలో నేయొక రొకచోటఁ జేరినను నస్మృతమైన వెలుఁగు నందీయఁగలరు. అట్టి వీరందరు నొకచోటఁగలసి కాలము గడుపుచుండగా నెంతటి జ్యోతి కాంతు లీనుచుండునో!

అహమ్మద్‌నగరు కోటతలుపులు త్రోసికొని లోపలికిఁ బోఁగానే కుడిప్రక్క గదులలో వరుసగా వీరి కాపురములు- మొదటిగది సర్దార్‌జీది. కారాగృహములో నున్నను బయట నున్నను నాయన ప్రధానస్థాన మాయనకుఁ దప్పదు. రెండవది రాష్ట్రపతి ఆజాదుది. తరువాత ఆసఫ్‌ఆలీది. అనంతరము నెహ్రూపండితునిది. డాక్టర్ సయ్యద్ అహమ్మద్‌జీ యక్కడ నుండఁగా వీరిగదిలోనే యుండువాఁడు. అయిదవగది గోవింద వల్లభపంతుది. ఆఱు శంకరరావ్ దేవు. ఏడవది డాక్టర్ ఘోష్, ఎనిమిది పట్టాభి. తొమ్మిది కృపలానీ, పది ఆచార్య నరేంద్ర దేవు, పదునొకండవది హరికృష్ణ మెహతాబ్ - తరువాత వంటగది.

ఈ గదుల కెదురుగానుండు వరుసలో జైలు అధి కారు లుందురు. వర్కింగుకమిటీ సభ్యుల సౌకర్యములు చూచుటకొఱకు యర్రవాడ జైలునుండి తెచ్చిన 13 మంది ఖైదీలుకూడ నక్కడ నుండిరి.

కోట మొత్తముమీఁద నొక్కటన నొక్కటే వృక్ష మున్నది. అది సర్దార్‌జీ గది ముందున్నది. ఆయనతో నేమి పోలికలు పోల్చికొందమనియో, మఱి! లేకపోయిన సర్దార్‌జీ హాస్యమునకు నవ్వుకొనుచు నాయనకుఁ జల్లగాలి విసరుచు నుండుటకొఱకుఁ గాబోలు!

ఆ వృద్ధపితను వెన్నంటి కాచి సర్వ సపర్యలు చేయు తనయ లేని లోప మాతని జీవితమునఁగాఁ దీర్చుచున్నది గాఁబోలు.

పటేల్‌జీ హాస్యమునకుఁ బేరుపొందినవాఁడు. వట్టి హాస్యమేకాదు. ఆ చక్కలిగింతలోఁ జురుకుపోటులుకూడ నుండును.

ఆచార్య కృపలానీకూడ హాస్యరసపు జల్లులు కురిపించునుగాని దానిలో నున్నితము శూన్యము. శూలములవలె నుండును. ఆయన పలుకులు ములుకులు. ఆ పలుకులలో నాయన ప్రత్యేకతఁ బొందినాఁడు.

నెహ్రూజీ తోటమాలిగా నెక్కువ కాలము గడుపుచు నెంతో యానందము పొందుచుండువాఁడు. ఆ రసజ్ఞుఁడు జైలధికారుల నడుగకుండ సొంతసొమ్ముతో రకరకాల పూలవిత్తనములు తెప్పించి కోటయావరణలో సగముభాగము నయనానందకరముగా, నందనోద్యానవనముగా, మార్చివేసినాఁడు. మడులు త్రవ్వుట, కుదురులుచేయుట మొదలగు కుతూహలపుఁ బనులన్నియు స్వయముగాఁ బ్రతిరోజు చేయుచుండువాఁడు.

నెహ్రూజీ గ్రంథావలోకనములోను, గ్రంథరచనలోను గాలము గడిపిన సంగతి సర్వజనవిదితము.

ఆమహామహుఁడు కారాగృహవాసము చేయకపోయినఁ బ్రపంచమున కమూల్యమైన యీ సాహిత్యము నిచ్చుట కవకాశముండునా? మేలుకీళ్లు కలసియుండునుగదా!

పూర్వము తిలక్ గారుకూడ మాండలే చెఱసాలలో గీతారహస్యమును రచించినాఁడు. మన పట్టాభిగారుకూడ

ననేక గ్రంథములు జైలులోనే వ్రాసినాడు. అజాద్ కూడ కురానుపై గొప్పవ్యాఖ్యానము జైలులోనే వ్రాసినాడు.

మన యాంధ్ర దేశములోఁగూడ మాలపల్లి మున్నగు మహత్తర గ్రంథాలు కారాగృహములోనే రచింపఁబడినవి. నవ్యసాహిత్య మెంతో కటకటాలనుండియే బయలు దేరినది.

కార్యశూరుఁడని ప్రఖ్యాతి గాంచిన మన పటేలు లోగడ నెప్పుడును పుస్తకము పట్టువాఁడుకాఁడు. కాని యీ పర్యాయము చాల తీవ్రముగా గ్రంథపఠన చేసినాఁడు. సాహిత్యము, వేదాంతము, రాజకీయములు, ఆర్థికశాస్త్రము, వ్యాపారము మొదలగువానికిఁ జెందిన గ్రంథములను 300 వఱకుఁ బఠించెను. వెల్సు, బెర్నార్డుషా, టాగూర్, రస్సెల్, కారల్ మార్క్సు, ఏంజిల్ ప్రభృతుల గ్రంథములన్నిటిని గాలించినాఁడు. అన్నిటి కంటె నిదొక గొప్ప విశేషము.

ఇట్లే పెక్కు విధములఁ దమ కాలము నానందముగాఁ గ్రంథావలోకనముతో గడపిన మన ప్రముఖులు మూఁడు సంవత్సరముల యనంతరము 1945 జూన్ 15 వ తేదీన మన మధ్యకు వచ్చిరి.

సర్దార్ జీ జన్మదినోత్సవములు

సర్దార్ పటేలు కాడంబరములన్నను నట్టహాసములన్నను గిట్టవు. అందుచే నంతకుముందుఁ బటేలు జన్మదినోత్సవములు చాలవఱకు నిరాడంబరముగానే జరిగినవి. కాని 70, 74 వ జన్మదినోత్సవములుమాత్రము భారతప్రజ తమ 'కర్మవీరుని' యుం

ధచంచలభ_క్తి విశ్వాసములు చూపెట్టుటకా యన్నట్లు లత్యంత వైభవముగా జరిగినవి.

70 వ జన్మదినోత్సవము 1945 అక్టోబరు 31 వ తేదీన బొంబాయి కాంగ్రెసు ఆధ్వర్యవమున బొంబాయినగరములో జరిగినవి. ఆచార్య కృపలానీ యధ్యక్షతను జరిగిన మహాసభలో సిల్కుతోఁ జేనేతతో దయారుచేసిన సన్మానపత్రమును, 1600 తులాల తూకముగల వెండికాస్కెట్‌లో(దానిపై గాంధీజీ పటేల్ చిత్రములు చెక్కఁబడియున్నవి) నుంచి 7101 రూపాయలు రొక్కమునిచ్చి పటేల్‌ను సన్మానించినారు.

సర్దార్‌జీ 74 వ జన్మదినోత్సవముకూడ 1948 అక్టోబరు 31 తేదీన దేశమంతట జరిగినది. ముఖ్యముగా బొంబాయిలో ఎస్. కె. పాటిల్ అధ్యక్షతను జరిగినదే యన్నటికన్నఁ గొని యాడఁదగినది. ఆ సందర్భములో ఎస్. కె. పాటిల్ బొంబాయి ప్రజలతరఫున 731 తులాల తూకముగల బంగారముతోఁ దయారు చేయఁబడిన యశోకస్థూపమును సర్దార్‌జీకి బహూక రించినాఁడు. అహమ్మదాబాదు మిల్లుయజమానుల సంఘము వారు 73 వేలరూపాయలు, స్వర్ణ రాజదండము, గాంధీజీ రజత ప్రతిమను బహూకరించిరి.

స్వయముగా ననేకులు మిత్రులు వచ్చి యభినం దించినారు. ఆయన నభినందించుటకై యరుదెంచిన స్వగ్రామ వాసులతో మాట్లాడుచుఁ బటేలిట్లన్నాఁడు.

"స్వదేశమే నా స్వగృహము.
ప్రజలే నా బంధుకోటి.
స్వాతంత్ర్యసాధనమే నా జీవితలక్ష్యము.

"ఈ వయస్సులో నాత్మీయులమధ్య నుండవలయునని యెవరు కోరరు? కాని నే నీ యైహిక వాత్సల్యబంధములను నేనాఁడో వదలుకొని, జాతీయస్వాతంత్ర్యసాధనాంబుధిలో మునిఁగితిని. దేశము దాస్యశృంఖలాబద్ధమై యున్నంతకాలము నేను జన్మించిన చిన్నగ్రామమునుగుఱించి నే నెట్లు గర్వింపఁ గలను? ఈ నగ్నసత్యము తెలిసివచ్చిననాటినుండి నా విశాల గృహ (భారతదేశ) స్వేచ్ఛకై పోరాడుచునే యున్నాను. జాతీయ స్వాతంత్ర్యమునకై నేను సాగించుచున్న సమరములో నాకు మార్గదర్శకుఁడుగా నుండి నాజీవితధర్మము (స్వరాజ్యము) త్వరలో ఫలప్రదమగునట్లు చేయవలసిన దని పరమాత్ముని ప్రార్థించుచున్నాను.

"దగ్గర బంధువులతోఁ గలసియుండవలయునని యెవరు కోరరు? తన జన్మస్థానమును జూచిరావలెనని యెవరి కుండదు? కాని స్వగృహముపట్ల నా ప్రేమ, దేశముపట్ల ప్రేమాతిశయముగాఁ బరిణమించినదని మీకుఁ దెలియును. ఎప్పుడు కీలెఱిగి వాతపెట్టవలయుననియే నా కార్యాచరణమార్గము. నా జీవితకాలములో లక్ష్యసిద్ధిని జూడవలయునని కోరు చున్నాను. నా మాతృదేశము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును బొందిననాఁడే నేను నా గ్రామములోఁ బుట్టిన ఋణమును దీర్చుకొనఁగలను.

"నేను 73 సంవత్సరములను బూర్తి చేసికొను చున్నాను. ఇంక మఱికొంతకాలము జీవించవలెనని యాశించు చున్నాను. గాంధీజీ తనకుఁ దాను నియమించుకొన్న 125

సంవత్సరములను దాటి బ్రతుకుట నా యభిమతము కాదు. స్వర్గములో గాంధీజీ సహచరులలో నుండఁ గోరుచున్నాను."

భారత దేశము నలుమూలలనుండి వేలాది శుభసందేశములు వచ్చినవి. నాయకులు సైతము తమ 'కర్మవీరుని' స్థితప్రజ్ఞతను గొనియాడుచు దమ శుభాకాంక్షలు తెలియఁజేసిరి. పటేల్ జన్మదినోత్సవ సందర్భములో సందేశ మియ్యవలసినదని బొంబాయి కాంగ్రెసువారు మహాత్మగాంధిని గోరఁగా "సర్దార్ నా కొడుకువంటివాఁడు. కొడుకు పుట్టినరోజు పండుగనాఁ డభినందించు లాంఛనమును దండ్రి వేఱుగఁ బాటించవలయునా" యన్నారు.

"నా అన్నగారు"

గత 25 సంవత్సరములకుఁ బైగా సర్దార్ వల్లభాయి పటేల్ సన్నిహితపరిచయభాగ్యము నాకు లభించినది. కేవల మొక మార్గదర్శకుఁడేగాక, నాయకుఁడేగాక, యాయన నాకన్నగారివలె నున్నాఁడు కూడ.

ఆయనకు వయస్సుమళ్ళినది. ఆరోగ్యము చెడినది. కాని స్వాతంత్ర్యపిపాసాగ్ని యీమాత్రమైనఁ జల్లార లేదు. గాంధీజీ పెద్దవాఁడై పోయినాఁడని తానుగూడఁ బెద్దవాఁడనై పోవుచున్నానని, జాతీయాభ్యుదయభారమును యువకులు పంచుకోవలయునని యాయన యొకపర్యాయము యువకులకుఁ జెప్పుచుండఁగా విన్నాను. గాంధీజీయుఁ దానును సజీవులై యుండఁగానే తమ జాతీయాభ్యుదయ కృషి ఫలితమును జూడఁగల్గుటకై యువకులు సర్వశక్తుల నశేష త్యాగములను జాతీయస్వాతంత్ర్యమునకై

భారముఁ బోయవలసినదని యాయన చెప్పుచున్నప్పు డాయన కంఠ స్వరములో గాద్గద్యము కల్పించినది. ఆయన యిట్లన్నాఁడు గదా యని యాయనశక్తి యుడిగిపోయినదని భావింపవలదు. ఈనాటికిఁగూడ జాతీయాభ్యుదయకార్యనిర్వహణలో నెంతటి భారమును మోయుటకైన నాయన సంసిద్ధుఁడే. ఆరోగ్యము, తుదకుఁ దన ప్రాణములకంటెఁ బ్రసాదమునకు లోనుగాఁగల యవకాశ మున్నప్పటికి నాయన వెనుదీయఁడు. ఇట్టి నాయ కుని యావశ్యకత భారతదేశమున కెంతయైన నున్నది. తన శ్రమ ఫలించిన మహాపర్వదినోత్సవము చూచుటకై యాయన సజీవుఁడుగా నుండవలయునని భగవంతుని బ్రార్థించుచున్నా" నని సందేశమంపినాఁడు డాక్టరు రాజేంద్రప్రసాద్.

"అనుపమ కార్యదక్షుఁడు"

"ఇప్పటికి 25 సంవత్సరములకుఁ బైగా మనము సహాచరు లముగాఁ బెక్కు కష్టముల నెదుర్కొన్నాము. ఈ 25 సంవత్స రములు భారతీయుల కందఱకుఁగూడఁ బరీక్షాకాలము. ఈ పరీ క్షనుగొందరు తట్టుకోలేకపోయిరి. మఱికొందరు యథాపూర్వము గానే యుండిపోయిరి. కొద్దిమంది, చాల కొద్దిమందిమాత్రమే కాలముతోపాటుగాఁ బ్రతిభను బెంపొందింపఁజేసికొని, భారత జాతీయ చరిత్రలోఁ బ్రముఖసంఘటనలుగా నిలచిపోయిన ఘట్టములపైఁ దమ ప్రతిభ నచ్చొత్తఁగలిగినారు. ఈ కొద్ది మందిలో సర్దార్ వల్లభాయిపటేలు నొకఁడు.

"దృఢనిశ్చయము—కార్యదీక్ష— నిర్మాణ చాకచక్యము— జాతీయ స్వాతంత్ర్యమునకై పరిపూర్ణపిపాస—సర్దార్ జీవిత

విశిష్ట లక్షణములు. ఆయనతోపాటు ముందడుగు వేయ లేకపోయిన కారణమున కొంత రాయనను నిరసించిరి. కాని యసంఖ్యాక ప్రజానీకము సర్దారులోఁ దమకు నచ్చిన నాయకునిఁ జూచినది. ఆయనతోఁగలసి యాయన నాయకత్వమునఁ బని చేసి భారతస్వాతంత్ర్యసాధనకు స్థిరమైన పునాదిని వేసినది.

"సర్దార్ దుర్భేద్యమైన కోటవంటివాఁడు. ఆయన సలహాను విశ్వసించవచ్చునని యాయనతోఁగలసి పనిచేయు భాగ్యము లభించినవారు గుర్తించియుందురు. ఆయనమైత్రి నత్యధికగౌరవముగా భావించియుందును.

"భారత జాతీయోద్యమ మాయన సేవానిరతిలో నింకెంతో కాలముపాటు లాభముపొందఁగలదని యాయన నాయకత్వభాగ్యమును బొందుచునే యుండఁగలదని విశ్వసించుచున్నాను. ఆయన జన్మదినోత్సవ శుభసమయములో నివే నా జోహారు"లని భారతప్రధాని పండిట్ నెహ్రూ జోహారు లర్పించినారు.

"దైవభీతి కలవాఁడు"

26 సంవత్సరములక్రితము మద్రాసులో నాతో మాట్లాడుచు వల్లభాయి పేరును గాంధీజీ యుచ్చరించిన క్షణము నాకుఁ జిరస్మరణీయము. ఆయనను గలసికొనవలయునని, యాయనతోఁగలసి పనిచేయవలయునని యొక తీవ్రాకాంక్ష నాలో బయలుదేరినది. నాటినుండి నేటివఱకు నుభయులము గలసి పని చేసితిమి. ఆయన నర్థముచేసికొంటినని చెప్పఁగలను. సర్దార్‌తో

న్నెప్పట కష్టమనుకొనువారిది పొరపాటు. ఆయనలో ప్రేమ మూర్తియైన స్త్రీవాత్సల్యము మూర్తీభవించినది. చూపులకు గర్విష్ఠుడు. కాని లోపలనున్నది దయావేశపూరితహృదయము, శ్రమనెఱుగని కార్యదీక్ష.

ఆయన యుద్ధందుడు — నియంతవలెగాక, తల్లివలె. ప్రపంచములో నాయన యనుభవించిన సుఖము స్వల్పము. తనను గుఱించిన యాలోచననే యాయనకు లేదు. అన్యాయము నేమాత్రము సహించడు. కనుకనే యాయన నన్యాయము చేయజూచువారి కాయన ముక్కోపిగా గనుపించును. అది క్రోధము కాదు—ఆత్మవిశ్వాసము.

"ఆయన మంత్రములు చదువడు కాని, దైవభీతి కలవాడు. పెక్కుమందికంటె శిష్టాచార సంపన్నుఁ" డన్నారు రాజాజీ.

"భారత సర్దార్"

"జైలునుంచి బయటికి రాఁగానే 'బార్డోలి సర్దార్'ను 'భారత సర్దార్' అని నేను సంబోధించితిని. క్షణికావేశములో నే నట్లనియుండలేదు. నాలుగు సంవత్సరములపాటు నేను దీర్ఘముగాఁ జేసిన యాలోచన ఫలితమది.

1942 ఏప్రియల్ 27 వ తేదిని అలహాబాదులో జరిగిన వర్కింగుకమిటీ సమావేశములో రాజేంద్రబాబుతో, ఆచార్య కృపలానీతోఁగలిసి యాయన ప్రకటించిన వైఖరిని తరువాత నే నెన్నో పర్యాయములు సంస్మరించితిని. "క్విట్ ఇండియా"యని గాంధీజీ సిద్ధపఱచిన ముసాయిదా తీర్మాన

మా సభలోనే చర్చించఁబడినది. ఆ సభలో నాయన పలికిన యీ పలుకు లీ నాటికిని నా చెవిలోఁ బ్రతిధ్వనించుచున్నవి.

“యుద్ధారంభకాలమునుండి కలసి మెలసి పనిచేయుటకే మనము ప్రయత్నించితిమి. కాని యీసారి యది సాధ్యపడకపోవచ్చును. గాంధీజీ యొక నిర్దిష్టవైఖరి నవలంబించినాఁడు. నేను గాంధీజీ వశంవదుఁడను. అనేక విషమస్థితులలో నాయన మనకిచ్చిన నాయకత్వము సమంజసమని ఋజువైనది. నేఁడుకూడ నాయన వైఖరి యత్యంతము సమంజసమైనదని నా యభిప్రాయము. ప్రభుత్వముతో రాయబారములకై పెక్కు-పర్యాయములు ప్రయత్నించి నిందాపరంపరనే పొందితిమి. ఇక నీ రాయబారపువ్యవహారము కట్టిపెట్టవలయును. ముసాయిదా తీర్మానమును నేను బూర్తిగా నంగీకరించుచున్నాను.”

గాంధీజీ తీర్మానము గుఱించి బ్రిటిషువారు, అమెరికనులు, నేవిధముగా నభిప్రాయపడుదురని సర్దా రొకక్షణమైనఁ దటపటాయించలేదు. గాంధీజీ తీర్మానము ఫలితముగాఁ బ్రపంచములో బ్రిటిషుప్రభుత్వప్రతిపత్తి దెబ్బతినఁగలదని యాయనకుఁ దెలియకపోలేదు గాని, యాయన చలించలేదు. హిమాద్రివలెఁ బట్టుఁబట్టినాఁడు. జాల్పైగురీ, త్రిపురీసభలలోఁ బ్రారంభమైన కార్యక్రమమును బొంబాయిలో నంతిమ స్వరూపమునకుఁ దెచ్చెను. తరువాత జరిగినది భారతదేశ స్వాతంత్ర్య చరిత్రలో నమరఘట్టము. చూచీ చూడనట్టుగాఁగాని యేదో జరుగునని కార్యశూన్యత్వముతోఁగాని యుండుట గత 25 సంవత్సరములలో సర్దారు తత్త్వము కానేకాదు. భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యోద్యమమునకుఁ దక్షిణస్వార్థలాభమునకు మధ్యఁ

ఎక్కడనీ యాయన యేనాఁడుకూడఁ దర్జనభర్జన పడలేదు. తాత్కాలికపు టేర్పాటులద్వారా ప్రజాస్వామిక స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించఁగలదని కొందఱు తక్కినతరగతివారభిప్రాయపడుచున్న కాలములో "క్విట్ ఇండియా" తీర్మానమును దృష్టిలోనుంచుకొని 1945 జూలై 30 వ తేదీన సర్దా రిట్లు సింహగర్జన చేసినాఁడు.

"ఆ తీర్మానములో నొక్క యక్షరమును మార్చుటకు వీలులేదు. సంభాషించుటకు వీలులేదు. దాని తరువాత నొక మెట్టునుచు నుండిన నది "క్విట్ ఆసియా."

కర్మవీరుని వాక్కులవి. భారత జాతీయ కాంగ్రెసు భావ్యధ్వనిని గర్జన యది. బార్డోలీలో, గుజరాత్ లో, చారిత్రక ప్రసిద్ధోద్యమములను నడిపి, తిరిగి చరిత్రలోఁ బ్రధాన ఘట్టమును రచించఁగల స్పష్టాభిభాషణ మది.

సర్దా రెప్పుడుకూడఁ గర్మవీరుఁడు. వాగాడంబరుఁడు కాదు. ఆయన సృజించినది రెండే మాటలు—"క్విట్ ఆసియా" ఆ రెండు మాటలలోనే సర్దార్ పరిపూర్ణముగాఁ బ్రతిబింబించు చున్నాఁడు. భారతదేశమునకు, నాసియాకు నదే యాదేశము. నాయకుని యాదేశమైనది. స్వాతంత్ర్యవీరుల పురోగమనము ప్రారంభమైనది. జైహింద్ ! జై ఆసియా!" అని కర్మవీరుని ధీరతను చాటినారు శరత్ చంద్రబోసు.

"మన పెద్ద రైతు"

బార్డోలీ కర్షకలోకము తమ నాయకుఁడైన వల్లభాయిని "సర్దార్ పటేల్" అని సంబోధించి గౌరవించిన పర్వదినమునాఁ డాధునిక భారతకర్షకలోకములో సంతర్లీనమైయున్న విప్లవ

శక్తికి గౌరవనీరాజనము సమర్పింపఁబడినది. ఇది—1928లో. ఆ శుభవార్త రాఁగానే నే నెంతయానందించితినో మాటలలోఁ జెప్పలేను. ఆనాఁడు సర్దారుఁ డనఁగ నాపాలి నొక కర్షక మాత్రుఁడు. కాని యాధునిక కర్షకలోకమునకుఁ డత నొక యఖండప్రతిభావిలసితనాయకుని. దేశ రాజకీయరంగము లోనికిఁ బంపఁగలడని, యా నాయకుఁడు ప్రతిపక్షప్రభుత్వమునో ముఖాముఖిని బలాబలాలు చూడఁగలఁడని, విజయసిద్ధి నందఁగలఁడని సర్దార్‌జీ ఋజువు చేసినాఁడు. కిసాన్ సర్దార్ నా గురుపీఠ మని భావించితిని. సర్దార్ సామ్రాజ్య వాద వ్యతిరేకావరంభావమూర్తిగాఁ బ్రతి భారతీయ విప్లవ కారునికిఁ గన్పించును. కిసాన్ విప్లవకారులలో నాయన మేటి. ఏదో స్వల్పప్రయోజనముల నిమిత్తముకోఁగాక, స్వార్థ కాంక్షాసిద్ధి నాశించికాక, ప్రజాబాహుళ్యసౌభాగ్యసిద్ధికై యధికారమును వాంఛించు కిసాన్ మనస్తత్వమును సర్దార్ తనలో మూర్తీభవింపఁ జేసుకోఁగలిగినాఁడు. వివిధ కాంగ్రెసు రాష్ట్రములలోను జరిగిన రైతుఋణబాధనివారణపు చట్టాలలో నాయన యాకాంక్ష ప్రతిబింబితమైనది. ప్రజాబాహుళ్య మును సేవించఁగోరు తనమార్గమునకు ధనికవర్గము లడ్డువచ్చుట జరుగఁగా భయరహితముగా వారి నెదిరించినాఁడు. కిసాన్ విప్లవకారులలో నాదిపురుషుఁడని మన మాయనను బ్రస్తు తించుచున్నా"మని ప్రశంసించినాఁ డాచార్యరంగా.

'గాంధీజీ వశంవదుఁడు'

"సర్దారు కాయన జన్మదినోత్సవ సందర్భములో నా హృదయపూర్వకాభినందనములు. ఆయన పరిచయభాగ్యము

నాకు లభించినది. ఆధ్యాత్మికముగా నాయన గాంధీజీకి వశం వదుడు. సర్వోన్నత ప్రతిభ యాయనలో మూర్తీభవించినది. భారతజాతీయోద్యమకృషిలో నత్యంత ప్రధానపాత్రను నిర్వహించినాడు. భారత స్వాతంత్ర్యసమరములో సతిరథుఁ" డన్నారాహారమంత్రి కె. యం. మున్షీ.

"మనసు బాగుగా లేనిపోయిన దివ్యౌషధము పటేల్"

"సర్దార్ పటేల్ పరిచయ మొక మేటి భాగ్యము. మాపులకు వజ్రకఠోరుఁడు. మనస్సు నవనీతము. నిష్కపటి! మంచి చతురుఁడు! సంభాషణలో దిట్ట. బాపూజీకి (గాంధీజీకి) కొంచెము మనస్సు బాగుగా లేకపోయినప్పు డౌషధము — సర్దార్‌తో భేటీ!

జన్మతః ప్రజానాయకుఁడు. దరిద్ర ప్రజలలో నొకఁడ నని భావించు నుదాత్తచిత్తుఁడు!

"ఆయన సాహసము, నాయన పట్టుదల, యాయన చిత్తశుద్ధి, యాయన త్యాగనిరతి, యాయనవలె జీవించుటయే యాయనను గౌరవించుట కుత్తమమార్గ" మని ప్రస్తుతించినది రాజకుమారి అమృతకౌర్.

డాక్టర్ పట్టాభి :-

"సర్దార్‌జీ! మీకు నా యభివందనములు. నేడు డెబ్బదవ సంవత్సరము పూర్తిచేసికొని హస్తసాముద్రిక ప్రోక్తజీవితమును బూర్తిచేసినారు. ఉపనిషత్తులు చెప్పు పూర్ణాయుస్సునకు (116 సంవత్సరములు) నింకను 46 యేండ్లు మీరు గడుపవలయును.

సంపూర్ణ సౌభాగ్యముతో దేశసేవాసక్తితో మీరాయన బాటను బట్టి చేయఁ గలుగుదురుగాక!

పండిట్ పంత్ :—

"సర్దార్ పటేల్ నా కశేషభక్తి. ఆయన యన్నచో నా కమితగౌరవము. ఆయన ధైర్యసాహసములకు, దృఢసంకల్పమునకు నమోవాకములు. స్వార్థరహిత జాతీయసేవకుఁడు."

యూసఫ్ మెహరాలీ:—

ఆధునిక భారతదేశచరిత్రలో రాజకీయ ప్రముఖులలో సర్దా రొకఁడు. దాదాభాయి, ఫిరోజిషా, గోఖలే, తిలక్, మహమ్మదాలీ, చిత్తరంజన్ దాస్, అన్సారీలతోఁ దులతూఁగు కర్మవీరుఁడు.

"కాని యాయన గొప్పతనము పెక్కువిధములైనది. నిర్మాణశాలిగా నసమాన ప్రతిభయే యాయనలోని విశిష్ట లక్షణము.

"మాటలోఁ జేతలో నిక్కచ్చి. నిక్కచ్చి తత్త్వముగలవాఁడని యాయన పేరు మన రాజకీయపదజాలములోనికి ప్రవేశించినది."

యస్. కె. పాటిల్ :—

"నిర్దుష్టమై, విశిష్టమైనవిధముగాఁ దక్షణమే నిర్ణయించగల భారత రాజకీయవేత్త యెవరని యడిగిన నొక్క క్షణమైన నాలోచించకుండ నేను సర్దార్ పటేలని యందును.

"ప్రపంచ జ్ఞానములో నితరులకుఁ పై చేయి, నిక్కచ్చి, కర్మవీరుఁడు."

రాజకీయ సమీక్ష *

"ఇండియాసమస్య లన్నింటికి బొంబాయి కీలకము. బొంబాయిమార్గదర్శకమైన సిండియాలోని తక్కిన ప్రాంతీయులు దాని ననుసరించవచ్చును. నాపట్లఁ బ్రదర్శించిన ప్రేమాభిమానములకు బొంబాయి ప్రజలందరకు నా కృతజ్ఞతను దెల్పుచున్నాను. మీరా యాదరమునకు ప్రేమాభిమానములకు నే నర్హుడ నను విషయము నిరూపించుకొందును. నేనికఁ గార్యరంగమునుండి నిష్క్రమించి, విశ్రాంతిగైకొనవలసినవయస్సులో నున్నాను. కాని జీవితశేషమునుగూడ దేశసేవకే యంకితము చేయవలయునని నా హృదయ మువ్విళ్ళూరుచున్నది. సుస్థిరమైన, బలవత్తరమైన, భాగ్యవంతమైన దేశముగా నిండియా నభివృద్ధిపఱచి, యెవ్విధమైన ప్రమాదము వాటిల్లకుండ దానికి రక్షణ కల్పించవలయునని హృదయపూర్వకమైన నాయాకాంక్ష. ఈ పవిత్ర కార్యసాధనకై నా జీవితశేషము సంకితమిత్తును.

దేశ విభజన

"గత సంవత్సర మిండియా యెట్టి పరిస్థితుల నెదుర్కొనవలసి వచ్చినదో మీకుఁ దెలియును. పెక్కు క్లిష్ట సమస్యలను మన మెదుర్కొనవలసి వచ్చినది. కొన్నికొన్ని సమయములలో రేయింబవళ్లు మన మాతురతతో, భయసందేహములతోఁ గృషి

---

*సర్దార్ పటేల్ తన 74 వ జన్మదినోత్సవసందర్భములో బొంబాయి చౌపాతీలో జరిగిన బహిరంగసభలో నిచ్చిన యుపన్యాస సారాంశము. అంత మహాసభ యెప్పుడును జరుగలేదు.

చేయవలసివచ్చినది. ఎక్కడో గాలివారి తప్పొప్పులు వేయు
దుమో, యందువల్ల దేశమున కేమి కీడుమూడునో యను
స్థితినో, సామాజికాలకతనో, మన మిన్నాళ్ళుగ గ్రహి
చేయుచు వచ్చితిమి. ఈ గండములన్ని గడచి మనము బయటపడ
లేమని తలపోసినవారు, విశ్వసించినవారు పెక్కు
మంది యున్నారు. ఒక విధముగాఁ జెప్పవలయునన్న దేశవిభ
జనకు నేను చాల కష్టముగా నంగీకరించితిని. దుఃఖభారముతో
నా హృదయము క్రుంగిపోయినది.

"అంతరాంతరములందలి నా మనఃప్రవృత్తులకది విరు
ద్ధము. మన జీవితలక్ష్యమునకు మన యాదర్శముల కది
పూర్తిగా విరుద్ధము. కాని మఱియొక విధముగాఁ జూచిన నైచ్ఛి
కముగానే మనము దేశవిభజన కంగీకరించితిమి. దాని పరిణా
మము లెట్లుండగలవను విషయమును బూర్తిగాఁ దఱచి
చూచిన పిమ్మటనే యంగీకరించితిమి. కలసి మెలసి నడువలేక
పోయినప్పుడు విడిపోవుట మంచిదని మనము నిర్ణయించు
కొన్నాము. ఇతర విధముల మనకు స్వాతంత్ర్యము లభించు
నది కాదు. దేశవిభజనకు మన మామోదించియుండకపోయినఁ
బరిస్థితు లిప్పటికన్న నప్పు డెక్కువగా విషమించియుండును.
ఆరోజులలో మనము పరస్పరము తగవులాడుకొనుచుఁ గాలము
గడుపుచుంటిమి మన విషమపరిస్థితి నవకాశముగాఁ దీసికొని
మూడవపక్షమువారు తమ పబ్బము గడుపుకొనుట మొదలు
పెట్టిరి. అందువల్ల స్వాతంత్ర్యసిద్ధికి మనము మూల్యమును
జెల్లించవలసి వచ్చినది. సాధ్యమైనంత త్వరలో విదేశీయులు
వైదొలఁగినట్లయిన దానికి మూల్యముగా దేశవిభజన కంగీకరి

గింప వచ్చునని యప్పుడు మేము నిశ్చయించితిమి. దేశ విభజనవల్ల మనము చాల బాధలకు లోనైతిమి. శరీరములో నొక యంగమును ఖండించి వేసినట్లైనది. కాని దేశవిభజన కాకపోయినచో, ముండనపక్షములో నేర్పడియుండు పరిస్థితులతోఁ బోల్చి చూచిన నిది చాల నయమని చెప్పవలయును.

“అందువల్ల దేశవిభజన కంగీకరించినందుకు నేనెన్నడును చింతించుటలేదు. దేశవిభజనకుఁ బూర్వమున్న విధముగానే వ్యవహరించుచు దేశవిభజన నంగీకరించకపోయిన మన మింకను పెక్కు దురవస్థలపాలై యుండువారమని ప్రభుత్వ నిర్వహణలో నేను బొందిన యనుభవమును బట్టి యిప్పుడిప్పుడు నేను నిర్ణయించుకొనుచున్నాను.

ఇండియావ్యవహారములో పాకిస్థాన్ జోక్యము

“చిఱిగిన చదరవలెఁ బాకిస్థాను దమకు సిద్ధించినదని చెప్పుచు పాకిస్థాన్ నాయకులు కాపట్యముతోనే దేశవిభజన కంగీకరించిరి. వారు దుర్బుద్ధితో నున్నారని మనపట్ల నవిశ్వాసముతోనే వ్యవహరించుచున్నారని మాకుఁ దెలియును. అదే నిజమై యుదను చిక్కినప్పుడు ఇండియాపై దండెత్తవలయునని వారు తలపోసినట్లయిన నట్టి పరిస్థితి నెదుర్కొనుటకు మనము సర్వసన్నద్ధముగా నుండవలయునని మేము గ్రహించితిమి. పాకిస్థాన్ సాధన యత్నములోనే బయటవారి తోడ్పాటు వారి కున్నప్పుడు, పాకిస్థాన్ సిద్ధించిన పిమ్మటఁగూడ వారి దుష్కృత్యముల కా తోడ్పా టుండితీరునని మనకుఁ దెలియును. అందువల్ల మన దేశమును సమైక్యపఱచి సుసంఘటితముచేయుట యత్యావశ్యకమైనది.

వజ్రసంకల్పము

"స్వాతంత్ర్యసిద్ధి పిమ్మట సార్వభౌమాధికారము అంతరించిపోవునని క్రొత్త డొమినియనులలోఁ జేరుటకుగాని లేక స్వతంత్రముగా విడిపోవుటకు గాని సంస్థానములకు స్వేచ్ఛయుండునని, దేశవిభజన ప్రణాళికలో నొక షరతున్నది. కాని చిన్న చిన్న సంస్థానాధిపతు లందరికి నున్నట్టుండి యొక్కపెట్టున సార్వభౌమాధికారము సంక్రమించునని తలపోసిన యమాయకుఁ డెవఁడు నుండఁడు. నిజముగా నట్టిపరిస్థితి యుత్పన్నమైన ప్రమాదభరితమైయుండెడిది. దానికి మనమెన్నడు నంగీకరించువారము కాము. ఈ తరుణము లోనే పెక్కుమంది సంస్థానాధిపతులు దేశభక్తి ప్రేరితులై మనతోఁ గలసిపోవుటకు నిశ్చయించుకొన్నారు.

"విడిగా నుండిపోవుదమని భావించువారు, మనతోనే కలియక తప్పినదికాదు. చివరకు మూడుసంస్థానములుమాత్రము మిగిలిపోయినవి — జునాగఢ్, హైదరాబాద్, కాశ్మీర్ — ఈ మూడు సంస్థానములవిషయములలో జోక్యము చేసికొనుటకే పాకిస్థాను కవకాశము కలిగినది. దొంగలవలె, బందిపోటులవలె, మన యాంతరంగిక వ్యవహారములలోఁ గల్పించుకొనవలదని వారిని మనము హెచ్చరించితిమి. కాని మన హెచ్చరికలను వారు పెడచెవిని బెట్టిరి.

"జునాగఢ్ సంస్థానము పాకిస్థాన్‌లో జేరినట్లు, జునాగఢ్ నవాబుచేఁ బ్రవేశ నియమావళిపై సంతకము చేయించిరి. ఆ నవాబుకు వారాశ్రయమిచ్చి రక్షణ కల్పించవలసివచ్చెను. కాని పాకిస్థానులో ననుభవించు స్వాతంత్ర్యముకంటె నిండి

[illegible] కారాగారవాసము నవసరమని యీయన తలపోయుచుండఁగలఁడని నా విశ్వాసము.

"ఇదే తరుణములో వారు కాశ్మీరులో గూడ జోక్యము చేసికొన్నారు. ఆ పోరాట మింకను సాగుచునేయున్నది. కొండజాతుల ప్రాంతాలలోఁ బాకిస్థానుకు విషమపరిస్థితు లేర్పడినవి. పొగడ్తలవల్లనేమి, రెచ్చగొట్టినవల్లనేమి, యీ సమస్యల బరిష్కరింపఁజూచిన పాకిస్థాను నాయకులు, చివరకు వీరిని కాశ్మీరముపై నుసికొల్పిరి. ముస్లిము లత్యధిక సంఖ్యాకులుగాఁ గల కాశ్మీర్ సంస్థానము విధిగా బాకిస్థానులోఁ జేరిపోవలెనని కొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు. అసలు మనము కాశ్మీరులో నెందుకున్నామా యని వా రాశ్చర్యపడుచున్నారు.

"దీనికి సమాధానము చెప్పుట యతిసులభము. కాశ్మీర్ ప్రజలు మన తోడ్పాటును గోరుచున్నారు. కనుకనే మన మక్కడకు వెళ్ళితిమి.

"కాశ్మీర్ ప్రజల కిష్టము లేనిపక్షములో మనమక్కడ నొక్కక్షణముగూడ నుండఁబోము. కాశ్మీర్ యుద్ధమింకను సాగుచునేయున్నది. ఆ యుద్ధములోఁ దన కేమియు జోక్యము లేదని పాకిస్థాను ప్రభుత్వము ముందు బుకాయించినది. తమ సైనికు లక్కడఁ బోరు సల్పుచున్నమాట వాస్తవమేనని, యిప్పుడది యంగీకరించుచున్నది.

"కాశ్మీర్‌లో దాని ప్రవర్తనకుఁ బాకిస్థాను పరువుప్రతిష్ఠలు మంటఁ గలిసెనని చెప్పవచ్చును. కాని హైదరాబాద్ సమస్య నవకాశముగాఁ దీసికొని తన పబ్బము గడుపుకొంద

మని యిది చేసిన ప్రయత్నములకంటె దాని పేరుప్రతిష్ఠలను భంగించునది మఱియొకటి లేదు.

"హైదరాబాదులో పాకిస్థానుకు స్వప్రయోజనము లేవియు లేనప్పటికి నా రోజులలో హైదరాబాదు ప్రధానిగా బనిచేసిన మీర్ లాయక్ ఆలీ నిజమునకు పాకిస్థాను ప్రతినిధి. ఇతర సంస్థానములకంటె హైదరాబాద్ పట్ల మనము చాల నుదారముగా ప్రవర్తించితిమి. హైదరాబాద్ కు బెక్కువిధముల ననుకూలమైన యథాస్థితి యొడంబడికకు మనము సమ్మతించితిమి. కాని యిదే తరుణములో పాకిస్థానుకు నలుబదికోట్ల రూపాయలను ఋణమిచ్చుటకు హైదరాబాద్ ప్రభుత్వము రాయబారము చేసినది.

"అయినప్పటికీ దన యభీష్టానుసారము నిజాం సమస్యను బరిష్కరించుటకు లార్డు మౌంట్‌బాటెన్ కవకాశమిచ్చితిమి. చివరివఱకు నాయన యాశతోనే యున్నాడు. హైదరాబాదుకు స్వయముగా వెళ్ళి యొడంబడికపై నిజాముచేత సంతకము చేయించవలెననికూడ నాయన తలపోసినాడు. కాని యాయన యాశలు ఫలించలేదు. విఫలమనోరథుడై విచారముతో నాయన వెళ్ళిపోయినాడు.

"లార్డు మౌంట్‌బాటెన్ నిష్క్రమణపిమ్మట మనకు దోచినవిధముగ మనము నిజాముసమస్యను బరిష్కరించుకోవలసి వచ్చినది. హైదరాబాదుకు పాకిస్థాను పెక్కు విధముల దోడ్పడుచున్నదని మనకు దెలియును.

“ఇంగ్లండులోఁగూడఁ గొందఱు మనసట్లు శత్రువైఖరి నవలంబించి, యీ వివాదములను సమర్థించి మిత్రరాజ్యసమితికి ఫిర్యాదు చేయవలయునని రహస్యముగా మంత్రాంగము చేసిరి. గోవా నమ్ము విషయమై రాయబారములుకూడ జరిగినవి. హైదరాబాదుకు దొంగతనముగా నాయుధముల సరఫరా జరిగినది.

నిస్సహాయుఁడు నిజాము

“నిజ కంతను నెవరు బాధ్యులను విషయము నిప్పు నిస్సాదేశ నేర్చి చెప్పలేము. ఇతరుల చేతులలోఁ దాను బందీ నయిపోతినని నవాబ్ చెప్పుచున్నాఁడు. మిత్రరాజ్యసమితిలో నీ వివాదను కొనసాగించుట తన కిష్టము లేదనియు ఫిర్యాదు నుపసంహరించుకొనుచు మిత్రరాజ్యసమితికిఁ దానొక లేఖ వ్రాసితినని నేఁ డాయన చెప్పుచున్నాఁడు. నవాబ్ పేరిట స్టర్లింగ్ నిల్వలన్నిటిని నాయన ప్రతినిధులు పాకిస్థానుకు బదిలీ చేసినారు. తమ కుటుంబములను వారు పాకిస్థానుకు తరలించివేసినారు. ఇన్ని జరిగిన తర్వాతఁగూడ సుహృద్భావమని, యిరుగుపొరుగువార మని ప్రేమాభిమానములని, పాకిస్థాన ధర్మపన్నాలు చెప్పుచున్నది. అదంతయు నర్థములేని ప్రసంగము.

“ఇండియా దుర్బుద్ధితోఁ జేసిన యొక్క దుష్కృత్యము నైన వ్రేలుపెట్టి చూపించవలసినదని పాకిస్థానును సవాలు చేయుచున్నాను. వారట్లు చూపించిన దానికిఁ దగుసమాధానము మన మీయవచ్చును. కాని యాంతరంగిక వ్యవహారములలో దాని జోక్యమును మన మిక సహింపఁజాలము. ఈ

సందర్భములో హిందియాకాని, పాకిస్థాన్ కాని — యేమాటను వచ్చినఁ బ్రపంచమంతయు నిష్ఫలమైపోయినను సరే మనము లెక్కచేయము. పాకిస్థాన్ తనగోతిని తానే త్రవ్వుకొనఁదలఁచు కొన్న, నందుకు దానికిఁ బూర్తిగా స్వేచ్ఛయున్నది.

హైదరాబాద్ భావి

“హైదరాబాద్ సంస్థానమును భాషాప్రయుక్తముగా విభజించి సరసనున్న రాష్ట్రములలోఁ గలిపివేయవలయునని కొందరు సూచించుచున్నారు. నిజాం నవాబును గద్దె దింపవలె నని కొందరు, బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును నెలకొల్పినఁ జాలునని కొందరు సూచించుచున్నారు.

“ప్రస్తుతమునకుమట్టుకుఁ బ్రతివారు చెప్పునది విని, సమయమువచ్చినప్పు డాయా సూచనలను బరిశీలించవలసియున్నది. కాని యొకటిమాత్రము స్పష్టము. హైదరాబాదు ప్రజల ప్రయోజనముల కేది క్షేమకరమో, హైదరాబాదు ప్రజలు దేనిని వాంఛింతురో దానికే మనము పూనుకొందుము. తమ భవిష్యత్తు విషయమై నిర్ణయించుకొనవలసిన బాధ్యత నిజాం ప్రజలపైనేయున్నది. నవాబ్‌ను గద్దె దింపవలయునని కనుక ప్రజలు నిర్ణయించు పక్షములో బయటివా రెవరు నా నిర్ణయమును త్రోసిపుచ్చజాలరు. ఇది గృహకృత్యవిషయము. దీనిలో చర్చిల్ జోక్యముచేసుకొన్నను నతని తలఁదన్నినవాడు కల్పించుకొన్నను సహించుటలేదు.

“కాశ్మీరుకు మన మెందుకు వెడలితిమని కొందరు ప్రశ్నించుచున్నారు. దీనికి సమాధానము విస్పష్టముగా కన్పిం

చుచునే యున్నది. కాశ్మీర్ ముస్లిములు మనలను వెళ్ళిపొమ్మన్నచో మన మాలాగే వచ్చివేయుదుము. అంతేకాని కాశ్మీరీలనూరకే శత్రువులచేతికి విడిచిపెట్టి యక్కడనుండి వైదొలఁగిపోము. టోరీలు కాని, లిబరల్సు కాని, బయటివారు మరెవరైనఁగాని, యీ విషయములో జోక్యము చేసికొనఁగూడదు. కాశ్మీర్ ప్రజాప్రయోజనములకు విరుద్ధముగా వారు చెప్పు సలహాలను వినిపించుకోఁబోము. ఇప్పటికిఁగూడ ప్రతి విషయములోను గల్పించుకోవలయునని వారు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఇండియా నేఁడు స్వతంత్ర మయినదని వారు గ్రహించుచున్నట్టు లేదు. అది వారు గ్రహించనంత కాలము వారితోఁ గలసి మెలఁగుట మనకు సాధ్యము కాదు."

పరస్పర ప్రేమాభిమానములు కలిగియుండి, యొకరిపై నొకరు తూటాలు విసరుకొనుట యసాధ్యమైన విషయము. కామన్‌వెల్తులోనే మన ముండిపోవలయునని వారి యాకాంక్ష. ఇండియా శ్రేయస్సుదృష్ట్యా యీ విషయమును మనము నిర్ణయించుకొందుము.

చర్చిల్ దుర్భ్రమ

ఇండియా రక్షణ తనవల్లనే సాధ్యమగునని చర్చిల్ భావించినట్లయిన నాయన నా దుర్భ్రమలోనే యుండనిండు. ముం దాయన యింగ్లండును రక్షించుకొనుట మంచిది. సత్యము, ప్రేమ, న్యాయము — ఈ యుత్తమ గుణములే నేఁడు ప్రపంచమును రక్షించఁగలిగినవి. ఇకఁ బ్రపంచము తృతీయ ప్రపంచ సంగ్రామమును భరించఁజాలదు. చర్చిలుది

వినాశాత్మక శస్త్రాస్త్రములు. నేటి కల్లోల ప్రపంచమునకు గాంధీ విధానమే శాంతి సామరస్యములను చేకూర్చగలదు.

సమైక్య, పటిష్ఠ భారతావని సాధనము

"దేశవిభజన జరిగిన వెంటనే యిండియా నెన్నో క్లిష్ట పరిస్థితు లెదుర్కొన్నది. ఇండియా ప్రతిష్ఠకు కళంకము కలిగిన దది. కాశ్మీర్ సమస్యకంటె హైదరాబాదుసమస్య చాల విషమముగా పరిణమించినది. దానిమూలమున దేశములోని వాతావరణమంతయు మారిపోవుటయే దీనికి కారణము. విద్వేషములు ప్రబలిపోయినవి. గాంధీజీహత్య జరిగినది. ఈ విషాద సంఘటనమూలమున మనకుగలిగిననష్ట మింతయని యంతయని గాదు. ఆయన సలహాలు, మార్గదర్శకత్వము, సన్నిటికంటె మించి యాయన యాశీర్బలము మన కత్యవసరమైన తరుణములో మన మధ్యనుండి యాయన తిరోహితుడైనాడు. కాని యాయన దృష్ట్యా, ప్రపంచదృష్ట్యా చూచిన నాయననిర్యాణ మొకవిధముగా లాభదాయకమే యని చెప్పవలయును. నా మట్టుకు నే నట్టి మరణమునే కోరుచున్నాను. అయినప్పటికి నా దుష్కృత్యమునకు బాధ్యుడగువాడుమాత్రము పశ్చాత్తాపము చెందకతప్పదు. ఈ ప్రమాదము లన్నిటిని మనము గడచి బయటబడితిమి. ఈ ప్రమాదములను వీలైనంతవరకు స్వప్రయోజనానుగుణముగా మనము వినియోగించుకొన్నాము. ఇండియాకు శాంతి సామరస్యములను చేకూర్చితిమి. గాంధీజీ నిర్యాణానంతరము దేశములో గలిగిన పరిణామమువల్లనే హైద్రాబాద్ పై పోలీసుచర్యల సందర్భములో శాంతిభద్రత

లకు రక్షణ కలిగినది. నేడు ప్రజలలో బలిష్ఠమగు విశ్వాసము కానవచ్చుచున్నది. పాకిస్తానీకముందు మన విషయములో జోక్యము చేసుకొనఁగూడదనియే మనము వాంఛించుచున్నాము. వారు జోక్యము చేసికొనుట యనఁగా ముస్లిములలో, నానా రతి, భయసందేహములు, కలుగుట యన్నమాట. శాంతి స్థాపనకే యిఁకఁ గృషిచేయవలసియున్నదని మనము ప్రయత్నించుచున్నాము. ఇండియాను మన మేకరాజ్యము చేసితిమి. ఇక దానిని సమైక్యము, పటిష్ఠము చేయవలసియున్నది. శాంతి భద్రతలను, సుపరిపాలనమును మనము నెలకొల్పవలయును.

"మనము సక్రమముగా వ్యవహరించకపోయినఁ జిక్కులు తప్పవు. గాంధీజీ నిర్యాణానంతరము బొంబాయిలో నేమి జరిగినదో చూడుఁడు. ఈ సందర్భములో నియమింపఁబడిన విచారణసంఘము దర్యాప్తు చేసి మంత్రివర్గము పెద్ద పొరపాటు చేసినదని నిర్ణయించినది. ఇతర ప్రాంతములలోఁగూడ నీలాగే జరిగిన స్వరాజ్యముకంటె బ్రిటిషు ప్రభుత్వమే నయమని ప్రజలు భావించుకొందురు.

"స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించిన ప్రథమ సంవత్సరములో నెదుర్కొన్న ప్రమాదముల నిండియా గడచి బయటఁ బడినది.

"అసలు పని యిఁకఁ బ్రారంభము కావలసియున్నది. విదేశ పాలకులనుండి మనము ప్రభుత్వమును స్వాధీనము చేసికొంటిమి. కాని దానిని నిర్వహించు విషయమై మన మాలోచించుకొని దానికిఁ దగు నేర్పాట్లు చేయవలసియున్నది. ఈ మహాకార్యమును మనము నిర్వహించవలసియున్నది. ఊపిరి

సలుపుటకుఁగూడ మనకు కిప్పుడు తీరిక లేదు. రేయింబవళ్లు పని
చేసిననే మన కృషి తృప్తికరముగా సాగును. మన సరిహద్దు
లలో నేమి జరుగుచున్నదో చూడుఁడు. బర్మా, మలయా,
ఇండోనీషియా, చైనాలలో నేఁడు శాంతి లేదు. మన పొరుగు
రాజ్యము మనపైఁ గన్నువేసి యున్నది. చిత్తశుద్ధి, పవి
త్రాంతఃకరణ లేని దేశ మిది.

“ఈ పరిస్థితులలో నీ సమస్యను బరిష్కరించుటకు నా
సూచన యేమిటో బొంబాయిపౌరులకుఁ దెలియపఱచఁదలచు
కొన్నాను. ఇకనుండియైన సంకుచితమైన రాష్ట్రీయవాదనకు
స్వస్తి చెప్పుఁడు ఒకవేళ మీరు రాష్ట్రీయవాదము నవలంబించు
చున్నను గొంచెము నిగ్రహముతో మాట్లాడుట యెంతో
యవసరము. బొంబాయిసమస్య బెర్లిన్‌సమస్యవలెఁ బరిణ
మించఁగలదనుట శుద్ధావివేకము. మన మందరము చిత్తము
వచ్చినట్లు మాట్లాడుచు, వాతావరణమును విషకలుషితము
చేసివేసినట్టయిన నిండియా సర్వనాశనమైపోవును “సిరి రా
మోఁకా లడ్డుపెట్టి”నట్లగును.

బానిసలుగా నున్నప్పుడు మనకుఁ బరస్పరము గౌర
వము, నాప్యాయత యుండెడివి. పరాధీన పరిస్థితులలో
మనము పరస్పరము కలసియున్నాము. ఇప్పుడు స్వతంత్రుల
మైనతరువాత మన మెందుకుఁ గలహించుకొనవలయును?

మన గతచరిత్ర నొక్కసారి సంస్మరించుకొనుఁడు. కేవ
లము పరస్పర విభేదములతో, భ్రాతృహత్యలకుఁ బితృహత్య
లకుఁ బూనుకొనుటచేతనే మన సామ్రాజ్యములు పోయినవి.
స్వతంత్రము వచ్చిన తర్వాత మనము కలహించుకొని, దీనిని

కొంచెము వమ్ముచేసిన, భవిష్యత్సంతతులవారు మనలను దిట్టుకొందురు. కేవలము మనలను మనమే పొగడుకొనుచుఁ గూర్చొనలేము. మన కున్న సహజసంపదలపై నాధిపత్యము సంపాదించు కొనవలయును. లేకపోయిన మనముఖమునకుఁ దారిద్ర్యమే గతి కాఁగలదు.

ఇంతకు మనమందరము నేఁ డెదుర్కొనవలసిన క్లిష్ట సమస్య యేమిటి? ఇండియాలో శాంతి భద్రతల సంరక్షణ కాదా? కొంచెము కాలూని నిలుచుటకు మన కవకాశము కలిగినది. ఇప్పుడు మన పునాదులను మనము గట్టిపఱచుకో వలయును. పరస్పర ప్రేమ, విశ్వాసములవల్ల మాత్రమే యిండియా యఖండమై సుదృఢముగా వర్ధిల్లఁగలదు.

ఆతరువాత మన మెదుర్కొనవలసిన మఱియొక మహా క్లిష్ట సమస్య ఇక క్షామము. మనకుఁ జాలినంతగా మనము వేసిసి మన దేశములో నుత్పత్తి చేయుటలేదు. అందుకోసము బోలెడు సొమ్ముపోసి విదేశములనుండి దిగుమతి చేసుకోవలసి యున్నది. మనము వాని రవాణాకోసమే యనేక కోట్ల రూపాయలు పోయవలసి వచ్చుచున్నది. మనము శాస్త్ర వివేకముతోఁ గ్రొత్త నౌకలను నిర్మించినను లేక ఖరీదు చేసినను నీ డబ్బంతయు నాదా యయ్యెడిదికాదా! మనకుఁ జాలినంత గుడ్డను మన ముత్పత్తి చేయుటలేదు. మనకుఁ దినఁదిండి, కట్ట బట్ట కావలసినంత యుండిన శాంతిగా బ్రతుకవచ్చును. తక్కిన యిబ్బందుల నేవినయినఁ దేలికగా భరించవచ్చును. ఒకవేళ మనము చాలినంత యుత్పత్తిని గొనసాగించినను దాని నందఱకుఁ బంచుటలో నెన్నో చిక్కు లేర్పడుచున్నవి. మనము

కంగ్రెసువారు సమలుజరిపిన మనుషుల ప్రవేశము నిషేధించబడెను. అట్లని మాత్రము కంగ్రెసువారు నిష్కాసించిన వారలు తిరిగిపోవుటయేమో కాక, యక్రమవ్యాపారము లింక యధికముగా జరుగుచుండగ, దాసులు దాసులు లాంఛనములు గుంజుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. దేశములో శాంతిభద్రతలను రక్షించి, సౌభాగ్యవంతము చేయుటకు శైశవావస్థలోనున్న ప్రభుత్వ మేమిచేయగలదో, చేయవలసియున్నదో, మీరే సరిగా గుర్తించియుందురని నేను కొందును. ఇంతవరకు నిండియున్న ప్రభుత్వ యంత్రాంగమయియున్న “యుక్కు చట్ట” మిప్పుడు భగ్నమైపోయినది. దానిని గావలసినంతవరకీది బాగుగానే పనిచేసినది. నేడు ప్రభుత్వ మును జేపట్టినంతనే యీ చట్రము బద్దలైనది. ఇందులో నూటికి కేబదిమందివరకు ఉద్యోగములను నిర్వహించు విదేశీ యులు స్వదేశములకు దిరిగిపోయిరి. దేశవిభజనవల్ల నీ వ్యవస్థ మరికొంత బలహీనమైపోయినది. మిగిలినవారిలో ననే కులు మన రాయబారులుగా విదేశములకు వెళ్ళవలసి వచ్చి నది. ఫలితముగా నతిస్వల్పసంఖ్యాకులుమాత్రమే మనకు మిగిలినారు. చాలమంది వారు పాతపద్ధతులలోనే వ్యవహ రించుచున్నారని విమర్శించుచున్నారు. కాని పరిపాలనానుభవ మున్నవారికే నేటి పరిస్థితులలో బనిచేయుచున్నదియు నర్థము కాగలదు. బయటివారి కీ పని యర్థముకాదు. వారిలో ననేకులు విశ్వాసపాత్రులు, దేశభక్తులు నున్నారు. వారందరు మాతోగలసి యహోరాత్రములు పాటుపడు చున్నారు. వారు మనఃస్ఫూర్తిగా సహకరించుటవల్లనే, కాశ్మీర్‌లో, సంస్థానములరంగములో నితరత్ర సాధించిన

కొనసాగింపబడుచున్నవి. ఇవి యన్నియును మే మెదు
ర్కొనుచున్న కష్టములు. అందువల్ల నూతన ప్రణాళిక మేర
లేకుండా పోవుచున్నది. ఈ లోపములను సవరించుకొనుటకు
మేము గట్టి ప్రయత్నము చేయుచున్నాము. కాని యిందుకు
కొంతకాలము పట్టగలదు.

ప్రత్యక్షమునకు [illegible]

మేము కంట్రోల్సును రద్దుచేసి యందువల్ల యేర్పడిన
పరిస్థితులను పరిశీలించితిమి. దొంగలాభములు పొందదలచిన
వారు తమకు గావలసిన దంతయు సంపాదించినారు. వీరిలో
కొందరు రాబడిపన్నుకూడ చెల్లించలేదు. ఆదాయపు
పన్ను చెల్లించవలసి వచ్చునను భయముతో వారు తాము
దాచిపెట్టుకొన్న సంపదను బయటపెట్టుటకు సాహసించుట
లేదు.

ఈలోగా ధరలు పెరిగిపోయినవి. కార్మికు లెక్కువ
జీతము లడుగుచున్నారు. ప్రభుత్వోద్యోగులు నిదే పాట
పాడుచున్నారు.

ఈ సంగతు లన్నింటి నాలోచించి, యిండోనీషియాలో,
చైనాలో, మలయాలో, బర్మాలో నేమి జరుగుచున్నదో,
దానితో బోల్చిచూడుడు. ఈ దేశములగతియే మన దేశము
నకుగూడ బట్టినట్లైన మనము సాధించిన స్వరాజ్యము నిష్ఫ
లము కాగలదు.

ఈ సమస్య లన్నింటికి మన మొక పరిష్కారమార్గమును
గనుగొనవలసియున్నది.

మన శక్తిసామర్థ్యములను, సంపదను, సమీకరించి దేశము నీ కష్టములనుండి గట్టెక్కించుట యెట్లో యాలోచింపవలయును. కార్మికులు, కర్షకులు, ధనికులు, నందరు నిప్పటివలెనే పరిస్థితు లీలాగే యుండినట్టయిన నిండియా సర్వ నాశనము కాకతప్పదను సంగతిని గుర్తింపవలసియున్నది. ఇండియా యిప్పుడు శత్రువుల నెదుర్కొనుచున్నది.

ఇండియాకు స్వాతంత్ర్యము వచ్చినప్పుడు సేనలసంఖ్య తగ్గించి వెయ్యవచ్చునని భావించితిమి. కాని నిజమున కా సంఖ్యను పెంచవలసియున్నది. బలమైన కేంద్రప్రభుత్వము, బలమైన సైన్యము నిండియా కెంతో యవసరము. హైదరాబాదులో నా సంస్థాన ప్రధాని, మఱియొక విప్లవకారుఁడని చెప్పుకొను వ్యక్తి కలసి ప్రారంభించిన యలజడులను మన మణచివేసితిమి. ఇందుల కేది కారణమో, మనము దానిని గ్రహించవలసియున్నది.

మనకుఁ బ్రతిపక్ష ముండవలయునని ప్రజ లనుచున్నారు. అయితే ప్రతిపక్ష ముండుట కిది తరుణముకాదని, సహకార మత్యవసరమని నేను సవినయముగా మనవి చేయుచున్నాను. ప్రస్తుత మిండియా సుదృఢమై యాసియా దేశములకు సహజముగా నాయకత్వము వహించవలసియున్నది. ఆ పరిస్థితి యేర్పడిన తరువాతనే మనము పరస్పరము వివాదపడుట కవకాశ మున్నది. మీరు నా సలహాను వినకపోయిన నిండియా సర్వ నాశనము కాకతప్పదన్నట్లు కనబడుచున్నది.

లాభములు పోసికొనుటకు సమయముకాదు

ఈ సమస్యలను బరిష్కరించుటలో బొంబాయినగర మెట్లు తోడ్పడఁగలదో, వివరించుచు సర్దార్ పటే లిట్లు లన్నారు.

"ఇండియాలోఁ గీలకమైన ప్రదేశములో బొంబాయి నగర మున్నది. మన యార్థిక వ్యవస్థయంతయు నిప్పు డల్లకల్లోల పరిస్థితులలో నున్నది. ఈ పరిస్థితిని మనము చక్క జేయక పోయినట్లయిన మన సైనికవ్యవస్థకూడ శిథిలము కాక తప్పదు. మనకు డబ్బు కావలయును. మనకు సాధనసంపత్తి కావలయును. దేశముకొరకు మనము సర్వస్వము త్యాగము చేయవలసియున్నది. లాభములు పోసికొనుట కిది తరుణము కాదు. ప్రతి కార్మికుఁడు, మిల్లుయజమాని, వ్యాపారి దానిని గుర్తింపవలసియున్నది. నిర్విరామకృషికి, స్వార్థరహితసేవకు, నిది యదను."

మిల్లు యజమానులకు విజ్ఞప్తి

"పెట్టుబడిదారీ వ్యవస్థను నిర్మూలించనున్నారను బూటకపుకబుర్లు విని యపోహపడవద్దని మిల్లుయజమానులకు విజ్ఞప్తి చేయుచున్నాను.

"మరొకచోట సంపద యెక్కువైన నిక్కడ దానిని మరొక విధముగా వినియోగము చేయవచ్చును. అట్లు గాక పోయిన దేశము సత్వరమే యధోగతిపాలై పోవును.

"అక్రమముగా లాభములు తీయుచున్నారను నిందకు మీ రొడిఁగట్టక తప్పదు. మీరు స్వయంకృతమైన యిబ్బందు

లనే యెముపొందవలసి వచ్చుచున్నది. మేము తిరిగి కంట్రోల్సు విధించుటవల్ల ననేకులు వర్తకులు, వారి గుమాస్తాలుకూడ నిరుద్యోగులై పోయినారు.

“మీ డబ్బువల్ల నెవరికి మేలుగలుగుచున్నదో యాలోచింపుడు. మీ డబ్బు విదేశస్థు లెవరికిని పోవుటలేదు. కేవలము మన దేశీయులకే పెంపుచున్నది. మీరు బహిరంగముగా సంపాదించు పక్షమున ప్రభుత్వముతో వ్యాపారముతో నెంత సంపాదించినను ఫరవాలేదు. ధరలు తగ్గించుటకు మీరు యథాశక్తి తోడ్పడవలసియున్నది. ఇందు మీరే యొక యుత్తమాదర్శమును ప్రారంభించవచ్చును. ప్రభుత్వము మీకు శత్రువుకాదు. దేశ శ్రేయస్సు కాటంకముగా నున్నదని నమ్మకము కలిగినట్లయిన బ్లాకుబడిదారీతనమును వెంటనే తుదముట్టించవలసినదని నేనే ముందుగా ప్రభుత్వము సర్థించ గలను. పరిశ్రమలను మీరు స్వతంత్రముగా నడుపగలిగిననే జాతీయము చేయుట మంచిది. మన ప్రభుత్వమును నిర్వహించుటకే తగు సిబ్బంది, చాలినంత ధనము లేకున్నది. మన యుద్యోగులను సంస్థానములకుగూడ బంపవలసివచ్చుచున్నది. అయినను నా సంస్థాన ప్రభుత్వములు సమర్థముగా నిర్వహించబడుటలేదు.

“అందుచేత మనలోనున్న యవినీతిని పూర్తిగా నిర్మూలింతము. ఈ పనిచేసి, సత్యము, ప్రేమ, న్యాయము ప్రబోధించిన గాంధీజీ యాత్మకు శాంతిచేకూర్చుదము. ఈపనిని మనము సాధించగలిగిననాడు మన దేశములో శాంతి భద్రతలను నెలకొల్పగలుగుదుము. ధరలు తగ్గిపోయిన నింక నెక్కువ సౌకర్యములు కావలయునని కోరుట సమంజసముకాదని కార్మి

నులే గుర్తింతురు. అంతేకాదు. సమ్మెలు చేయుటద్వారా లభించు నాయకత్వమట్టే నిలఁబడఁబోదని వారు గుర్తించగలరు కూడ. కార్మికులకు హానిచేయవలయునని కాని. యజమానులకు లాభముచేయవలయునని కాని కాక. మేము కేవలము దేశశ్రేయస్సుదృష్ట్యా ప్రభుత్వాధారమును వహించుట కంగీకరించితిమి.

"యూరపును ఋణముద్ధరించుట కింగ్లండు, అమెరికా లెంత గట్టి ప్రయత్నముచేయుచున్నవో, యొక్కసారి యాలోచించుఁడు. ముప్పది నలుబదిలక్షల పౌనుల ఋణమును బ్రిటిషు ప్రభుత్వము ప్రారంభించనున్నదను సంగతిని మనము రెండు మూడు రోజులక్రితము విన్నాము. నేఁడు మేము ఋణముచేయ దలచుకొన్న నొక్కఁడును ముందుకు రాఁడు. అందుకుఁ గారణ మాదాయపు పన్నుగ వేసినందు కెక్కడ సంజాయిషీ యడుగుదువెూ యను భయమే.

దేశమునకు మీ ఋణము తీర్చుకొనుఁడు.

"ఆదాయపు పన్నుగ వేయువారిని వెదకి పట్టుకొని శిక్షించుటకు తగు సిబ్బందిని నియమించితిమి. వారొక ప్రశ్నావళిని జారీచేసినారు. వీరు తమ డబ్బునంతను రాఁబట్టుకొనుటకు రెండుసంవత్సరములు పట్టవచ్చును.

"ఇందువల్ల నెవ్వరికిఁ గలుగు ప్రయోజనమేమియు లేదు. అందుచేత దేశమునకు మీరు ఋణపడి యున్నదంతయుఁ దిరిగి యిచ్చివేయుఁడు. ఈ సందర్భములో మాకుఁ దోడ్పడవలసినదని యనుభవజ్ఞులందరికి విజ్ఞప్తి చేయుచున్నాను." యజ

మూనుల కసంఘటనము, సంపద, రెండును గావలసియుంటిగా నున్నవి. వాని శక్తిసామర్థ్యములను, సంపదను, దేశముకొస సమర్పించవలసియున్నది. అదియుంగాక పోయిన దేశము సర్వ నాశనమైపోయినప్పుడు వారి సంపదయంతయు దమ్మిడీకిం గొఱగాదు.

"బొంబాయి సమస్యను బెర్లిన్ సమస్యగాహూత్రము చేయకుండు, తరతరాలుగా శాంతిసద్భావములతో నివసించు చున్నప్పుడు గుజరాతీలు, మహారాష్ట్రులు నిప్పుడుమాత్రి మెందుకు శాంతి సద్భావములతో నివసించలేరు ?

"మన యంతఃకలహములను మనమే పరస్పరసౌహార్ద్ర ముతో బరిష్కరించుకొందము. ఈ సంకుచితరాష్ట్రీయ తత్త్వమునకు స్వస్తి చెప్పుడు. విద్వేషప్రచారము నవకుం బూనుకొనకుండు. మన యిండియాను సుదృఢముగా నిర్మించవలసి యున్నది. ప్రపంచములోం గొలంది దేశములుమాత్రమే యిండియాయంతటి బలసంపత్తికలవి. ఇండియా శ్రేయస్సు కొరకే మన యుత్పత్తి నిఃశోధికముగం జేయవలసియున్నది. మనము పరస్పరము సంప్రతించుకొని వ్యవహరించవలసియున్నది. అప్పుడే మనము దేశమునకు శక్తివంచన లేకుండ సేవచేసినట్లు కాంగలదు. అప్పుడే మనము గాంధీజీ యనుయాయుల మనిపించు కొనుట కర్హులము కాంగలము.

స్వాతంత్ర్య వార్షికోత్సవ సందేశము

"స్వాతంత్ర్యముపొందిన తొలి సంవత్సరములోనే మనము కష్టపరంపరలలోం దలమునకలై పోయితిమి. కాని యకుంఠిత ధైర్యసాహసములను ప్రదర్శించుటవల్లనేమి, వజ్ర

సంకల్పమునకు సహకరించుటవల్లనేమి, మనము మహావిపత్తులన్నిటిని దాటి బయటపడగలిగితిమి. ఆ ధీరోదాత్త గుణసంపద మనకు గోచరించినంతవరకు, సుశిక్షితులైన సైనికుల వలె, బాధ్యతాయుతముగా మనము ప్రవర్తించినంతవరకు, భవిష్యత్తు విషయమై మన మాశతో మెలగవచ్చును.

"భారత స్వాతంత్ర్య ప్రథమవార్షికోత్సవము జరుగుచున్న యీసందర్భమున మనమనుసరించుచున్న యభ్యుదయమార్గములో మఱొక మజిలీ చేరుకొన్నాము. ఈ సందర్భములో నొక్కసారి మన పూర్వానుభవములను సమీక్షించుకొనుట సమంజసము. గత సంవత్సరము స్వాతంత్ర్యము సిద్ధించిన యీ రోజున మన హృదయము లెట్లుప్పొంగినవో నొకమారు జ్ఞప్తి చేసికొందము. ఆ మఱుక్షణమునుండియే మనలను ముంచి వేసిన కష్టపరంపరలు. పాకిస్థానులో దమ సర్వస్వమును గోల్పోయి నిరాశ్రయులై లక్షలకొలది శరణార్థులు కట్టుగుడ్డలతో దండోపదండములుగా నిండియన్ డొమినియన్‌కు దరలి వచ్చుట, మన మనుగడనే భగ్నము చేయుటకు మన దేశములోనే కొంతమంది ప్రయత్నించుట, సుఖవిలసితమైన కాశ్మీర్ మాగాణములో శాంతియుతముగా జీవయాత్ర సాగించుచున్న నిస్సహాయప్రజలపై బొరుగు దేశమునుండి దుండగీండ్రమానుష కృత్యములు జరుపుట, నిజాం సైనికదళముల యండదండలతో ఫాసిస్టుమూకలైన రజాకార్లు మన సరిహద్దులలో బశుకృత్యములు కావించుట, స్వాతంత్ర్యము పొందిన తొలి సంవత్సరములోనే మనల నెదుర్కొన్న యితర క్లిష్ట జటిల సమస్యలు—వీని నన్నిటి నొక్కమారు జ్ఞప్తి చేసికొనుడు.

"అంతయు గందరగోళమై పోవునని, ప్రభుత్వము కూలి పోవునని తలపోసినవారు కొందరు లేకపోలేదు. మన దేశములోనే బయలుదేరిన యభివృద్ధి నిరోధకులకు, విధ్వంసకులకుఁ, ప్రభుత్వము తలపడవలసి వచ్చినది. చేరువనుండి దూరమునుండి కూడ మనపైఁ గన్నువేసిన దుష్టగ్రహముల బారినుండి మన దేశమును గాపాడుకొనవలసి వచ్చినది. ఏమైనను ప్రజల సాహాయ్యసంపదలవల్లనేమి, సముత్సాహపూరితులైన ప్రజాసేవకుల యవిరళ కృషివల్లనేమి, స్వాతంత్ర్యమునే తుడిచి పెట్టివేయఁగల యీ మహోపద్రవములను దాటి బయటపడఁ గలిగితిమి. ఈ క్లిష్టదశాపరంపరలో మునిగియున్నందువల్ల నతిముఖ్యమైన యితర సాంఘికార్థిక సమస్యల పరిష్కారము నకు హృదయపూర్వకముగా మేము ప్రయత్నించలేకపోయి తిమి. మన సర్వశక్తులు వినియోగించి కృషిచేసినప్పుడు కాని యీ సమస్యలకు నిశ్చితమైన పరిష్కారమార్గము లభ్యము కాదు—ఈమాట నమ్ముఁడు. యుద్ధమువల్లఁ గలుగగల విజయము లకుఁ దీసిపోని శాంతి విజయసాధనకుఁ గృషి చేయవలయునని మేము చాల ప్రయత్నించితిమి. కాని విరామము లభించలేదు.

"గతసంవత్సరము మన హృదయములకుఁ దగిలిన గాయము లింకను మానిపోలేదను విషయము నాకుఁ దెలి యును.

"తల దాచుకొనుటకు మాకు నీడఁ జూపించుఁడు, మాకు బ్రతుకుతెరువు కల్పించుఁడని లక్షలకొలఁది శరణార్థులు నేఁడు మనలను బ్రశ్నించుచున్నారు.

"కాశ్మీర్ రంగములో దుండగీండ్ర యత్యాచారము

లింకను సాగుచునే యున్నవి. దేశవిభజనవల్లఁ గలిగిన యఘూతమునుండి మనము కోలుకోలేదు. అన్నింటికంటె నత్యంత విషాద సంఘటన భారతపిత దారుణహత్య—మన హృదయములను నింకను గెలుకవేయుచున్నది. చీకటివేళల మనకుఁ దెన్ను జూపిన యా కరుణాజ్యోతి నేఁ డదృశ్యమైపోయినది. ఇక నార్థిక రంగములో నన్నియు సవ్యముగా జరిగిపోవుచున్నవని సంతృప్తితో వ్యవహరించుచున్నందుకు మన మిప్పటికి దెబ్బ తినుచునేయున్నాము. సమన్వత కృషి జరుగకపోవుటవల్లనేమి, యజమానులకుఁ గార్మికులకు మధ్య, సామరస్యము లేనందువల్లనేమి, మన మింకను చిక్కులకు లోనవుచునేయున్నాము.

"అందువల్ల గత సంవత్సరము మన యాశలలోఁ గొన్ని మాత్రము ఫలించినవి. అనుకొన్న యాపద లనేకము తప్పిపోయినవి మొత్తముమీద మనల నెదుర్కొన్న కష్టములన్నిఁటిని నెట్టుకొని వచ్చితిమి. గత సంఘటనలనుగుఱించి విచారము, భవిష్యత్తునుగుఱించి భయాందోళనలు మన హృదయములలో ముప్పిరిగొనుచున్నవి. ఏ మహత్తరలక్ష్య సాధనకై, మనము స్వాతంత్ర్యసమరము సాగించితిమో, యా లక్ష్యమును విడనాడనంతవఱకు కెట్టి యకుంఠిత ధైర్య సాహసములతో, వజ్రసంకల్పముతో వ్యవహరించి మనల నెదుర్కొన్న ప్రమాదములనుండి బయటఁబడితిమో యట్టి ధీరోదాత్త గుణ సంపత్తి మనకుఁ గొఱవడనంతవఱకు సుశిక్షితులైన సైనికులవలె మనము బాధ్యతాయుతముగాఁ బ్రవర్తించినంతవఱకు - భవిష్యత్తుపట్ల మన మాశతో మెలఁగవచ్చును.

"వేయి సంవత్సరములు గడచినతర్వాత భౌగోళికముగా

నేక ఖండితమైన భారత దేశములోని సువిశాల ప్రాంతమును నేక ఛత్రము క్రిందికిఁ దీసికొని రాగలుగుట యిదే మొదటిసారి. పాలనా శక్తి జనులందఱకు పున్నిర్మాణ కార్యక్రమము నింక వెనువెంటనే ప్రారంభము కావలసియున్నది. వివిధ మార్థిక సమస్యలన్నిటికిఁ గృతనిశ్చయముతో ధైర్యసాహసములతో సర్వుల సహకార సుహృద్భావముతోఁ బరిష్కరించవలసి యున్నది.

“విదేశములతో మనకుఁగల సుహృద్భావన సంబంధ బాంధవ్యములను మఱింత స్థిరతరము చేసుకొనవలసియున్నది. ఇఁక నాంతరంగిక వ్యవహారములలో మతసంబంధమగు లేక ప్రాం స్వానిక లక్ష్యముల కనుగుణముగా సహనము, సహకారము, సుహృద్భావములతో మనము మెలఁగవలసియున్నది. ప్రభుత్వముపట్ల తమకుఁగల బాధ్యతలను ప్రజలు గ్రహింపవలయును. దేశము పట్ల ప్రతివారు భక్తివిశ్వాసములు కలిగియుండవలయును. రెండు ప్రభుత్వములపట్ల భక్తి విధేయతలు కలిగియుండు వారికి ఇండియాలో స్థానము లేదు. ఆంతరంగిక సమస్యలను, పై దేశిక సమస్యలను బరిష్కరించుటకై ప్రతిపౌరుఁడు సహకరించవలెనని కోరుటకుఁ బ్రభుత్వమునకు హక్కున్నది. అందువల్ల స్వాతంత్ర్యముపొందిన యీ రెండు సంవత్సరములలో మన మీఁదఁబడిన బాధ్యతలన్నిటిని పూర్తిగా నిర్వర్తింతము. మన మాతృదేశ ప్రతిష్ఠను పెంచుటకు, మన మాతృదేశ శ్రేయస్సును బరిరక్షించుకొనుటకు మనమందఱము మనకృషిని నెరవేర్తము. ఇంతకంటె నుత్తమమైన యాదర్శము నెవ్వరు నారాధించఁజాలరు. ఇంతకంటెఁ బవిత్రమైన బాధ్యత నెవ్వరు నిర్వర్తించఁజాలరు.”

కర్మ పురుషుఁడు

కాంగ్రెసు మూల స్తంభములలో నాయన యొకఁడు. గాంధీజీతర్వాత కాంగ్రెసు విధాన నిర్ణేతలలో నగ్రస్థాన మాయనదే.

ఆయన పలుకే పెక్కుమందికి శాసనము. ఆయన యగ్నిగుండములో దూకుమన్నను వారు సంకోచించరు.

ఆయన యుపన్యసించిన నది సింహగర్జనమే. దేశభక్తుల నది యుత్సహింపఁ జేయును. విదేశీయ పరిపాలకుల నది కలవరపెట్టును.

సర్దార్ వల్లభాయిపటేల్ నాయకత్వమున కింతటి ప్రతిభ, యింతటి విశిష్టత యేవిధముగా వచ్చినవి ?

ఆయన నిష్కలంక దేశభక్తి యిందుకుఁ గారణమా? కాని దేశసేవానిరతిలో నాయనతో సమానులు కాఁగలవారు కూడ ననేకులు లేకపోలేదు.

కాగాఁ బాండిత్యములోఁ, బ్రతిభలో ధీరశక్తిలో దూరదృష్టిలో నాయనతోఁ బోల్చదగినవారేమి, యాయన కంటె మిన్నలైనవారేమి, దేశములోఁ గొందరు లేకపోలేదు.

అయినప్పుడు గాంధీగారి తర్వాత దాదా పంతటి దేశ నాయకుఁడుగా నాయన యేవిధముగాఁ గాఁగలిగినాఁడను ప్రశ్న రాకపోదు.

ఇందుకుఁ బ్రత్యుత్తరము నొకే యొక పదములోఁ జెప్ప వచ్చును.

ఆ పద మిది — స్థితప్రజ్ఞత

భగవద్గీతలో స్థితప్రజ్ఞునిగుఱించి–పూర్ణమానవునిగుఱించి చెప్పఁబడిన నిర్వచనము సర్దార్ పటేల్‌కు దాదాపు పూర్తిగా వర్తించును.

ద్వంద్వముల కాయన చాలవఱకతీతుఁడు. సుఖము వచ్చినప్పు డాయన యుప్పొంగిపోఁడు. కష్టము నెదుర్కొన్నప్పు డాయనక్రుంగిపోఁడు. విజయలబ్ధిలో నాయన గర్వభూతుఁడు కాఁడు. పరాజయము తప్పకపోయినప్పుడాయన విహ్వలచిత్తుఁడు కాఁడు. సహచరుల, ననుయాయుల నాయన మనఃపూర్తిగాఁ బ్రేమించును. అయినను వారిపట్లఁ గఠినముగాఁ బ్రవర్తించుట తన విధ్యుక్తధర్మమైనప్పుడు కాఠిన్యమును వహించుట కాయన సంకోచించఁడు. ఆయనలోఁగల యీస్థితప్రజ్ఞుని లక్షణముల కాయన జీవితచరిత్రలోఁగల తార్కాణము లశేషము, అగణితము.

ఒకనాఁడాయన యేదో యొక కోర్టులో నేదో యొక కేసులో వాదించుచున్నాఁడు. అప్పు డాయన సతీమణి పరమ పదించినట్లు వార్త చేరినది. ఒక్క త్రుటిపాటు— ఒక్క త్రుటిపాటాయన మ్లానవదనుఁ డైనాఁడు. ఆవెనువెంటనే తానా యతి ఘోరదుర్వార్తను వినన ట్లే తనవాదనను దిరిగి కొనసాగించి నాఁడు. ఆ కేసులో గెలిచినాఁ డుకూడ.

మరొకసారి యీయన శస్త్రచికిత్స చేయించుకోవలసి వచ్చినది. "బాధతోఁగూడిన యాపరేషన్ గనుక క్లోరోఫారము పుచ్చుకొనుఁడని డాక్టరెంతో దూరము చెప్పిచూచినాఁడు. కాని యందుకు సర్దా రియ్యకొననే లేదు.

కె. యఫ్. నారిమను ననిన నాయన కెంతో ప్రేమ. నారిమన్ కూడ నాయనపట్ల నెంతో భక్తిప్రేమలను బ్రదర్శించు వాఁడు. "సర్దార్" అను బిరుదు కాయన తగినవాఁడని దానితో నాయనను బ్రప్రథమముగా సంబోధించినవాఁడుకూడ నారిమనే. అయినను నారిమన్ పట్లఁ గాఠిన్యము వహించుట తన ధర్మమని తోఁచినప్పు డందు కాయన లవలేశముగానైన సంకోచించ లేదు!

ఇట్టి వ్యక్తినిగాక పోయిన మరెవరిని మనము స్థితప్రజ్ఞుఁ డని పేర్కొనఁగలము?

స్వధర్మనిర్వహణలో నిర్భీకత్వమును, నిశ్చలత్వమును బ్రదర్శించు కర్మవీరుఁడు గనుకనే సర్దార్ పటేల్ పైకిఁ గర్కశుని

వలెఁ గాన్పించవచ్చునుగాని యాయన మనస్సు వెన్నకంటె మెత్తనిది. ఆయనహృదయము చంద్రశిలకంటె స్నిగ్ధమైనది.

ఆయన యీ విశిష్టతయే యీయనకు భారతదేశ రాజకీయరంగములో నేఁ డింతటి ప్రముఖస్థానమును సంపాదించినది. కాని రాజకీయరంగములోఁగంటెఁ ప్రజాసామాన్య హృదయములో నాయన కధికస్థానము కలదు.

ఆయన న్యాయవాదివృత్తిని జేసియుండవచ్చును. రాజకీయవేత్తగా రాణించవచ్చును. కాని తన తాతముత్తాతలవలె నాయన స్వభావసిద్ధముగా సామాన్య కర్షకుఁడు. సామాన్య గ్రామీణుఁడు. అందువల్లనే యాయన కర్షకులను గ్రామీణుల నర్థము చేసుకోఁగలఁడు. వారుకూడ నాయన నర్థము చేసుకోఁగలఁడు.

పండితనెహ్రూ "నా సన్నిహితుల బృందము మధ్యనే నే నేకాకి"నని చెప్పియున్నాఁడు. ఇది సర్దార్ పటేల్ కణుమాత్రమైన వర్తించదు. ఆయన సామాన్య ప్రజల దృష్టిలో, ముఖ్యముగాఁ గర్షకుల దృష్టిలో- నన్ని సమస్యలను జూడఁగలఁడు. వారిలో నొకఁడుగా, లీనమైపోగలఁడు. వారి కష్టసుఖముల నాశ నిరాశలను బంచుకోగలఁడు.

ఇదే భారత కర్షకలోకము-ముఖ్యముగా గుజరాతీల కర్షకలోకముపై-నాయనకుఁగల ప్రాబల్యమునకుఁ గీలకము.

'సర్దార్ పటేల్'

* సందేహములు లేవు; సంశయములు లేవు. సంకోచములు లేవు. డోలాందోళన లేదు. తన లక్ష్యము లేవో తనకుఁ దెలియును. తన శక్తియుక్తు లేవో తనకుఁ దెలియును. తన బలప్రజ్ఞ లేవో తనకుఁ దెలియును. సమయాసమయములు తెలియును. పట్టువిడుపులు తెలియును. అందుచేతనే సర్దారు వల్లభాయి పటేల్ లాలించవలసిన వారిని లాలించఁగలఁడు. బెదరించవలసినవారిని బెదిరించఁగలఁడు, కీలెఱిగి వాత పెట్టఁగలఁడు. అదనుజూచి దెబ్బతీయఁగలఁడు.

ఆయన ప్రవృత్తిలో నావేశము తక్కువ. ఆలోచన యెక్కువ. కారుణ్యము తక్కువ, కాఠిన్యమెక్కువ. నైవిధ్యము తక్కువ, విస్పష్టత యెక్కువ.

ఆయన దృక్పథము సంకుచితమైనదే, కాని, దాని సరిహద్దులు నిర్దిష్టమైనవి. ఆయన లక్ష్యములు పరిమితమైనవే, కాని వానిసాధనలో నాయనప్రజ్ఞావిశేషము లపరిమితము.

పండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూకున్న సంస్కృతి యాయనకు లేదు. అయితే "నేనటు పాశ్చాత్యసంస్కృతికిఁ జెందినవాఁడనుగాను. ఇటు ప్రాచ్యసంస్కృతికిఁ జెందినవాఁడనుగాను. ప్రాచ్యపాశ్చాత్య ప్రపంచములు రెండింటిలో దేనిలోను బూర్తిగా నిముడలేకపోవుచున్నా"నని నెహ్రూకుఁ బట్టిన బాధ యాయనకు లేదు.

*ఆంధ్రప్రభ ప్రధాన వ్యాసమునుండి

నెహ్రూ కున్న విశాలాశయములుగాని, విశిష్టలక్ష్యములుగాని యీయనకు లేవు. అయితే "యెవరి జీవితమునకైన నైతికవిశ్వాసములు లంగరువంటివి. అట్టి లంగరునుండి నా సహచరులు నన్నీడ్చివేయుచున్నారని తోచినప్పుడు నా మనస్సులో పెద్దతుపానులు రేగినవి. అయినను నేను రాజీచేసికొన్నాను. అది బహుశః తప్పేకావచ్చును. జీవితపు లంగరును విడిచిపుచ్చుట యే విధముగా నొప్పగాఁగలఁదను" నెహ్రూ వలె బశ్చాత్తాపము చెందవలసిన యగత్య మీయనకు లేదు.

నెహ్రూవలె నాయన చుక్కలలోకిఁ జూడ లేఁడు. అయితే నేలపై నడచుటలో నాయన యడుగులు తడఁబడవు.

నెహ్రూవలె నాయన కిట్టె కోపమురాదు. ఒకసారి కోపము కలిగించినవారిని సామాన్యముగా క్షమించ లేఁడు.

ఒక్కమాటలో నెహ్రూ స్వభావములోఁగల ద్వంద్వములు పటేల్ ప్రవృత్తిలో లేవు. తన కేమికావలయునో యీయనకుఁ దెలియును. దానినెట్లు సాధించవలెనో యీయనకుఁ దెలియును. ఒక్కపనిచేయఁ దలచుకొనిన మొగమోటములకుఁ దావీయఁడు. మెత్తదనమును జూపఁడు. మొరటుగా నడచుకొనుటకైన వెనుదీయఁడు. ఎవరినైనఁ ద్రోసిపుచ్చగలఁడు. ఎంతకైనఁ దెగించగలఁడు. ఒక్కమాటలోఁ బటేల్ వాస్తవికవాది. వ్యవహారదక్షుఁడు.

ఇండియన్ యూనియన్ మంత్రులలో మరెవ్వరు సాగించలేక పోయినంతటి కార్యక్రమమును పటేల్ సాగించ

గలుగుటలోని రహస్యమిదే. దేశములో శాంతి భద్రితల రక్షణ కొఱకన యనుసరించిన పద్ధతులు మనకు నచ్చక పోవచ్చును. సంస్థానముల విషయములో నాయన యమలు జరిపిన విధానములు మనకు రుచించక పోవచ్చును.

ఇన్ఫర్మేషన్ అండ్ బ్రాడ్కాస్టింగ్ శాఖ పరిపాలన సందర్భములోనైన నాయన ధోరణిని మనము విమర్శించ వచ్చును. కాని యీ యన్నింటిలోఁ దానేమి చేయుదలఁచు కొన్నాఁడో దాని నాయన నిక్కచ్చిగాఁ జేసినాఁడు. కేవల మటునుండి నఱకుకొని వచ్చినాఁడు.

అందువల్లనే యాయన భావములతో నేకీభవించలేక పోవుచున్నవారుకూడ నాయన భల్లూకపుపట్టును బ్రశంసింపవలసి వచ్చుచున్నది. ఆయన విధానములను విమర్శించుచున్నవారు కూడ నాయన కార్యకుశలతను గాదనలేక పోవుచున్నారు. ఆయన దేశమును దప్పుదారిని బెట్టుచున్నాఁడని నమ్ముచున్న వారుకూడ నాయన గుడినేకాక గుడిలోని లింగమునుగూడ మ్రింగఁగల పాటివాఁడని యొప్పుకోవలసి వచ్చుచున్నది.

ఆయనపట్ల మీకు భక్తి యుండవచ్చును. లేకపోవచ్చును. కాని యాయనను జూచి భయపడకతప్పదు. ఆయన కోరున దైనను మీ హృదయముఁ కాదు. మీ విధేయతయే. ఆయ నను మీరు ప్రేమించవచ్చును, ప్రేమించక పోవచ్చునుగాని యాయన రెండువైపులఁ బదనున్న కత్తిని బోలినవాఁడని గుర్తించక తప్పదు. ఆయన వాంఛించునదైన మీ ప్రశ[illegible]దు. తనపని చక్కఁబడుటయే.

నేటి దేశనాయకులలోఁ గొందరి కెంతటి యున్నత భావములున్నను, నుత్తమలక్ష్యము లున్నను నీవజ్రసంకల్పము లేదు. ఈ కార్యదక్షత లేదు. నేటి మన దేశపరిస్థితులనుబట్టి యన్నిటికంటె నెక్కువగాఁ గావలసినది వజ్రసంకల్పమే. కార్యదక్షతయే. కాఁబట్టి వీనిని ప్రదర్శించుచున్న పటేల్ నాయకుని విద్వేషించువారుకూడ మెచ్చుకొనక తప్పనిసందర్భములు కొన్ని వచ్చుచున్నవి.

అట్టి దొక సందర్భమే "చర్చిల్ నోటికిఁ దాళము వేయించకపోయిన జాగ్రత్త సుమీ!" యని యట్లీ ప్రభుత్వమును హెచ్చరించుచు నాయన చేసిన ప్రకటన.

తాత్కాలిక ప్రభుత్వము

జర్మనీనియంత హిట్లర్ స్వీయరాజ్య విస్తృతికిగా నిరుగు పొరుగున నల్పరాష్ట్రముల నాక్రమింప సాగెను. ఇది క్రమ ముగ నభివృద్ధిపొంది తృతీయప్రపంచసంగ్రామముగఁ బరిణ మించెను. బ్రిటిషువారు 1939 సెప్టెంబరునెలలో జర్మనీపై యుద్ధము ప్రకటించిరి.

భారతదేశమునందుఁగూడ యుద్ధసంరంభ మేర్పడెను. ఈ సంగ్రామలక్ష్య మేమని కాంగ్రెసుప్రభుత్వము లడిగెను. బ్రిటిషువారు మిన్నకుండిరి. కొన్నిరాష్ట్రముల గవర్నర్లు కాంగ్రెసు మంత్రివర్గములకుం దెలుపకయే యుద్ధకృషి చేయ సాగిరి. దీని కంగీకరించక, కాంగ్రెసు మంత్రులు, శాసనసభ సభ్యులు తమపదవులను వీడిరి.

తనలక్ష్యశుద్ధికై కాంగ్రెసు గాంధీజీ నాయకత్వమున 1940 సంవత్సరమున వ్యష్టిసత్యాగ్రహ మారంభించెను. యుద్ధ మున భారతీయులు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమున కెట్టి సాయము చేయఁ గూడదని వెల్లడించెను.

ప్రపంచసంగ్రామము తీవ్రమాయెను. జర్మనీ, ఇటలీ, జపాను. దేశములకు జయపరంపర లభించుచుండుట చేతఁ గాంగ్రెసుతో నేదోవిధముగా రాజీపడఁదలచి బ్రిటిషు ప్రభు త్వము 1942 జులైలో సర్ స్టాఫర్డుక్రిప్సును మన దేశమునకు రాయబారమంపెను. కాంగ్రె సాయన ప్రతిపాదనమును దిరస్కరించి బ్రిటిషువారు భారతమునుండి వైదొలఁగుటే తన

లక్ష్యమని తెలిపెను. 1942 ఆగస్టు 8 వ తేదీన బొంబైనగర మున నఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘము క్విట్ ఇండియా తీర్మాన మును జేసెను. ఈ యుద్యమము నడుపుట యెట్లా యని యగ్ర నాయకు లాలోచించుచుండగా, ఆగస్టు 9 వ తేదీ అర్ధరాత్రివేళ వారి నందరి నరెస్టు చేసి చెరసాలలో బంధించెను.

తమకుఁ బ్రియులైననాయకులు ప్రభుత్వమువారిచే నర్ధ రాత్రివేళ బంధింపఁబడుటచేఁ బ్రజలలో నలజడి యారంభ మాయెను. ప్రజలు గాంధీజీ బోధించిన యహింసాసిద్ధాంతమును విస్మరించి దౌర్జన్య పద్ధతులతో నాంగ్లేయులఁ దరిమివేయఁ గృత నిశ్చయులైరి. ప్రభుత్వ భవనములను, రైళ్లను, గూల్చదోయుటే గాక, దేశములో గొప్పయలజడి, యరాచకము సాగెను. ప్రభుత్వమువారు ప్రజానాయకులను నిర్బంధించుటచే దేశ ములో స్వాతంత్ర్యోద్యమము సన్నగిల్లునని తలఁచిరి కాని ప్రజ లుద్రిక్తులై విప్లవము సాగించిరి. ఈ ప్రజా విప్లవమే ఆగస్టు విప్లవమని విఖ్యాతి గాంచినది.

కాంగ్రెసు నాయకులను, గాంధీజీని విడుదలచేయవలయు నని దేశమున గొప్పయాందోళన చెలరేగెను. దీనికిఁదోడుగా భారతీయ నాయకులను విడిపించి వారితో రాజీపడవలెనని, అమెరికా చీనాల అధ్యక్షులును, బ్రిటిషు ప్రధానిని దొందర చేసిరి. 1944 నాటికి భారత దేశమునకు యుద్ధప్రమాదము పోయినది. 1944 మేలో గాంధీజీ నస్వస్థతకారణముచే విడుదల చేసిరి. క్రొత్తవైస్రాయి వేవెల్ గాంధీజీతో రాజీయత్నము చేయగాఁ గాంగ్రెసు కార్యసమితి సభ్యుల విడుదలఁ జేసినఁగాని తాను రాజీలోఁ బాల్గొనననని పల్కెను.

అంతట వైస్రాయి కేంద్రశాసనసభలోని కాంగ్రెసు పక్షనాయకుడు భూలాభాయి దేశాయ్, ముస్లింలీగు నాయకుఁడు లియాకత్ ఆలీఖాన్‌గారలతో రహస్యముగా రాజీమాటలు సాగించెను. ఈ రాజీపద్ధతిలోఁ గాంగ్రెసులీగులకు సరిసమానప్రతిపత్తి యిచ్చు పద్ధతిని కాంగ్రెసువారితోఁగలసి కేంద్రప్రభుత్వములో లీగువారు మంత్రులుగ నుండి పరిపాలన సాగించుటకును, గాంగ్రెసువారిని జైలునుండి విడిపించుటకును నేర్పాటు గావింపఁబడెను.

భూలాభాయి దేశాయి 1945 డిశంబరు 30 వ తేదీని అహమ్మదునగర్ కోటకు వెళ్ళి సర్దారు వల్లభాయిని గలిసికొని సంభాషించెను. ఈ విధముగాఁ గాంగ్రెసు నాయకులందరు నాయన ప్రయత్నమువలనఁ గారాగారవిముక్తులైరి.

భారత దేశ రాజకీయ సమస్యలఁ బరిష్కరింపఁదలఁచి యప్పటి రాజప్రతినిధి వేవెల్ ప్రభువు 1945 జూన్ 4 వ వారమున భారతదేశమునందలి రాజకీయపక్షముల ప్రతినిధులను సిమ్లానగరమున కాహ్వానించెను. ముస్లింలీగు అధ్యక్షుడు జిన్నా హిందువులతో సమాన ప్రాతినిధ్య మీయవలెనని పట్టు పట్టెను. దీనికి కాంగ్రెసువా రంగీకరించనందున సిమ్లాసభ విఫలమయ్యెను.

1946 సంవత్సరమున భారతదేశమున జరిగిన శాసనసభల యెన్నికలలోఁ గాంగ్రెసువారి కఖండ విజయము చేకూరెను.

1946 మార్చిలో బ్రిటిషు ప్రభుత్వము సర్ స్టాఫర్డు

క్రిప్సు, సర్ అలగ్జాండర్, పెథిక్ లారెన్సు, అను అమాత్య త్రయమును భారతదేశమునకు రాయబారమంపిరి.

ఈ రాయబారపు సందర్భములో వల్లభాయి 1946 మార్చిలో బొంబాయిలో నిటులు ప్రసంగించెను.

"భారతదేశ మీ యేడు గడవకమునుపే స్వాతంత్ర్యము పొందఁగలదు. రాయబారమువచ్చిన బ్రిటిషు అమాత్యత్రయ ముతోఁ గాంగ్రెసు మైత్రితో మెలఁగును. పెక్కుమార్లు కాంగ్రెసు స్వాతంత్ర్య సంగ్రామము గావించినది. కాని ప్రస్తు తము మంత్రిత్రయముతోఁ జర్చించుటకే నిర్ణయించినది."

"ఈ చర్చలు విఫలమైనచోఁ గాంగ్రెసు తుదిసారి పోరా టము సాగించును. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు భారతదేశము నుండి నిర్గమించునట్లు పాటుపడును."

అమాత్యత్రయ మాసేతు హిమాచలము పర్యటన మొనరించి యొక పథకమును సూచించిరి. కాంగ్రెసువారు దాని కంగీకరించిరి. తదనుగుణముగ 1946 సెప్టెంబరు రెండవ తేదీన నెహ్రూ ప్రధానమంత్రిగాఁ దాత్కాలిక మంత్రివర్గ మేర్పడెను. ఆమంత్రివర్గమున వల్లభాయి హోంశాఖను, ప్రచు రణశాఖను నిర్వహించెను. ముస్లింలీగు ప్రతినిధులు తొలుత నీ మంత్రివర్గమునఁ జేరకుండిరి. వైస్రాయికోరుటచే తర్వాత వారును బ్రవేశించిరి.

ఉపప్రధాని

"పరిపాలనలోఁ బాల్గొనుటకు బుద్ధిమంతులు నిరాకరించిన దుష్పరిపాలనక్రింద జీవితము గడుపు శిక్ష వారనుభవించవలసి యుండును."
—ప్లేటో.

తాత్కాలిక ప్రభుత్వానంతరము వివిధరాష్ట్ర సంస్థాన ప్రతినిధులతో రాజ్యాంగ పరిషత్తేర్పడవలసియుండెను. కాని దీనిలోఁ బాల్గొనుటకు ముస్లింలీగ గంగీకరింపదాయెను; ప్రత్యేక విషయమునకు నది వ్యతిరేకించుచుండెను. ఈ లీగుపరిస్థితిని గ్రహించి పటేలెవరు సహకరించినను, సహకరించక పోయినను బరిషత్సమావేశ మాగఁబోదని ఘంటాపథముగఁ జెప్పెను.

ఆయన చెప్పిన చొప్పుననే 1946 డిశెంబరు 9 వ తేదీ ననుకొన్నట్లు రాజేంద్రప్రసా దధ్యక్షుఁడుగ ముస్లింలీగు సభ్యులు హాజరు కాకపోయినను రాజ్యాంగపరిషత్తు ప్రారంభమాయెను.

ముస్లింలీగు నగ్రహాభ ప్రభుత్వములోఁ జేరి యాంగ్లేయో ద్యోగులతోఁ గలసి ప్రతిష్టంభన కావించుచుండెను. అటుల ప్రభుత్వములోఁగలసిరాక యిటుల రాజ్యాంగపరిషత్తులోఁ బాల్గొనక ద్విజాతిసిద్ధాంతమును బ్రచారముచేసి యా సిద్ధాంత సాఫల్యమునకై జిన్నాగారి యధ్యక్షతను 'డైరక్టుయాక్షన్' అనగాఁ బ్రత్యక్షచర్య యారంభించెను. ఇందువల్ల దేశ మంతట హిందూ మహమ్మదీయ కలహములు చెలరేగెను. పంజాబు, బెంగాలు, ప్రాంతములలో నీరక్తపాతము మఱింత హెచ్చుపెరిగెను. భారత స్వాతంత్ర్యసంపాదనకు భిన్నముగఁ

కొందరు దేశద్రోహులు చేయుచున్న దుష్కార్యములను గుఱించి మౌంటెట్‌తో వల్లభాయి వివరించెను. దీనిని బహిష్కరించుకొని యాయన మహమ్మదీయద్వేషి యని, వారిపై హిందువులను బహిరంగముగ రెచ్చగొట్టుచున్నాఁడని గాంధీజీయొద్దఁ గొందరు ఫిర్యాదుచేసిరి. దేశమునఁ జెలరేగిన రక్తపాతమునకు వ్యధితుఁడై గాంధీజీ ఢిల్లీలో నుపవాసవ్రతము పూనెను! ఆ యుపవాస దీక్షలో మహాత్ముఁ డొకనాఁ డిట్లు పలికెను.

"సర్దారు వల్లభాయికి మహమ్మదీయుల యెడల విద్వేషమున్నట్లు పలువురు మహమ్మదీయమిత్రులు నాతోఁ బలికిరి. నా హృదయాంతరమునఁ జెప్పరాని యావేదన జనించినది. దానిని నాలోనే యణచివేసికొని వారు చెప్పినదంతయు వింటిని. పండిత నెహ్రూను నన్నుఁ గొండంతలుగాఁ గొనియాడుచున్న మీకు సర్దారు వల్లభాయిని మానుండి విడఁదీయుట యుచితము గాదు. అందఱను సమాదరించగల యుదారహృదయుఁడగు వల్లభభాయి తలవని తలంపుగా నొక్కొకపు డొరులమనస్సు నొప్పి పడునట్లు తూలనాడుట గలదు. అతఁడు నా సహచరుఁడని, యావజ్జీవమిత్రుఁడని నే నాతనిఁ బూసికొనివచ్చుట లేదు."

"ఏ యహింసావిధానమున మన మిదివరలో విజయము సాధింపఁగలిగితిమో, యా యహింసావిధానమును ప్రభుత్వాధికారము హస్తగతమైన పిదప నవలంబింపలేమని యతఁడు గ్రహించెను. నేను నా సహచరులు దేని నహింసావిధానమని నిర్వచించుచుంటిమో యది నికరమగు నహింసావిధానము కాదనియు సాత్త్వికమగు నిరోధమున కనుకరణము మాత్రమే యనియుఁ గ్రమముగా గ్రహించితిమి. దేశపరిపాలనకుఁ గడంగిన

వానికి 'సాత్వికనిరోధ'ముక్కఱకు రాదు. ప్రజల బాధ్యత వహింప వలసిన ప్రజాప్రతినిధియగు పరిపాలకుఁడే దుర్బలుఁడైనచో, నతని కాధిపత్యమొసంగిన ప్రజలగతి యేమి? సర్దారు వల్లభాయి తన్ను నమ్మినవారి నెన్నటికిని నట్టేట ముంచఁడనియు, వారిని హీనపఱచఁడనియు నాకుఁ దెలియును."

గాంధీజీ యుపవాస మొనర్చినను, మఱియెంతగా మొఱ బెట్టినను మతకలహాగ్ని చల్లాఱలేదు. ఈ యగ్ని యిట్లుండగనే 1948 జూన్ నెలలోగా భారతదేశమునుండి బ్రిటిషువారు నిష్క్రమింతురనియు, నీలోగా భారతదేశ పరిపాలన మెవరికి స్వాధీనము చేయవలయునో నిర్ణయించుటకు లార్డు మౌంట్ బాటెన్‌ను రాజప్రతినిధిగాఁ బంపుచున్నామని బ్రిటిషు ప్రధాని పార్లమెంటులో 1947 ఫిబ్రవరి 27నఁ బ్రకటించెను.

లోగడ నిశ్చయము ప్రకారము మౌంటుబాటెన్ భారత దేశమునకువచ్చి కాంగ్రెసు ముస్లింలీగు నాయకులతో మంతన ములు జరిపెను. ముస్లిము లధిక సంఖ్యాకులుగనున్న పంజాబు, సింధు, బెంగాలు; సరిహద్దు రాష్ట్రముల గలిపి "పాకిస్తాన్" అనుపేర ప్రత్యేక రాజ్యమును నెలకొల్పవలెనని ముస్లింలీగు నాయకులు మంకుపట్టుపట్టిరి. ఇందువల్ల బీహారు, పంజాబు రాష్ట్రములలో హిందూముస్లిందొమ్ము లధికమయ్యెను. ఇందుచే సాధ్యమైనంత త్వరలో భారత దేశసమస్యా పరిష్కార ముచిత మని బ్రిటిషు ప్రభుత్వము నిశ్చయించెను.

మౌంట్‌బాటెన్ 1947 జూన్ 7వ తారీఖున భారత నాయకుల నాహ్వానించి బ్రిటిషువారి నూతన పథకమును దెలియజేసెను. దానిలో సారాంశమేమన రెండుమూడు నెల

లలో బ్రిటిషు ప్రభుత్వము భారతపరిపాలనను దేశీయుల కొప్ప గించును. హిందువులు ముస్లిములు హెచ్చుగానున్న రాష్ట్రము లలో రెండు కేంద్రప్రభుత్వములు నెలకొల్పఁబడును. ఈ కేంద్ర ప్రభుత్వముల రెంటికి నధినివేశస్వాతంత్ర్య మీయఁబడును. ఇవి తమకిష్టమగుచో బ్రిటిషు రాజకూటములో నుండవచ్చును; లేకున్న స్వతంత్ర రాజ్యములుగ నిర్ణయించుకొని వేఱుపడ వచ్చును. స్వదేశసంస్థానములు స్వతంత్రములగును. అవి యే యధినివేశములో నైనను జేరవచ్చును. కానిచో బ్రిటిషు ప్రభుత్వముతోఁ బ్రత్యేకముగా నొడంబడిక చేసికొననచ్చును.

ఈ దేశ విభజనపద్ధతికిఁ దొలుదొలుత కాంగ్రెసు వారంగీకరించలేదు. కాని బ్రిటిషువారు ముస్లింలీగువారితో నేకీభవించి చేయుచున్న కుటిల రాజకీయ తంత్రాంగమువల్ల దేశమునఁ గల్లోలము పెచ్చుమీఱి రక్తపుటేఱులు పాఱుచుండు టచే గత్యంతరము లేక విదేశపరిపాలనవిముక్తికై యెట్టకేల కీ విభజన సిద్ధాంతమున కిష్టపడవలసి వచ్చెను.

ఈ ప్రణాళిక ననుసరించి బ్రిటిషు ప్రభుత్వము 1947 సం॥ జులై నాలుగవ తేదీని పార్లమెంటులో భారతస్వాతంత్ర్య శాసనమును బ్రతిపాదించెను.

ఈశాసనము ప్రకారము భారతదేశము విభక్తమై యధినివేశములుగా నేర్పడెను.

మద్రాసు, బొంబై, మధ్యరాష్ట్రము, సంయుక్త రాష్ట్రము, ఒరిస్సా, తూర్పుపంజాబు, పశ్చిమబెంగాలు, బీహారు, అస్సాం, (సిల్హటు జిల్లా మినహా:) ఈ రాష్ట్రములతో ఇండియన్ యూనియ నేర్పడి దానికి రాజధాని ఢిల్లీ కాఁగలదు.

కరాచీ రాజధానిగా సింధు, సరిహద్దురాష్ట్రము, పశ్చిమ పంజాబు, పూర్వబెంగాలు, (సిల్హెటుజిల్లాతో సహా) పాకిస్థా నధినివేశముగా 1947 ఆగస్టు 15 వ తేదిన నవతరించెను.

1947 ఆగస్టు 15 వ తేదీన భారతదేశ విభజనయు, స్వాతంత్ర్యమును నొక్కసారిగ నేర్పడినవి. భారతదేశములోఁ గొంతిభాగము పరాయి ప్రాంతముగ విభజింపఁబడినను, కొన్ని శతాబ్దములనుండి పరపాలనకు లోఁబడిన దేశము. స్వతంత్రము పొందినది. మౌంటుబాటెన్ భారతాధినివేశమునకు గవర్నర్ జనరల్‌గా నియమింపఁబడియెను. పాకిస్థానుకు జనాబ్ జిన్నా గవర్నర్ జనరలయ్యెను.

క్రొత్తరాజ్యాంగ పరిషత్తు 1947 ఆగస్టు 14 వ తారీఖున రాత్రి సమావేశమయినది. ఆ శుభముహూర్తమునకు మన స్వాతంత్ర్యరాజ్యచిహ్నముగ ధర్మచక్రగర్భితమగు త్రివర్ణపతాక మును సర్వసమ్మతితో రాజ్యాంగభవనముమీఁద నెహ్రూ ప్రతిష్ఠించెను. ఆ పరిషత్తువారు నెహ్రూను నాయకుఁడుగ నెన్నుకొనిరి. నెహ్రూ, వల్లభాయి నుపప్రధానిగను, మఱి కొందఱను వివిధశాఖామంత్రులుగను నెన్నుకొనెను.

ఉపప్రధానిగాఁ బటేల్ సంస్థానములు, దేశీయ ప్రచురణ శాఖలు చూచుచుండెను.

భారతదేశము స్వాతంత్ర్యము గాంచినందుకుఁ బ్రపంచ మంతయు బ్రశంసించెను. భారతదేశమునఁగూడ, నానందో త్సవములు జరిగెను. అయినను దేశ మొకవంక విభక్తమైనదను దుఃఖము వెన్నాడుచునే యుండెను. స్వాతంత్ర్యానంతరము కూడఁ బెక్కుచోట్ల హత్యలు, గృహదహనములు, దోపిళ్లు,

సాగెను. పాకిస్తాన్‌లో నుండలేమని హిందువులును; భారత దేశములో నుండజాలమని ముస్లిములును భయపడి బారిచ్చిరి. పాకిస్తానంతటను హిందువులహత్య, హిందూస్త్రీలయపహరణ యధికమయ్యెను. లక్షలాది సిక్కు రాధులు దుర్మరణము నొందిరి. లక్షలకొలదిజనులు తరతరాలనుండి వచ్చుచున్న తమయాస్తిపాస్తులను ప్రియమైన జన్మస్థానమును విడిచి 'యంగో లక్ష్మణా' యని యితర ప్రాంతముల కేగవలసివచ్చెను.

ఇటుల దేశమంతట రక్తపాతము జరుగుచుండెను. విశేషించి పంజాబులో రక్తపాతము జరుగుచున్న సమయమున నమృతసర్ నగరమున కరిగి హింసకు ప్రతిహింస తగదనియు, పాకిస్థాన్‌కు బోదలచిన ముస్లిములను బోనిండని హితవు చెప్పి శాంతి నెలకొల్పెను.

కేంద్ర ప్రభుత్వపుటాస్తుల పంపకమువల్ల భారత ప్రభుత్వము పాకిస్తాన్‌కు 50 కోట్ల రూపాయలు చెల్లించవలసి వచ్చెను. పాకిస్తాన్ ప్రభుత్వముకూడ గొన్ని కోట్లు లియ్యవలసియే యుండెను. తా నియ్యవలసిన దీయక, తనకు రావలసిన దానికై పాకిస్తాన్ పట్టుపట్టసాగెను. దీనికి వల్లభాయి కోపోద్దీప్తుడై, 'పాకిస్తాన్ తాను జెల్లించువఱకును భారతప్రభుత్వము గవ్వకూడ నీయ'దని యుద్ఘోషించెను. పాకిస్తాన్ పాలకులకు బటేల్ పలుకులు శూలములవలె నుండెను. కొందరు ముస్లిం నాయకులు దీనిని గాంధీజీ కెఱింగించిరి. ఆయన మాటకు మిఱుని వాడగుటచే వల్లభాయి యామొత్తము నిచ్చుట కంగీకరించెను. ఈ సందర్భములో బొంబై నగరమున నాయన పలికిన పలుకులు గమనార్హములు.

"మనము నీటికన్న నిర్లక్ష్యముగ ధనమును వెచ్చించు చున్నాము. 55 కోట్ల రూప్యములు చెల్లించుటతో గాంధీజీ సంతోషించు నెడ నాపని మాకు సమ్మతమే. గాంధీజీ క్రోధమున కఠినుఁడు. మన మందరము నాయన స్థాయి యందుకొనినఁ బోలీసులు, సైనికులు, చట్టములు, మొదలగునవి యవసరమే లేకుండును".

పాకిస్థాన్ దౌర్జన్యములకుఁ బ్రతిగ భారతదేశమున హిందువులు కొందరు ముస్లిములను హింసింపఁ దొడఁగిరి. అహింసావాదియగు గాంధీ దీని నరికట్టఁ జొచ్చెను. పాకిస్థాను గాంధీజీ బుజ్జగించుటవల్లనే హిందువులకు సర్వనాశనము కలుగు చున్నదని కొందరు హిందువులు భావింపసాగిరి. ఇది క్రమముగఁ బెరిగెను. పాకిస్థాన్ నుండి వచ్చిన కాందిశీకులకును, వారియెడ నభిమానము చూపించు నితరులకును, మహాత్మునియెడల ద్వేషభావ మేర్పడెను. ఈ దుష్పరిణామ ఫలితముగ మహాత్ముఁడు ఢిల్లీలో 1948 జనవరి 30 వ తేదీ సాయంకాలమునఁ బ్రార్థనాసమయమున నుపన్యసించుచుండ, గోడ్సే యను మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణయువకుఁడు తుపాకి ప్రేల్చగా నాయన 'హా–రామా' యనుచు నసువులఁ బాసెను.

గాంధీజీ జిన్నాతో మన మన్నదమ్ములమువలె విడి పోయెదమని యెంతో బుజ్జగించి చెప్పెను. ఆ మహమ్మదాలీ జిన్నా ద్విజాతి సిద్ధాంతమును నెలకొల్పి మహమ్మదీయులలో ద్వేషానలము రెచ్చగొట్టి–మనము విరోధులమువలె విడిపోవుద మని మహాత్మునితో వెల్లడించెను. "గాంధీజీ యీ విభజన సిద్ధాంతమున కిష్టపడఁడాయెను. గాంధీజీ శిష్యులలోఁ బ్రముఖు

లును, దేశములో మిక్కిలి పలుకుబడిగల నెహ్రూ పటేళ్లిరువురు నీ బ్రిటిషువారి పరిపాలన, మహమ్మదీయుల ద్వేషాగ్ని నుండి తప్పించుటకు దేశవిభజన కంగీకరించిరి. ఈ స్వాతంత్ర్య దేవత ప్రతిదేశమున నెంతో రక్తము బలిగొనినగాని ప్రత్యక్షము కాదాయెను - మన మీ దేవతకు రక్తము బలి యీయకయే స్వాతంత్ర్యము పొందితిమి. కాని యీ దేవత యూరకుండునా? లక్షలకొలది జనుల రక్తమును గ్రోలుటే గాక భారతదేశపిత, యహింసాధర్మబోధకుండైన గాంధీ మహాత్ముని రక్తమునుగూడఁ బవిగొనిచినది.

గాంధీజీ నిర్యాణమునకు లోకమంతయు దద్దరిల్లినది. భారత దేశమంతయుఁ గన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార్చెను. దేశపిత హత్యావార్తను విని యెందరో యసువులువాసిరి. స్వాతంత్ర్య దేవత యిప్పటికైనను దృప్తిచెందెనా?

గాంధీజీ నిర్యాణముచే వల్లభాయి తల్లిని గోల్పోయిన బాలునివలె నాయెను.

గాంధీజీ జీవించి యుండఁగనే భారతభాగ్యవిధాతలుగా నున్న నెహ్రూ, పటేలులలో నసైక్య మేర్పడినదని విని యాయన యెంతయో విచారించెను. తమలో నట్టి యనైక్య మేమియు లేదని వారిరువురు వెలిబుచ్చిరి.

ఈ యిరువుర మధ్య విభేదము కల్పింప కొందరు కృషి చేసిరి. వల్లభాయిపటేల్ నెహ్రూకన్న వయస్సునఁ బెద్ద. ఇంతే గాదు, సర్వశక్తి సంపన్నుడు. అయినను గాంధీజీ వారసుని నాయకత్వము క్రిందనే యాయన నిస్సంకోచముగను మన స్ఫూర్తిగను, బనిచేయుట ప్రశంసనీయము. ఇటువంటి శక్తి

సంపన్నుఁడును, మఱొకఁడుండిన నెహ్రూను పదభ్రష్టుని జేయుటకుఁ గృషి చేసియుండెడివాఁడే. క్రమశిక్షణాదీక్షాదక్షుఁడై వల్లభాయి 1950 అక్టోబరు 2 వ తేదీని ఇండోర్‌లో నెహ్రూతో విభేదముల ప్రసక్తి వచ్చి పలికిన పలుకులే యిందుకు నిదర్శనము. ఆయన యిట్లన్నాఁడు.

“గాంధీజీ నడిపించిన స్వాతంత్ర్య భారత సైన్యములో మేమందరము సైనికులమే. డిప్యూటీ ప్రధాని నని నే నెప్పుడు ననుకొలేదు. ఆవిషయము నెన్నడును పాటించనేలేదు. రాజకీయరంగములోఁ బ్రధానమంత్రియైన పండిట్ నెహ్రూయే నాయకుఁడు. ఇందుకుఁ దిరుగు లేదు. బాపూ బ్రతికియుండఁగానే తనకు నెహ్రూయే వారసుఁడు కావలయునని యెన్నుకొన్నాఁడు.

“అంధకార బంధురమైన యీ జగతికిఁ దాను జూపించిన దివ్యజ్యోతిని పండిట్ నెహ్రూయే పట్టుకొనఁదగినవాఁడని బాపూ పదేపదే స్పష్టముగా జెప్పినాఁడు.

“అందువల్ల భారతజాతిపిత గాంధీజీ యాశయమును నెఱవేర్చుట, యాయన భావములను గౌరవించుట మన విధ్యుక్త ధర్మము—బాపూజీ యాశయములను హృదయపూర్వకముగా సమర్థించనివారు దైవమునకే యపచారము చేయుచున్నట్లు లెక్క.

“నేనును గాంధీజీ సైనికులలోనివాఁడనే. బాపూజీ యాశయములను సయితము వెన్నుపోటు పొడుచు కిరాతకుఁడనుగాను. నిజమునకు నే నగ్రనాయకులలో నొకఁడనని యనుకొనుట లేదు. రాజకీయరంగములో నాకుఁగూడ స్థాన

మున్నమాట వాస్తవమే. గాంధీమహాత్ముని యనుచరులలో నొకఁడనుగా దేశమునకు సేవచేయుటకు నేను చేసికొన్న దే యీ స్థానము. నా కంతే చాలు."

ఇట్టిది వల్లభాయి మనఃప్రవృత్తి, మహాశయము. దీనిపై నింకను వ్యాఖ్యానమేల?

Politics means organised life of a nation-రాజకీయములనిన జాతియొక్క నియమబద్ధమైన జీవితము. అట్టి జీవిత మలవడినపుడే మన మభివృద్ధిఁ బొందఁగలము.

సమైక్య నవభారతనిర్మాత

సంస్థానశాఖామాత్యుఁడుగా నుండి పటేల్ సాధించిన ఘనవిజయము భారత చరిత్రలో సువర్ణాక్షరములతో లిఖింపఁ దగినది.

1947 ఆగస్టు 15 వ తేదీ బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునకు స్వరాజ్య ప్రదానము చేసినమాట వాస్తవమే. కాని స్వరాజ్యము వచ్చినదని సంతోషము మినహా మనము ప్రాముకొన్నది యేమియు లేదు. దానికిఁ గారణము లనేక మున్నవి. స్వాతంత్ర్యానంతరము మన మనేకక్లిష్టసమస్యల నెదుర్కొనవలసి వచ్చినది. అందులో నధికభాగము బ్రిటిషువారి కుటిల తంత్రమువల్ల నేర్పడినవే.

దేశమును కృత్రిమముగా రెండుగాఁ జీల్చినందున మనము పొందిన నష్ట మొకటి. దానిని దలఁదన్నినది సంస్థానముల స్వాతంత్ర్యము మఱియొకటి. పోవుచుఁబోవుచు బ్రిటిషు

వారు స్వదేశసంస్థానములమీఁద బ్రిటిషురాజులకుఁ గల సార్వభౌమాధికారము రద్దయినదన్నారు. ఇంతేగాక ప్రతి సంస్థానము నొక స్వతంత్రరాజ్యముగా నేర్పరచు హక్కు వానికి లభించుననికూడ సూత్రప్రాయముగా సూచించినారు. దీనివల్ల భారతదేశ మిండియా, పాకిస్థానులు, రెండుగానేగాక యీయనందలు ముక్కలుగా విభాగమైపోఁగల ప్రమాద మేర్పడినది. భారతదేశమునకు స్వాతంత్ర్య మిచ్చుచుంటిమని చెప్పి బ్రిటిషువారు దేశమును ముక్కలు చేసి కల్లోలమునకుఁ గారకులైనారు. ఈ నింద తమ నెత్తిపైఁ బడకుండ సంస్థానములు సూత్రప్రాయముగా స్వతంత్రరాజ్యములైనను వాని స్వాతంత్ర్యమును దాము గుర్తించమని యేదో యొక యధినివేశములోఁ జేరిపోవలసినదే యని యనిరి. కాని నిజమున కిది వారు మన స్వాతంత్ర్యమునకుఁ గలిగించిన గొప్ప ముప్పు. ఒక్క మాటలో వచింపవలెన్న వారు వచ్చిన స్థితిలో భారతదేశమును బెట్టి వెళ్ళిరి.

1946 సెప్టెంబరు 2 వ తేదీనుండి కేంద్రములో జాతీయ ప్రభుత్వ మున్నప్పటికిని ప్రత్యేకముగా సంస్థాన సమస్యలు పరిష్కరించుటకు 1947 జులై 5 వ తేదిని సర్దార్ పటేల్ క్రింద సంస్థానశాఖ యొకటి యేర్పడినది. కాని బ్రిటిషువారు స్వదేశ సంస్థానముల విషయమై చేసిన ద్వైధీభావ ప్రకటన వల్ల వచ్చిన స్వరాజ్యము దక్కునా యని యనుమానము కలిగినది.

ప్రతి సంస్థానము తనకు సమీపములో నున్న యధినివేశముతో నొడంబడిక చేసికొనుట మంచిదని బ్రిటిషు ప్రభు

త్వమువారు, గవర్నర్ జనరల్ మౌంట్‌బాటెన్ ప్రోత్సా
హించినారు.

సర్దార్ పటేలు మౌంట్‌బాటెనులు సంస్థానాధిపతులతోఁ జేసిన సమాలోచనల ఫలితముగా సంస్థానప్రభువు లధికముగా ఇండియన్ యూనియన్‌తో నొడంబడికఁ జేసికొనిరి. కాని కొన్ని తలతిక్క సంస్థానములు లేకపోలేదు. తిరువాన్కూర్ సంస్థానము తాను స్వతంత్రముగా నుండునని ప్రకటించినది. నైజాము తన రాజ్యపరిస్థితి ప్రత్యేకమైనదని, యందువల్లఁ దాను ఇండియన్ యూనియన్‌లోఁ గాని పాకిస్థాన్‌లోఁ గాని చేరఁజాలనని, యయినప్పటికి నిండియాకు రక్షణ కవసరమైన సహాయము చేయుదునని స్వాతిశయముగాఁ బ్రకటించినాఁడు.

గుజరాతులోనున్న జునాగడ్ నవాబు తాను జేరవలసిన యిండియన్ యూనియన్‌లోఁ జేరక మతాభిమానముతోఁ బాకిస్థాన్‌లోఁ గలిసినాఁడు. ప్రజలు దీని కిష్టపడక నవాబును ద్రోసిరాజు చేసి, తాము స్వతంత్రమును బ్రకటించినారు. అక్కడ నొక కల్లోలము బయలు దేరినది.

తూర్పు పాకిస్థాన్ (తూర్పు బెంగాల్) సరిహద్దున నున్న త్రిపురస్టేటులోఁ బాకిస్థానుగుండాలు చేరి యల్లకల్లోల మారంభించగా నిండియన్ యూనియన్ సహాయము నర్థించగా నక్కడకు సైన్యమును బంపించి శాంతి నెలకొల్పుట జరిగినది.

కాశ్మీర్ తానే యధినివేశములోను జేరనని ప్రకటించినది. అంతట పాకిస్థాన్ ప్రభుత్వము కొండజాతులను పురికొల్పఁగా వారు గ్రామాలకు గ్రామాలను దోచుకొని పోవుటే గాక కాశ్మీర్‌నుగూడఁ గబళింపఁ బ్రయత్నించఁ గాశ్మీర

మిండియన్ యూనియన్ సహాయము కోరుటచే సైన్యాల నక్కడికి పంపి పాకిస్థాన్ సైనికులతోను, గొండెజాతుల వారితోను, పోరాడవలసి వచ్చినది.

హైదరాబాదు నైజాము నసమర్థతవల్లఁ గాసింరజ్వీ యనునతఁడు రజాకార్లను దోపిడిమూఁకకు నాయకుఁడై హిందువుల ధనమాన ప్రాణములు హరించుచుండఁగా ప్రజారక్షణకొఱకు నైజాముపైఁ బోలీసుచర్యలు తీసికొని మిలిటరీ గవర్నరు నధికారముక్రింద హైదరాబాదు నుంచుట జరిగినది. సంస్థానప్రభువు లను మత్తగజేంద్రములకుఁ బటేలువంటి యంకుశము లేకపోయిన వీరినిఁ బట్టపగ్గా లుండెడివి కావు.

వల్లభాయిపటేల్ తన రాజకీయధురంధరత్వమువల్ల స్వదేశ సంస్థానములన్నిటిని భారత సమాఖ్యక్రిందకుఁ దెచ్చెను.

ఆయన చతుస్సూత్ర ప్రణాళిక నొకదాని నేర్పాటు చేసెను అదేదన, నా యా సంస్థానములు కొన్ని చేరి యొకకూటమిగా నేర్పడుటయో, లేక పరిసర రాష్ట్రాలలో లీనమైపోవుటయో, లేక కేంద్రప్రభుత్వమున కధికారమును దత్తత చేయుటయో, సంస్థానములలో బాధ్యతాయుతప్రభుత్వమును నెలకొల్పుటయో, యైయున్నది.

విలీనీకరణము

చిన్న చిన్న సంస్థానములలోఁ బరిపాలన భారత స్వాతంత్ర్య సంపాదనానంతరము కొనసాగించుటకు దుర్ఘటమైనది. వల్లభాయి యీ సమస్య నొక్క సంవత్సరములోగా

రెండు విధములఁ బరిష్కరించెను. మొదటిది విలీనీకరణము. రెండవది సమ్మేళనము. విలీనీకరణము ననుసరించి పరిసర రాష్ట్రములలోఁ జేర్చివేయబడినవి.

50 లక్షలు జనసంఖ్యగల సంస్థానములు ఒరిస్సా రాష్ట్రములోఁ బ్రప్రథమముగా 1948 జనవరి 1 వ తేదీనఁ గలిపివేయఁబడినవి.

14 సంస్థానములు మధ్యరాష్ట్రములో 1948 జనవరి 1 వ తేదీన జేర్చబడినవి.

మద్రాసు రాష్ట్రములోని బనగనపల్లి, పుదుక్కోట, సాందూర్ సంస్థానములుకూడ మద్రాసు రాష్ట్రములోఁ గలిపివేయబడినవి.

దక్కనులోని 17 సంస్థానములు 1948 మార్చి 8 వ తేదీన బొంబాయి రాష్ట్రములోఁ గలసిపోయినవి.

1948 మే 18 వ తేదీన 3 సంస్థానములు బీహారు రాష్ట్రములోఁ గలిసిపోయెను.

1948 జూన్ 10 వ తేదీన గుజరాతు సంస్థానము లను పేరుగల 157 సంస్థానములు బొంబాయిరాష్ట్రములోఁ గలిసి పోయినవి. బరోడా కొల్హాపూరువంటి గొప్ప సంస్థానములు కూడ బొంబాయి రాష్ట్రములో లీనమైనవి.

ఈ విధముగాఁ గొన్ని చిన్న సంస్థానములను బరిసర రాష్ట్రములలోఁ గలుపుట జరిగెను.

సమ్మేళనము

కొంచెము పెద్ద సంస్థానముల సమస్యకు మఱియొక పరిష్కారము. అనగా సంస్థానముల నొక కూటమిగా నేర్పఱచుట. కూటమిగఁ జేరిన యీ సంస్థానముల పరిపాలన కొక కేంద్రప్రభుత్వ ముండును. పెద్ద హోదాగల సంస్థానాధీశు లొక మండలిగ నేర్పడి యైదుగురు సభ్యులుగల యొక యధిపతి మండలి నెన్నుకొందురు. దాని కొక యధ్యక్షోపాధ్యక్షు లుండురు రాజ్యపరిపాలన విషయమున నధిపతిమండలి యధ్యక్షుని మంత్రాంగమునకు మంత్రివర్గ మెన్నుకోఁబడును. ప్రతి సంస్థానాధిపతి తన రాజరికము నధ్యక్షుని కప్పజెప్పవలెను. ఆ యధ్యక్షునికి "రాజప్రముఖ్" అని హోదా యుండును.

ఈ నియమముల ప్రకారము నైసర్గిక, సాంఘిక, భాషా, వైజ్ఞానిక సన్నిహితత్వములుగల పెక్కు సంస్థానములు సమ్మేళనములుగ రూపొందినవి.

217 సంస్థానములు జాగీర్లు కలసి సౌరాష్ట్రముగ నేర్పడినవి. దీనినే కథియవా డందురు. 1948 ఫిబ్రవరి 1 వ తారీఖున నీ సమ్మేళన మేర్పడెను. దీనికి నవనగర్ మహారాజు రాజప్రముఖ్.

ఆల్వార్, భరత్‌పూర్, ధోల్పూర్, కరవోలీ యీ నాలుగు సంస్థానములతో మత్స్యరాజ్య మేర్పడెను. ధోల్పూర్ మహారాజు రాజప్రముఖుఁడు.

బుందేల్‌ఖండ్, బగేల్‌ఖండ్, 35 సంస్థానములతో

వింధ్యప్రదేశ్ సమ్మేళన మేర్పడెను. దీనికి రివా మహారాజు రాజప్రముఖుడు.

విశాలరాజస్థాన్ పేరుతో 14 రాజపుత్రస్థాన సంస్థానములు కూటమిగా నేర్పడెను. ఉదయపూర్ మహారాజు రాజప్రముఖుడు.

'మధ్యభారత్' అను 22 మాలవసంస్థానములతో నొక సమ్మేళన మేర్పడెను. దీనికి రాజప్రముఖ్ గ్వాలియర్ మహారాజు.

పాటియాలాతోపాటు తొమ్మిది సంస్థానములు కలిసి 'పెప్సూ' సమ్మేళన మేర్పడెను. పాటియాలా మహారాజు దీనికి రాజప్రముఖుడు.

ఆఖరుగా 1949 జూలై 1 వ తేదీని కేరళ యూనియ నేర్పడినది. ఇందులో దిరువాన్కూర్, కొచ్చిన్ సంస్థానములు కలవు. దీనికి రాజప్రముఖ్ తిరువాన్కూర్ మహారాజు.

కేంద్రప్రభుత్వము వశ్తము చేసికొన్నవి

కచ్చి సంస్థానము బొంబాయి రాష్ట్రమున కుత్తరముగా పాకిస్థాన్ సరిహద్దులలో నుండుటచేత చీఫ్ కమీషనర్ రాష్ట్రముగా నేర్పడినది.

తూర్పు పంజాబులోని 21 సంస్థానములు హిమాచల ప్రదేశ్ అను పేరుతో కేంద్రప్రభుత్వములో జేరినవి.

భోపాల్, నేపాల్ సంస్థానములుకూడ కేంద్రప్రభుత్వములో జేరినవి.

బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము

సంస్థానముల విషయములో బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ స్థాపన సందర్భములోఁ గేంద్రప్రభుత్వము చూపిన శ్రద్ధకు నైజాం విషయమే నిదర్శనము. మైసూర్, తిరువాన్కూర్ ప్రజాసమరములకు నైతికసహాయ మిచ్చినది. గ్వాలియర్, ఇండోర్, బరోడా, జోధపూర్, ఉదయపూర్, బికనీర్ సంస్థానము ల విషయములోఁ గేంద్రప్రభుత్వము తన యాశయమును సాధించినది.

చేరనన్న కాశ్మీర్ శరణన్నది. స్వతంత్రముగా నుందు నన్న తిరువాన్కూర్ తిక్క కుదిరినది. తన ప్రత్యేకతను ప్రకటించుకొండ మనుకొన్న నైజాముకుఁ గోఅలుతీసిన పాముగతియే పట్టినది.

మైసూర్, జోధపూర్, జయపూర్ మొదలగు కొన్ని సంస్థానములు ఇండియన్ యూనియన్‌లోఁ జేరినప్పటికి స్వతంత్రముగా నుండుటకు నిశ్చయించుకొన్నవి.

564 సంస్థానములలో 544 ఇండియాలో నున్నవి. వీని మొత్తము పాకిస్థాన్ మొత్తముకంటె నధికము. అనగా 8,88,00,000.

పటేల్ సాధించినదంతయు మితవాదకార్యమే యని తలచెడివారు లేకపోలేదు. దానికి సమాధాన మాంధ్రప్రభ యిచ్చినది గమనింపదగినది.

“[illegible]మున కిండియా స్వరాజ్యము పొందిన మరుక్షణ ములో నందరు సంస్థానాధిపతులను బహిష్కృతులను చేయవలసి నది; రాష్ట్రములకు, సంస్థానములకు మధ్యగల యున్న సరిహద్దు గీతలను చెరిపివేయవలసినది. అయితే యది విప్లవాత్మక చర్య. [illegible] నొడంబడిక ద్వారా కాకుండ, జాతీయవిప్లవ ఫలితముగా స్వరాజ్యము సిద్ధించినట్లయిన బహుశః యింతే జరిగి యుండును.

“సంస్థానముల నొక్కసారిగా రద్దుపరచివేయుట దుస్సాధమైన పరిస్థితి. సంస్థానములలో వారు ప్రస్తుత మవలంబించుచున్న విధానమే శరణ్యము.

“మనము కోరుచున్నంత త్వరగా గాకపోయినను, గోరుచున్న రూపములో గాకపోయినను—ఈ విధానము మొత్తముపై సత్ఫలితముల నిచ్చుచున్నది.

“ఈ విధానము దాదాపు 500 సంస్థానములను రెండేండ్లలోపల నయిదారింటికి దగ్గించినది. అందువల్ల దీనిలో గొన్ని లోపములున్నను నిది మొత్తముపై హర్షించ దగినట్టిదే కాగలదుగదా! సమ్మేళన విలీనీకరణ ద్వివిధ కార్యక్రమమును సంస్థానశాఖవా రనుసరించుచు వచ్చినారు. ఈ కార్యక్రమములో రెండవభాగమే యుత్తమమైనట్టిది. సమ్మేళనద్వారా సంస్థానముల సమస్య తెగుటకుమారుగా క్రొత్తచిక్కులు కొన్ని యేర్పడుచున్నవి కూడ. ఇందువల్లనే మధ్య యూనియనును విశాల రాజస్థానములో జేర్చివేయవలసి వచ్చినది. మధ్య భారత్‌ను సి.పి. యు.పి. లలో గలిపివేయవలయునా యని

యాలోచించవలసివచ్చుచున్నది. ఏనాటికైన, మనము సాధించ
వలసినది రాష్ట్రములకు - సంస్థానములకు రాజ్యాంగరీత్యా
యేమి, యన్యరూపములలో నేమి, యెట్టి భేదములేకుండఁ
జేయుటయే. (ఆంధ్రప్రభ. 1948 మే-31.)

జమీందార్లు, సంస్థానాధీశులు, బ్రిటిషువారిచే నిలుపఁ
బడిన పరపీడకులు. వారున్నంతవరకు వీరుండిరి. వారికిని వీరికి
సంబంధమే. అయితే యాపని మనపరిస్థితుల ననుసరించి పటేల్
చేయుచున్నాఁడు.

ఇండియన్ యూనియన్‌లో సంస్థానముల ప్రవేశ మను
విజయమెట్టిదో భారతప్రభుత్వము ప్రకటించిన "వైట్ పేపరు"
వల్ల విదితము కాఁగలదు.

"ఇండియన్ యూనియన్‌లో నిండియా సంస్థానములు
ప్రవేశించుట యపూర్వసంఘటన. సంస్థానముల పూర్వచరిత్ర
పరిశీలించిన దీని ప్రాముఖ్యము విదితమగును. కడచిన నూఁబది
యేండ్లుగ సంస్థానములు బ్రిటిష్ భారతప్రజానాయకులకు
మెట్టరాని కోటలుగాఁ గొఱుకరాని కొయ్యలుగ నుండినవి.
సంస్థానములలో స్వాతంత్ర్య ప్రజాస్వామ్యోద్యమములు చొఱఁ
జాలనట్టి యినుపకోటలు కట్టఁబడినవి. అభివృద్ధినిరోధకులకు,
విధ్వంసకులకు, సంస్థానములు తావులై యుండెడివి. ఒకటి
కాక పది రాజస్థానముల నిర్మాణమునకు సన్నాహములు జరిగి
నవి. విభజనవల్లను, సంస్థానముల మంకుపట్టువల్లను, భారత
ప్రభుత్వ పతన మనివార్యమని పలువురు భావించిరి.

"రాజకీయస్వేచ్ఛయే యాదర్శముకాదు; అది ప్రజా
భ్యుదయమునకు సాధనము మాత్రమే. సంస్థానప్రభుత్వము

లకుఁగూడ నిదే గమ్యంఅవడి; ఇదే సంస్థానములకుఁ బరీక్ష. పెక్కుసంస్థానములు మున్నీ పరీక్షలో నెగ్గలేదు. నిరంకుశముగాఁ బ్రవర్తించెడివి; ప్రజల యోగక్షేమములయెడ శ్రద్ధవహించెడివి కావు. మధ్యయుగముల జమీందారీహయాము నడిపినవి. పలు సంస్థానములలోఁ బ్రధానప్రభుత్వ కార్యాలయములు కాని, స్వతంత్రన్యాయస్థానములు కాని, ముఖ్యములైన యితర కార్యాలయములు కాని లేవు. ప్రజల యోగక్షేమములకు సరియగు ప్రణాళికలే లేవు. ఈ లోపముల సవరించి నూతనపరిపాలనము నేర్పాటు చేయవలెను. నిరంకుశాధికారము నాపుమాని బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము నెలకొనినప్పుడే పరిపాలనమున నూతనత్వము విలసిల్లును."

పటేలెన్నడో యీ సంస్థానములను నాశనము చేయుదునని శపథము చేసెను. ఆయన పలికిన పలుకు తప్పక నెఱవేర్చుకొనగలిగినాఁడు.

బార్డోలీ సత్యాగ్రహోద్యమమును నడుపుచు పటేల్‌జీ యొకయుత్తరములో "బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాంతమునే గాదు, స్వదేశసంస్థానరాజరికములనుగూడ నీ దేశమున నామరూప రహితము చేసితీరుదు" నని వ్రాసి ప్రత్యేకదూతద్వారా దానిని నాటి బొంబాయి గవర్నరు కందజేసెను.

ఆనాడు పల్కిన పలుకులను నేడక్షరాలఁ గార్యాచరణలోఁ బెట్టి పటేల్ మహితప్రతిజ్ఞాపాలకుఁడైనాఁడు.

ప్రపంచము కని విని యెఱుఁగనిరీతిగా సంస్థానముల సమస్యను బరిష్కరించిన యీ ఘనత యాయనకొక కీర్తి కిరీటము.

మన దేశము చక్రవర్తిక్షేత్రమనియు, ఏకైక కేంద్ర ప్రభుత్వ పాలనమున నుండదగుననియు, కౌటిల్యుడు నిర్వచించిన లక్ష్యము నేటికి సర్దారు పటేల్ ద్వారా సార్థకమైనది.

అస్తమయము

"కీర్తి పెరుగును, ఒడలు క్షీణించును;
శరీరము నశించును, ఆత్మ నశించదు."

—బైరన్.

వల్లభాయిపటేల్ గాంధీజీ యనుచరులలో నన్నిటఁ బెద్దవాఁడు. వార్ధక్యదశలో నిరంతరకార్యనిమగ్నుఁడై యుండుట చేత నాయన యారోగ్యము చెడెను. 1948 నుండి యాయన యనారోగ్యదశలోనేయుండెను. స్వాస్థ్యమునకై మాంటిసోరీలో నివసించుట యవసరమని వైద్యులు వచించిరి. అచట నుండఁగనే హైదరాబాదు కల్లోలము పెరుగుటచే విశ్రాంతి తీసికొనకయే యాయన మరలఁ గార్యభారము వహించవలసివచ్చెను.

ఆయనకుఁ గార్యభారముతోపాటు వార్ధక్యముగూడ నధికమాయెను. ఆరోగ్యము క్షీణించెను. ఢిల్లీలో నాయనకు సుస్తీ ప్రారంభముకాఁగా, నక్కడి వాతావరణముకన్న బొంబాయి వాతావరణములో నాయన కారోగ్యము చేకూరునను నాశతో వైద్యుల సలహామీఁద 1950 డిసెంబరు 12 వ తేదీ విమానముమీఁద వచ్చెను. అప్పటినుండి బిర్లాభవనములోనే యుండెను.

బొంబాయికి రాఁగానే యా వాతావరణములో నాయన కొంచెము తేరుకొన్నట్లు కనుపించెను. కాని 13 బుధవారము రాత్రి హఠాత్తుగా బాధ యెక్కువయ్యెను. 15 వ తేదీ శుక్రవారము తెల్లవారుజామున 3 గంటలకల్ల నాయన హృదయగతికి నిరోధము కల్గెను. వైద్యులు వచ్చి పెక్కు చికిత్సలుచేసిరి. ఉదయము 8 గంటల కాయనకుఁ గొంచెము స్పృహవచ్చెను. ఆ స్పృహ తుదివఱకు నుండెను. ఆయన కుమార్తె మణిబెన్, కుమారుఁడు దయాభాయి పటేలాయనకు సర్వసపర్యలు చేయుచుండఁగా, సరిగా 9 గంటల 37 నిమిషములకు బార్డోలీ సత్యాగ్రహ సమరసేనాని, స్వతంత్ర భారతరథ చోదకుఁడు, సమైక్య నవభారతనిర్మాత, మన సచివుఁడు, సోదరుఁడు, సర్దార స్తమించెను.

ఈ సంగతి వల్లభాయి ప్రైవేటుకార్యదర్శియగు శంకర్, ప్రధాని పండిట్ నెహ్రూకుఁ, ప్రెసిడెంటుకుఁ దదితరమంత్రులకు బొంబాయిలోని మంత్రులకు టెలిఫోన్ చేసినాఁడు.

ఈ సంతాపవార్త వినినంతనే బొంబాయిమంత్రులు సర్దార్ భవనము చేరిరి.

వేలాది స్త్రీ పురుషులు సర్దారును దుది దర్శనముచేసి విలపించసాగిరి. బిర్లా భవనమంతయు జనారణ్యమైయుండెను. ఢిల్లీనుండి సాయంకాలము 4 గంటలకుఁ ప్రెసిడెంటుప్రసాద్, ప్రధాని నెహ్రూ, తదితరాధికారానధికారప్రముఖులు వచ్చిన యనంతరము వల్లభాయి యంత్యక్రియలు ప్రభుత్వ లాంఛనములతో నాయన యగ్రజుఁడు విఠలభాయి పటేల్‌కు జరిగిన సోనేపూరు శ్మశానములోనే జరిగెను.

వల్లభాయి నిర్యాణమునకు భారతదేశమంతయు దుఃఖ సముద్రములో మునిగెను. తండ్రితోపాటు సోదరునికూడఁ గోల్పోయితిమని ప్రముఖనాయకులేగాక ప్రజలందరుకూడ విలపించిరి.

భారతదేశమందేగాక ప్రపంచము నలుదిశలనుండి యీ మహాభాగుని మరణమునకు విచారసూచనలు వెలువడెను.

నెహ్రూ-పటేల్

పొట్టునుండి పప్పును వేఱుచేయుటలో వల్లభభాయి కత్యద్భుతమైన సామర్థ్యమున్నది. జవహర్లాలువలె, నావలె నతఁడు భావనా స్వప్నప్రపంచములోఁ దిరుగువాఁడుకాదు. ధీరత్వ విషయములో నతనితో సమానులుండిన నుండవచ్చును గాని, మించినవారుమాత్ర ముండరు. స్థిరసంకల్పుఁడు. ఏవిషయములోనైన నొక నిశ్చయమునకు వచ్చిన నంతే; దానికిఁ దిరుగులేదు. ప్రజాసేవయే యతని నిత్యైకసాధన. దేనికయిన లక్షణనిరూపణచేయుటకు జవహర్లాలు; ఆ లక్షణముల ననుసరించి కార్యక్రమ నిర్ణయము చేయుటకుఁ బటేలు. కాఁబట్టి జవహర్లాలు నడిగి లక్షణములు తెలిసికొనుఁడు, పటేలు నడిగి క్రియాకలాపము గ్రహించుఁడు.

—మహాత్ముఁడు

స్వతంత్ర భారతీయతకుఁ బ్రపంచ మెఱిఁగిన బాహ్య చిహ్నము పండిట్ నెహ్రూ; అంతశ్శక్తి పటేల్.

విడివిడిగాఁ జూచుకొన్న రెండు విరుద్ధభావములే మో యని భ్రమ కల్పించునంత విపరీతములు. కాని పరిపూర్ణతా పుష్టమైన యేకశక్తి, ద్విధాగతరూపము నంది పరస్పరపోషకముగా నైన విచిత్ర సంస్థ—ఆ యిరువుర కూటమి

మహాత్ముఁడీ నాయకులను దేశమున తప్పజెప్పుటలోఁ దన ప్రతిభను జూపించినాఁడు. దేశభక్తి, గురుదేవుఁడగు మహాత్మునియందు భక్తి; యీ సూత్రములే వారిరువుర నేకము చేయు దృఢబంధనములు. ఈ యిరువురి స్వభావముల తారతమ్య వైచిత్రిని, సంకలనాలబ్ధపరిపూర్ణతను, డాక్టరు బాలకృష్ణ కేస్కరుగారీ వ్యాసములోఁ జక్కగాఁ జిత్రించిరి.

“భారతదేశమును ప్రస్తుత మావరించియున్న గందరగోళము, ననిశ్చితమై నిరంతరము మారుచున్న వాతావరణములలోఁ బండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ, సర్దార్ వల్లభాయి పటేలులు చలాయించుచున్న యనితరలభ్యాధికార మొక్కటే నిశ్చితముగా, స్పష్టముగాఁ గన్పడుచున్నది.

“వారిద్దరు భారతదేశసంయుక్తనియంతలని చెప్పవచ్చును. కాని యీ యధికారమును వా రెట్టి కుతంత్రముద్వారా సంపాదించి యుండ లేదు. పరిస్థితులు వారి కీ యధికారమును గైవసమొనర్చినవి. ఈనాడు ప్రభుత్వములోను, బయటను సర్వము వారే నడుపుచున్నా రనుట నిస్సందేహము. మహాత్మా గాంధీ జీవించియుండఁగానే నాయన వీరిద్దరిని సమన్వయపఱచుచుండెడివాఁడు. వీరిద్దరు నాయన మహావ్యక్తిత్వముద్వారానే యుత్తేజము పొందినారు. ఆయన పరమపదించిన తరువాత భారతభాగ్యవిధాతలు వీరే యైనారు.

అనిశ్చితము

"భారతదేశము చరిత్రలో నతిక్లిష్టసమయములో నిప్పుడున్నదని గుర్తించినచో నీ విషయము మఱింత ప్రముఖముగాఁ గనుపించఁగలదు. దేశ మిప్పుడే విదేశపరిపాలననుండి విముక్తమైనది. వెంటనే కని విని యూహించి యెఱుఁగనంతటి క్లిష్టసమస్యల నెదుర్కొనవలసివచ్చినది. అంతరంగభేదాభిప్రాయములు పలురకములై యనేకములుగా నున్నవి. నూతన ప్రభుత్వము స్థిరపడుటకుఁగూడ నవకాశము చిక్కలేదు. పంజాబ్, సింధులనుంచి కాందిశీకులరాక లన్నిప్రణాళికలను దాఱుమారొనర్చినవి. కాశ్మీర్, హైదరాబాదులు కొఱుకరాని కొయ్యలుగా నున్నవి పాకిస్తాన్ శాశ్వతవైరుధ్యము, చాలమంది ఇండియన్ ముస్లిములు దానిని హర్షించుటవలన దేశమునకుఁ బ్రమాదము వాటిల్లఁజేయవచ్చునను భీతి వ్యాపించినది.

ఇటువంటి యనిశ్చితపరిస్థితిలోఁ బ్రతి విషయము నీ యిద్దఱు రాజకీయ నేతల ప్రవర్తనపైనే యాధారపడియుండునని దినదినము తేలిపోవుచున్నది. వారిద్దఱి పరస్పరసంబంధములు, దేశము నెదుర్కొనుచున్న పలుసమస్యలను వీరెదుర్కొను విధానము, విడివిడిగాఁగాని, సంయుక్తముగాఁగాని, వీరుచేయు నిర్ణయములు, భారతదేశ భవిష్యత్తును, గొన్ని తరములవఱకు, నిర్ణయించును. ఒకవిధముగాఁ జూచినచో భారతదేశ భవిష్యత్తీయిద్దరువ్యక్తుల ప్రవర్తనపై నాధారపడియుండుట శోచనీయముగానే కన్పట్టును. కాని

యున్న పరిస్థితి యిది. బహుశః కొంత డజనుమందిపై నాధార
పడి యుండుటకంటె, సిద్ధాంతములపైనే యాధారపడి యుండుట
మంచిదేమో !

ఏ విధముగాఁ జూచినను నెహ్రూ-పటేల్ కూటమి
యాశ్చర్యజనకమైనది. అది విరుద్ధశక్తుల విచిత్రస్నేహము.
ఒక విధముగాఁ జూచిన, యది యొకదాని నొకటి పూర్తిచేయు
నట్టి కూటమి. పండిట్ నెహ్రూ యాంగ్లశ్రీమంతుఁడు.
విజ్ఞానవంతమగు ధనికకుటుంబమునకుఁ జెందినవాఁడాయన.
ఆయన చిన్నప్పటినుండి యింగ్లండులోఁ బెరిగెను. అందువలన
జీవితములో ననేక విషయములపై నాయన యింగ్లీషు దృక్ప
థముతోనే యాలోచించును. వైజ్ఞానికముగ నాయనకు సోష
లిజమన్న నమ్మకము, గౌరవముకలదు. కాని సామాజిక జీవిత
ములో నలవాట్లలో నాయనది పూర్తిగా శ్రీమంతులవిధానము.
నాయకత్వమును పొందుట కాయన యితరులవలెఁ గష్టపడ
వలసిన యవసరమే లేకపోయెను.

తన రాజకీయ జీవితములోఁ బ్రారంభమునుండియు తన
తండ్రి, గాంధీజీల ప్రోద్బలముతోఁ బండిట్ నెహ్రూ ముందుకు
నెట్టఁబడెను. తన కీ ప్రోద్బలముద్వారా లభించిన పదవుల
స్థాయికిఁ దనకు స్వతః యున్న శక్తిసామర్థ్యములవలన నాయన
రాఁగలిగెను. కాని చులుకనగా లభించిన యీ నాయకత్వ
మాయన రాజకీయానుభవములో నొక శూన్యత నాపాదించి,
రాజకీయ సమస్యలను, రాజకీయముల నాయన యొక విచిత్ర
ధోరణిలోఁ బరిశీలించునట్లొనర్చినది. ఆయన యుదారస్వభా
వుఁడు. గౌరవనీయుఁడు. మంచి సంస్కృతి, రసజ్ఞానము కల

వాఁడు. కవిత్వమన్న నాయనకుఁ బ్రీతి. రచయితగా నాయన
గణనీయుఁడు. రాజకీయకుతంత్రములు, కుట్రలు నాయనకు
నచ్చవు ఆయన యథార్థవాది. గతములైన రెండు దశాబ్ద
ములనుండి యాయనకుఁ బ్రజలలోఁగల పలుకుబడివలనఁ బ్రజ
లాయనయన్న మిక్కిలి గౌరవింతురు. ఆయనకుఁగూడఁ బ్రజా
సమూహమన్నను, వారి హితకర్తలన్నను ప్రీతి. ఆయన సాహస
వంతుఁడు. భావోద్వేగి.

అనుష్ఠాన రాజకీయవేత్త

సర్దార్ పటేల్, కష్టించి పనిచేసెడి, పొదుపరులగు
వ్యవసాయదారుల కుటుంబములో జన్మించెను. ఆయన గుజ
రాత్‌లోని బార్ త్తర్ పటీదార్ వంశమునకుఁ జెందినవాఁడు.
ఈ వంశస్థులు కొంచెము తలబిరుసైన యూహావిహారులుగాక
యనుష్ఠానపరులు. ఆ వంశగుణము లీయనలో మూర్తీభవించి
నవి. ఆయనయు, నాయన సోదరుఁడు, విఠల్‌బాయి పటేలును,
జాకచక్యముగల సమర్థులగు యోధులు. ఆయన కటువగు
మితభాషి. రసజ్ఞత, కళలన్న నాయనకు బిడియము. ఆయనది
కేవలము భారతీయదృక్పథము. ఆయన జన్మతః యోధుఁడు.
సంఘటనాశక్తిగలవాఁడు. రాజకీయతంత్రములందుఁ బ్రవీ
ణుఁడు. రాజకీయపుటెత్తులు వేయుటలో నాయన యద్వి
తీయుఁడు. విరోధులపట్ల నాయన నిర్దాక్షిణ్యుఁడు. రాజకీయ
ముగా నడ్డంకని సర్దార్ భావించినవాఁ డేనాటికైనను నణఁగ
ద్రొక్కఁబడుననుట నిశ్చయమే. ఆయన గొప్ప ప్రజానాయ
కుఁడు. ఎట్టి సమస్యలనైనను దేలికగ గ్రహింపఁగలఁడు. దేశ

ముఖ్య స్థితిసమయమున నాయన వాస్తవికదృక్పథము బాగుగా నుపయోగపడినది. ఆయన కఠినదృష్టిస్వభావుఁడు. కాంగ్రెసు సంస్థలో యూరోపియన్ దృక్పథముతోఁ జూచిన, నాయన నొక్కఁడే గొప్ప రాజకీయవేత్త. ఆయన భారతదేశపు బిస్మార్కు. వ్యక్తిగతముగా నాయన భీకరుఁడు. ఎవ్వటివారికి భయపడఁడు. కాని యాయన నెఱిఁగినవా రాయనలో ననేక గుణములను ప్రేమింపకపోరు. ప్రతివిషయము జాగ్రత్తగా నత్యుగ్రుఁడుగాకుండ నాలోచించును. సోషలిజమన్నను సోషలిస్టులన్నను నాయనకుఁ దలనొప్పి.

విరుద్ధశక్తులు

నైగ్రహంగా యేకాంతవాసప్రియుఁడు. కాంగ్రెసులో వర్గవిభేదముల కాయల యెుఱితోఁడుగా నుండుట యలవాటయి పోయినది. ఆయన రాజకీయపు పెంపకమాయనకుఁ గుతంత్రములన్న ననిష్టత కల్గించినది. తనచుట్టు వందిమాగధులవలె ననుచరులు తిరుగుచుండుట యాయన కిష్టములేదు. అది తన ప్రతిష్ఠకు భంగకరమని యాయన యుద్దేశము. ఆయన ప్రతివిషయములోను స్వీయోద్దేశముల ప్రకారమే వ్యవహరించును. ఆయనది యొక మానసిపాట్టి.

సర్దార్ పటేల్ పుట్టుకతోనే సంచాలకుడు. అది స్వభావసిద్ధమని యాయన భావించుచుండును. చతురత, సంఘటనాశక్తి ద్వారా యాయన తన బలగమును బలుకుబడిని సాధించుకొనెను. ఆయన నెమ్మదిగా కాంగ్రెసు సంస్థను సంఘటిత మొనర్చెను; ఇప్పుడు దాని నాయనయే నడుపుచున్నాఁడు.

ప్రతిస్పర్ధి, సంఘటనను, పార్టీ లాభనష్టముల దృష్ట్యానే యాయన పరిశీలించును. ఆయన చుట్టు నున్నవారును వినయ విధేయతలతో వర్తించు ననుచరులై యుందురు.

ఈ విరుద్ధశక్తులను సమన్వయించి నడిపించుకొని వచ్చుచున్నది భారత భాగ్యవిధాత గాంధీజీ. ఆయన యొక మహానాయకుడు. పటేల్ నెహ్రూలవంటి యనుచరులను గూడ నెన్నుకొని వాడగలడు. వీరిద్దరు నాయనను పూజించి, గౌరవించెడువారనుట నిస్సందేహము. ఆధునికతపట్ల నెహ్రూకుఁ గల శ్రద్ధవలననే గాంధీజీ కాయనపై వాత్సల్యము ప్రబలెను. ఆయన నైతికభావనప్రకారము వ్యక్తిలో వ్యక్తిత్వము ముఖ్యమైనది. అందువలననే నెహ్రూ యాయనకుఁ బ్రియ తముఁడయ్యెను. గాంధీజీకిఁ బటేల్‌తోఁగల సంబంధములు కూడ నిట్లు దృఢతరమైనవే. సర్దా రాయనకుఁ దొలిగా లభించిన యాంతరంగికానుచరులలో నొకఁడు. ఆయన శక్తిసామర్థ్యము లను గాంధీజీ గుర్తించి యాయనపట్ల నవిరళవాత్సల్యమును గలిగియుండెను. పటేల్‌పట్ల గాంధీజీ కత్యంతవిశ్వాస ముండుట వలననే యాయన చాల కాలమునుండి గాంధీజీకిఁ "గుడిచేయి"గాఁ బరిగణింపఁబడుచుండెను. సర్దార్ కూడఁ బూర్తిగా గాంధీజీకి దోసిలొగ్గెను.

కాని వీరిద్దరు గాంధీజీతో ననేకపర్యాయము లేకీభ వించలేదు. అంతర్జాతీయత, సోషలిజము మొదలగువానిపైఁ బండిట్ నెహ్రూ బాహాటముగానే గాంధీజీ నెదిర్చెను. పటేల్ తన చతురత, వాస్తవికదృక్పథములతో ననేకపర్యాయము లాయన యాదర్శాత్మకవిధానములను బ్రతిఘటించెను. కాని

గాంధీజీ నిర్ణయించిన తర్వాత దానికి మోసిలౌ నెగ్గుదు నాఁడేమో.
పరిస్థితుఁ ప్రస్తుత మింత యుద్ధస్థితిలో నుండుటకు గాంధీ
జీయే కారణము. ఎంతో యోచన చేసియే గాంధీజీ పటేల్‌ను
గుజరాత్‌లోఁ దన ప్రధానానుచరుఁడుగా నిర్ణయించుకొనెను.
అట్లు నిర్ణయించిన తర్వాత నాయనపట్లఁ జాలవిశ్వాస ముంచెను.
సర్దార్ రాజకీయ ప్రతిష్ఠకు, నధికారమునకు నిదే తొలిమెట్టు.

భారతదేశ నాయకత్వము నెహ్రూకుఁగూడ గాంధీజీ
వల్లనే లభించినది. లాహోర్ కాంగ్రెసు కధ్యక్షుఁడుగా-బహుశ
చరిత్రలో నింత చిన్నవాఁ డెవ్వఁడు నధ్యక్షుఁడై యుండఁడు-
నెహ్రూను నిలబెట్టినది గాంధీజీయే. గాంధీజీ నైతికశక్తియేఁ దన
వెనుక లేకపోయినచో నెహ్రూ కాంగ్రెస్ యంత్రములో తన
ప్రతిష్ఠ నిలఁబెట్టుకొ లేకపోయెడివాఁడే. పండిట్ నెహ్రూ
యెప్పుడు పార్టీతంత్రములకు, నోట్ల నర్థించుట కిష్టపడఁడు.
ఈయనకు గాంధీజీ యీపని చేసెడివాఁడు. చాల విధము
లుగా గాంధీజీ వల్లనే నెహ్రూ చెడిపోయినాఁడు

భిన్న విధానములు

ఈ నాయకు లిద్దరి దృక్పథములలోఁగూడఁ జాలవిభే
దము లున్నవి. నెహ్రూ యొకవిధమైన ఫేబియన్ సోషలిస్టు.
అంతర్జాతీయవాది. చాల సమస్యలపట్ల నతనివైఖరి యతి
వాదధోరణిలో నుండును. పాశ్చాత్యసంస్కృతి, యలవా
ట్లన్న నతనికిఁ జాలమోజుకూడ. సంస్కృతి యలవాట్ల విష
యములోఁ బటేల్ కేవలము భారతీయుఁడు. ఆయన 'యే
ఇజము'లోను నమ్మకముంచనంతటి చతురుఁడని చెప్పవచ్చును

గాని, సామాజికాభివృద్ధికి "ధనికవాద మవసర"మని యాతఁడు భావించుచునుండె నిజము. నూతనసామాజికవ్యవస్థలోఁ గార్మిక వర్గప్రాముఖ్యమును గుర్తించుటకై యాయన చాలకాలము నిరాకరించెను. అదే యాయనలోని గొప్పలోపము. నెహ్రూ యొక యాదర్శవాది. పటే లనుష్ఠానవేత్త.

దైనందిన వాస్తవిక రాజకీయములలో నెహ్రూపటేలు లిద్దరు సమస్థానములలోనే యున్నారు. కాంగ్రెస్ తలపెట్టిన ప్రతి నూతనవిధానములోను నెహ్రూ గాంధీజీతో నేకీభవించెడువాఁడు. క్రమేణ ప్రజానీకమున కెదుట నాయన గాంధీజీ ముఖ్యప్రతినిధి యైనాఁడు. పటేల్ సంచాలకుఁడైనాఁడు. నెహ్రూ ప్రజానీకమునకే చిహ్నమైనాఁడు. ఈ పదవి వెనుక నధికారమంతయుఁ బటేల్ చేతిలోనున్నది. వీరిద్దరు గాంధీజీతో నేకీభవించనిది క్రిప్సురాయబారపు సమయములో దేశవిభజన ప్రసక్తి వచ్చినప్పు డొక్కపర్యాయముమాత్రమే. కాంగ్రెసు భవిష్యత్తును గుఱించి చర్చలు జరుగుచున్నప్పుడుకూడ వీరిద్దరు గాంధీజీతో నేకీభవించలేదు. కాంగ్రెసు భవిష్యత్తు విషయమై గాంధీజీకిఁ గొన్ని స్పష్టమగు నుద్దేశము లుండెను. కాని వీరిద్దరిని మహాత్ముఁడు చక్కగా సమన్వయపఱచి, కలసికట్టుగఁ బని చేయించఁగలిగెను. కార్మికసమస్యలు, పరిశ్రమలను జాతీయ మొనర్చుట మొదలగు ముఖ్యసమస్యలపై గాంధీజీ యభిప్రాయములను గాంగ్రెసు సంప్రదాయమును రూపుదిద్దుటలో నెహ్రూకుఁ జాలప్రాబల్యముండెననుటకూడ వాస్తవమే.

ఐక్య మవసరము

ఇంతటి విభిన్నదృక్పథములుగల వ్యక్తు లనేకసమస్యలపై భిన్నాభిప్రాయములు కలిగియుండుట యాశ్చర్యముగా నుండఁగలదు. వాస్తవమునకు వారిద్దరు నొకరిసూచనల నొకరనేకపర్యాయములు తీవ్రముగాఁ బ్రతిఘటించుకొనిరి. ఇది స్వాభావికమే. కాని దేశభవిష్యత్తు తామిద్దరుఁ గలసి పనిచేయుటపైనే యాధారపడియున్నదని వారు గ్రహింపవలెను. గాంధీజీ హత్యానంతరం ఈ విషయము మఱింత ప్రాముఖ్యము వహించినది. చాలమంది యాశించినదానికి విరుద్ధముగా వారిద్దరుఁ గలసి పనిచేయఁగలిగిరి. అంతేగాక యీ సమయమున విడిపోవలెనని వారు కోరుకొన్నను విడిపోఁగలరా యన్నది సందేహాస్పదమే. వారిద్దరు విడిపోవుట ప్రస్తుతానిశ్చిత వాతావరణములో నొక పెద్ద సంక్షోభమునకు దారిదీసి, యెట్టి విషమపరిణామములనైనఁ గలిగించవచ్చుననుట నిస్సందేహము. కొంతమంది యవకాశవాదు లొకరియెదుట రెండవవారిని దూషించి, తాము లాభము పొందవలెనని, యోచించుచు, వీరిద్దరిమధ్య విభేదములను వృద్ధిచేయుచున్నమాటకూడ వాస్తవమే.

రాజకీయచరిత్రలో నింతటియాశ్చర్యకరములు, విభిన్నాత్మకములైన 'కూటములు' లేకపోలేదు. రాజకీయవేత్తలకు భేదాభిప్రాయము లుండెడివి. ఇకముందు నుండఁగలవు. అందువలన వారొకే యాదర్శముకొఱకుఁ గలసికట్టుగాఁ బనిచేయ లేకపోలేదు. పటేల్-నెహ్రూ లిప్పటివఱకుఁ బోరాడుకొనుచుండవచ్చును. కాని తాము కలసి పనిచేయక తప్పదని

గ్రహించి యిప్పుడు కలసి పనిచేయవచ్చును. వారి విభేదముల
తీవ్రత వారి కలయిక నష్టపెట్టజాలదు.

వాస్తవమునకు, వారివిభేదములను గురించి మాట్లా
డుచు వారిద్దరిమధ్యఁగలసామ్యమును, వారిద్దఱను దగ్గరకులాగు
చున్న పరిస్థితులను ప్రజలు గ్రహింపకున్నారు. దేశములోని
యత్యవసరపరిస్థితియేగాక గాంధీజీపట్ల శ్రద్ధాభక్తులుకూడ
వారి కలయిక కొక ప్రబలకారణము. రాజకీయముగ, నాధ్యా
త్మికముగ వా రొకటే కుటుంబమునకుఁ జెందినవారు. నెహ్రూ
సోషలిస్టు దృక్పథము గాంధీజీ పలుకుబడివలనఁ జాలవఱకు
మారినది. ఇద్దరు దశాబ్దములనుండి కలసి పనిచేయుట కల
వాటుపడియుండిరి. ఒకరితప్పు లొకరికిఁ బూర్తిగాఁ దెలియును.
బహుశః యనేక పర్యాయము లొకరి నొకరు తిట్టుకొనియుండ
వచ్చును. కాని దానిని విస్మరించి యైక్యముతో వారు వ్యవహ
రించఁగలరు.

మహాత్మునివంటి సంస్థలు

తమ పలుకుబడి ప్రాబల్యమువలన నెహ్రూ పటే
ళ్ళిద్దరు గాంధీజీవంటి సంస్థలే యైనారు. వారు కేవల మగ్ర
నాయకులు మాత్రమేకాదు. ప్రస్తుత కల్లోల వాతావరణ
ములోఁ బ్రజ లొకొక్కప్పుడు ప్రభుత్వ విధానములను
నొకొక్కప్పుడు కాంగ్రెసు హైకమాండు చర్యలను నిరసించి
నను, చివరకు వీ రిద్దరినిజూచియే, ప్రతి విషయము నంగీక
రించుచున్నారు. నెహ్రూ పటేలులతర్వాత నేవ్యక్తిగాని,
చివరకుఁ గాంగ్రెసుగాని యిటువంటి సమానదృష్టితోఁ బరశీ

లించఁబడెను. వారు సఫలురై ఫలితములనైనఁ బొందింపవలసి యుండును, లేదా నైరాశ్యులఁగవలసి యుండును. నెహ్రూ పటేలుల తప్పులను ప్రజలు – బహుశః యలవాటు ప్రకారమే కానిచ్చెను–సహించెదరు. అంతేకాని వారితరువాత వచ్చెడు వారి తప్పులను సహించరు. ఈ ముఖ్యవిషయములఁ గాంగ్రెసు వారు ముఖ్యముగా భవిష్యత్తునుగురించి యాలోచించుచున్న ప్పుడు జ్ఞాపక ముంచుకొనవలెను.

భవిష్యత్తు విషయములోనే యీ యుద్ధము నాయకు లొక ముఖ్యవిషయములో నసమర్థులైపోయిరని చెప్పక తప్పదు. తమతర్వాత తమ స్థానముల నాక్రమించి కార్యక్రమ మును జయప్రదముగా సాగించగల సమర్థులగు "ద్వితీయశ్రేణి" నాయకులను వీరు తయారు చేయలేకపోయిరి. తమతర్వాతఁ దమ స్థానముల నాక్రమింపఁగల సమర్థులగు ననుచరులకుఁ దమ పద్ధతులలో శిక్షణనొసఁగుట వీరు నిర్లక్ష్యము చేయుచున్నారు.

"నా తదనంతరము బూడిదే" యన్న యుద్దేశమైనట్లు కనిపించుచున్నది. దేశము క్లిష్టపరిస్థితిలో నుండుటవలనను దేశ ములో వీరిద్దరికి నొక ప్రత్యేకస్థాన ముండుటవలనను, వీ లోప మత్యవసరకాలములో విషమపరిణామములకు దారి తీయఁగలదు. వాస్తవమునకు దేశమునకుఁ బ్రస్తుతప్రభుత్వము నకు విరోధులైనవారీ లోపము తమకు గొప్ప సహాయకారి కాఁగలదని యాశించుచు నందు కెదురుచూచుచున్నారు. దీని నాధారముగాఁ జేసికొని ప్రణాళికలు కూడ నేర్పాటుజేసికొను చున్నారు.

నెహ్రూ వైఖరి సులభముగానే బోధపడఁగలదు. తనకుఁ

ప్రత్యేకముగా ననుచరవర్గము నేర్పాటు చేసికొనుట కాయన నిరాకరించెను. ఇది శోచనీయము. రాజకీయముగాఁ దప్పే నైనను నున్న పరిస్థితి యది. దూరదృష్టి, చాకచక్యముగల సర్దార్ పటేల్ వంటి యనుస్థాన రాజకీయవేత్త, తన తరువాతఁ దన స్థానమునాక్రమించగల యనుచరవర్గము నెందుకుఁ దయారు చేయుటలేదో బోధపడుటలేదు. ఇప్పుడు ప్రసిద్ధిలోనున్న కాంగ్రెసు నాయకులందరు ముసలివారు. త్వరలోనే వీరు గట్టిగాఁ బనిచేయ నసమర్థు లౌదురు.

అందువలన భవిష్యత్తు చాల చంచలముగా ననిశ్చితముగా నున్నది. సమయమునకుఁ దగినట్లు వ్యక్తులుకూడ నుద్భవించఁగలరని యాశించవలెను. కాని యీ విషయమే భవిష్యద్రాజకీయవిషయములలో ముఖ్యమగు పాత్ర నిర్వహింపనున్నది. ఈ విషయములోనే గాంధీజీ ప్రజానీకపు వాస్తవాద్వితీయనాయకుఁడుగాఁ గన్పించుచున్నాడు. తన యుత్తేజనకర శిక్షణలద్వారా యాయన మెరికలవంటి యనుచరులను దయారుచేయఁగలిగినాఁడు. వారే యీనాఁడు దేశమునకు నాయకత్వము వహించియున్నారు. ప్రస్తుత నాయకులందరు నాయనవద్ద నేర్చుకొన్నవారేగాని, యీ విషయములో నాయన విధానమును వీరు సాగించలేకపోవుచున్నారు.

జీవన సమీక్ష

యోధుడు

వల్లభాయ్ జీవితములోఁ బ్రప్రథమముగాఁ గనుపించు
నది యాయన శౌర్యము. బాల్యమునుండి వార్ధకములోఁగూడ
నాయన మహాశూరుఁడుగాఁ గాన్పట్టెను. భయమనునది యెట్టిదో
యెఱుఁగని నిర్భయుఁ డాయన. ఆయన మహాత్మునికి శిష్యుఁడే
కాని మహాత్మునివలె నాయన సాధకుఁడు, బోధకుఁడుఁ గాఁడు.
ఆయన యోధుఁడు. ఈ విధముగానే యాయన సంగ్రామ
ములో విహరించినాఁడు. ఆదర్శసత్యాగ్రహివలె నాయన
ప్రాధాన్యములో మిళితము కాఁజాలఁడు. ఆయనలో సత్యాగ్రహి
కొక్క యజాతశత్రుత్వము లేదు. కాని సింహముచిత్త శక్తి
గలదు. పోరాట మాయనకు సహజగుణము. యుద్ధమునను పటుఁ
గనే యాయన కపూర్వభావావేశము గలుగును. భుజము
లుప్పొంగును. రాజపుత్రస్త్రీలవలె యుద్ధమాయనకుఁ గేళీవిలా
సము. యుద్ధసమయములో వల్లభాయిని జూడఁదగినది. ఆ
సమయములో నాయన ఛాతీ విప్పారును. భుజము లుప్పొం
గును. హృదయ ముత్సాహపడును. కన్నులగ్నికణములవలె
నుండును. యుద్ధసమయమున నాయన మధ్యందిన మార్తాం
డునివలె నుండును. యుద్ధసమయమున, యుద్ధానంతరమున
నాయనలో విశేష వ్యత్యాసము కన్పించును. ఆయన జీవిత
రహస్యము మనము చక్కఁగా గమనించఁగలము. యుద్ధ సమ
యములో వల్లభాయికిఁ బ్రశాంత సమయములో వల్లభాయికి,
యేమియుఁ బోలికయే కన్పించదు. సాధారణ పరిస్థితులలో

నాయన నవ్వుచు గప్పిన నిప్పువలె నుండును. యుద్ధసమయములో నగ్ని చింతనిప్పువలె నుండును. అన్యాయములయెడల నాహ్యా యము. ఆయన యనుక్షణమును నన్యాయముల నాహ్వానమును గా నాలింగనము చేయుచున్నాను. వివిధకార్యములను విలోకించుటకు చేడనే యాయనయుల్లము వికసించును. వేయేల? ఆయన నిప్పులో చెన్నాట లాడుకొనును. శాస్త్రీ సంగ్రామ ప్రారంభకాలమున నాయన కినాకసభలో నిట్లు విస్పష్టి పఱచి నాడు. "నాలో నెవరును గ్రహించజాలరు. ఆపదయాని భయము గాని లేని కార్యములో నేను ప్రవేశించనే ప్రవేశించను. ఆపదల నాహ్వానించువారికి నేను సహాయపడుట కనుక్షణము సిద్ధముగా నుండును.

"కష్టీ పల్లపడుచున్నది."

ఆయన కీ స్వభావ మసహాయోద్యమకాలమునందే యాకస్మికముగా నేర్పడినదికాదు జన్మాదారభ్య యాయన యట్టివాఁడే. కష్టము లాయనను వంచజాలవు. భయ మాయ నను భయపెట్టఁజాలదు. నేఁడేకాదు, బాల్యమాది యాయన నిర్భయుఁడు. ఆయన నిర్భయత్వమునకు బాల్యములో నీ దిగువ ఘటన తార్కాణము కాఁగలదు. ఆయనకుఁ గక్షమునఁ గుఱుపు లేచినది. మన పల్లెటూరు వైద్యులకు సర్వరోగనివారిణి రక్షలేగా! ఆ యూరి వైద్యుఁడు కడ్డీ బాగుగాఁ గాల్చి యా కుఱుపుమీఁదఁ బెట్టిన వెంటనే యెగిరిపోవునని చెప్పినాఁడు. బాలుఁడైన వల్లభాయి యా వైద్యుని మాటలు శిరసావహించి యావిధముగాఁ జేయుటకు సంకల్పించినాఁడు. కణకణలాడు

నిప్పులోఁ గఱ్ఱ పెట్టి బాగుగాఁ గాలనిచ్చి దగ్గఱనున్న యొకవ్యక్తి కిచ్చి పుండుపైని బెట్టుమని చెప్పెను. ఆ కఱ్ఱ చేతఁబుచ్చుకొన్న మనిసి యా ప్రేతకుఱ్ఱనాఁగని గాల్చుటకు సంశయించుచుండెను. అంతట వల్లభాయి కసితోఁడై యిట్లన్నాఁడు. "ఏమిటి! ఆట్లాలో చించుచున్నావు. కఱ్ఱ చల్లారిపోవుచున్నది. నీవల్లఁగాకపోయిన నది యిటు లిమ్ము. నేనే కాల్చుకొందు"నన్నాఁడు. ఆమాట విని యాయన యాశ్చర్యపడినాఁడు.

కఱ్ఱ యెప్పుడును వేడిగానే యుండును.

ఈ వీరపురుషుని హృదయములో నా కఱ్ఱ యెప్పుడును జల్లబడనేలేదు ఆ కఱ్ఱ చల్లపడుట చూడఁగానే యాయన దడదడఁ గొట్టుకొనును. ఎంతవఱకు నది వేడిగా నుండునో, యెంతవఱకు వాతావరణము తుపానులోఁ గూడుకొని యాసదల కాటపట్టుగా నుండునో, యెంతవఱకు నగ్ని నలువైపుల ముట్టుకొని యాకాశమును గంటుకొనునో, యంతవఱకు నాయనకు స్వర్గము. ఆ తుపా నాగి, యగ్ని చల్లారిన, నాయన యానంద మంతరించును. అగ్నిపర్వతమునుండి యగ్నికణములు బయలుదేరునట్లుగనే, విపదవస్థలో నాయన నోటినుండి వాగ్రూపమైన యగ్నికణములు వెలువడును.

గాంధీజీ లోకమాన్యుల గుణములు

వల్లభాయి గాంధీజీని గురువుగా గ్రహించినమాట సత్యమే. ఆయన వివేక మట్లు వరింపఁజేసినది కాని, యాయన తత్త్వము, నాయన ప్రేరణ, ప్రకృతి, లోకమాన్యునితో నధిక

ముగాఁ గలియును. లోకమాన్యుని సిద్ధాంతము 'శఠంప్రతి శాఠ్యం' — ఎదిరి యెట్టిపద్ధతి నవలంబించిన నట్టిపద్ధతియే యవలంబించవలెనను నాయన సిద్ధాంతము. వల్లభాయి సిద్ధాంతముగూడ నట్టిదే. గాంధీజీ ప్రభావమువల్ల నది చాల సున్నితమైనది. కాని సిద్ధాంత మదియే. తిలక్ సిద్ధాంతముపైని గాంధీజీ ప్రభావము ప్రసరించుటవల్లఁ జేదుమందునకుఁ బంచదార పొదిగినట్లయినది. గాంధీజీ సిద్ధాంతము 'శఠం ప్రతి సత్యం.' రాలఁగొట్టినవారి వెన్నఁగొట్టవలయును. ఈ సిద్ధాంతము నాయన స్వీకరించినాఁడు. ఇది శ్రేష్ఠమైనదనికూడఁ దలఁచును. కాని యాయన సహజస్వభావమునకు గాంధీజీ సిద్ధాంత మనుకూలపడ లేదు. ఆయన జీవనములోఁ గలియ లేదు. తీర్థమునకుఁ దీర్థము, ప్రసాదమునకుఁ బ్రసాదముగా నవి విడివడిపోయినవి. ఆయన దానిని స్వీకరించెనుగాని, గాంధీజీవలె నీసాధనలో నాయన యాత్మ పరిపూర్ణమై వికసించ లేదు. ఆయనపరిస్థితి, బుద్ధి, వివేకములలో నాయన గాంధీజీ వైపునకు మ్రొగ్గును. ఆయన ప్రకృతియో—ఆయన స్వభావము, ప్రవృత్తి, లోకమాన్యునివైపుకుఁబోవును. ఈసంగతి సందర్భములన్నియు సమీక్షించినయెడల నాయనలో లోకమాన్యుని గుణములుగాని గాంధీజీ గుణములుగాని లేవు. వీరి యుభయగుణముల సమ్మిశ్రణమే వల్లభాయి. ఆయనలో వారిరువురి గుణములలోఁ గొన్ని యున్నవి. కొన్ని లేవు.

లోకమాన్యత్వము

ఒకలక్షణము గాంధీజీ లోకమాన్యులతోఁ బోల్చి చూతము. లోకమాన్యుని యసాధారణవిద్వత్తు వల్ల

భాయిలో లేదు. ఆయన గంభీర శాస్త్రజ్ఞానము సౌజన్యము; లోకమాన్యుని రాజనీతికౌశలము లేదు. గాంధి మహాశయునలోని యత్యధిక పరిశ్రమ, పట్టుదల, వల్లభాయిలోఁ గలవు. లోకమాన్యునివలె వల్లభాయికూడఁ బ్రజాసేవలో నాత్మవిస్మృతిగాఁ గృషిచేయును. లోకమాన్యునివలె నాయనకూడఁ దన్నుగుఱించి యేమియు వ్రాయఁడు, చెప్పఁడు. ఇంతేగాదు, లోకమాన్యునివలెఁ బైకి గఠినుఁడుగా, నిష్ఠురుఁడుగా, నభిమానిగాఁ గన్పించునుగాని, సహజముగా, సరళుఁడు, కోమలుఁడు. స్వాతిశయము లేనివాఁడు.

రాజకీయవేత్తయు - యోధుఁడు

ఇన్ని సమానగుణము లున్నప్పటికిని వీరిలో విభేదమేమి? అసలు వల్లభాయి లోకమాన్యునితో సరిసమానుఁడు కాఁడు. వా రుభయులలో జన్మతః విశేషవ్యత్యాసము కలదు. లోకమాన్యుఁడు రాజకీయవేత్త. వల్లభాయి రాజకీయవేత్త కాఁడు. యోధుఁడు; సైనికుఁడు. సేనాధిపతి, రాజకీయవేత్తలోను యోధునిలోను, దత్త్వతః యధికాంతరము కలదు. రాజకీయ వేత్త జిహ్వ చాల యదుపాజ్ఞలలో నుండును. అతని శబ్దములు మృదువై, సహజముగా రెండర్థములు కలిగియుండును. సహజముగా నతఁడు మనోగతాభిప్రాయమును మాటల ద్వారా వెల్లడించఁడు. అతి యవసరము నుపయోగించుకొనును. యోధుఁ డట్లుగాక తద్భిన్నముగా సంచరించును. అతఁడు భావనను దత్త్వమును గ్రహించి సంచరించును. సైనిక విజయము లక్ష్యమైనను భావికావకాశములు తీసికొనుట యతని కంత

యిష్టపడుచుండెను. అతఁడు దానిని నాలింగన మొనర్చెను. వీరత్వ మాయనసహచారిణి. సాహస మాయన యనుచరుఁడు. ఆకాశము మేఘావృతమైనప్పుడు రాజకీయవేత్త ముఖములో విచార మేర్పడును. ఈ పరిస్థితియే యోధునికి హృదయానంద కరమై, ద్విగుణీకృతోత్సాహుఁడగును. శత్రువుయొక్క సవాలు విని రాజకీయవేత్త యిపుడు పోరాటముచేయవలెనా, యక్కర లేదా యని యాలోచించును. యోధుఁడో వెంటనే రణరంగమున దుముకును. ఈ దృష్టిలో లోకమాన్యుఁడు వల్లభాయి సమాన ప్రవృత్తి కలవారైనప్పటికిని వారిలోఁ భేదా కలదు.

'గాంధీజీ సమక్షములో—'

మహాత్మునితో వల్లభాయిని బోల్చవలసి వచ్చిన, వారిలోఁ జాలవ్యత్యాసము కలదని స్పష్టపడఁగలదు. వ్యత్యాసమే కాదు, అసలు ప్రవృత్తిలోనే భేదముగలదు. ప్రవృత్తితో పాటు తాత్త్విక భేదమునుగలదు. గాంధీజీ సాధకుఁడు. సత్యము, ఆత్మసాక్షాత్కారము నాయనలక్ష్యములు. ఇందుచే సహజముగా నాయన జీవన మనావృతము, బహిరంగము. ఈ సత్య సాధన సందర్భములో నాయనకు సహకారులైన యల్పాత్యల్ప విషయముల నరమరలేక యాయన వెల్లడించును. సాధారణమానవుఁ డేవిషయములను జెప్పుటకుఁ గంపించునో, యట్టి విషయములనే యాయన యెట్టి సంకోచములేకుండ స్వీయసత్య సాధనకు సహాయకారులైనచోఁ జెప్పును. ఇతరులచే గౌరవ పూర్వకముగా నీయఁబడిన స్వల్పవస్తువును గస్తూరిబా తా నుంచుకోఁ దలచినప్పుడా మెయెడలఁ దాను ప్రవర్తించినవిధము

నిరభిమానముగా నాయన వ్రాసెను. అది యితరుల కసంభవము. మోహరహితుఁడైన యాధ్యాత్మికసాధకున కే యది సంభవము. అది యాయనపథము. వల్లభాయి యొక గొప్ప స్వార్థత్యాగియైన వీరపురుషునివలె స్వవిషయములో పరాపము దాల్చును. ఈ జ్ఞానముకూడ విసుగుదలతోఁ గూడినదే. గాంధీజీ విరోధితోఁ బోరాడును. కాని విరోధియనిభావించి కాదు. అతని నాశనము చేయుటకుఁ గాదు; అతనిలో మార్పుఁ దెచ్చుటకు; అతనిని చెడుమార్గమునుండి తప్పించుటకును; యుద్ధసమయములోఁగూడ విరోధి కల్యాణము నాయన ధ్యానించును ఈ సాధకుని యంతఃకరణములో నుండి నిబిడీకృతమైయున్న యుదారతచే నాయనకు సహజముగా శత్రువు లేఁడు. వల్లభాయి యుదారత వీరోచితమైనది. అతఁడు చాటుమాటుననుండి శత్రుసంహారముచేయ నుంకించఁడు. శత్రుసమ్ముఖముననే నిలఁబడి నిప్పులు గ్రక్కు కన్నులఁ జూచుచు నతనిని నాశనము చేయఁగోరును. శత్రుపరాజయముచే నుప్పొంగును. గాంధీజీ సత్యాగ్రహి. విరోధికిఁ దన కార్యక్రమమును బ్రథమముననే సూచించును.

వల్లభాయి తా నెవరికి శత్రువో, మిత్రుఁడో సూచన చేయఁడు. ఆయన కార్యక్రమము మనము కనుగొనఁజాలము. కార్యానంతరమే కనుగొనఁగలము.

శేషములు

ఇంతేగాదు. మగన్‌లాల్‌జీ చక్కగా వారిద్దరనుగుఱించి యిట్లు వివరించినాడు. "మహాత్మాజీ యతి సామాన్యమానవునియొక్క ప్రశ్నకుఁగూడ జవాబుచెప్పును. అతని కుతూ

హాలము నీడేర్చును. వల్లభాయిని ప్రశ్నించుటకే సహజముగా ధైర్యముండదు ఆయనను ప్రశ్నించువారు ప్రేళ్ళమీఁదఁగూడ లెక్కపెట్టుట కుండరు. ఆయన స్వభావ మేమియనఁ దన విరోధికే యాయదన జవాబు చెప్పెను. మహాత్ముఁడు తన యాత్మకథ రచించగలఁడు. వల్లభాయి యాత్మచర్చ యెన్నడును జేయఁడు. మహాత్మాజీయొక్క సంయమనము, నాయన తపస్సు, మహత్తరమైన కృషిఫలితము. వీరవల్లభాయియొక్క సన్న్యాస మొకనాటి ప్రాతఃకాలమునఁ జేయబడినదైనప్పటికి నిలుకడగల దైనప్పటికి యోధుః ప్రతిజ్ఞగా నుండును. మహాత్మాజీ సాధకుఁడు, సంస్కర్త, బోధకుఁడు—వల్లభాయి సాధకుఁడుకాదు. సంస్కర్తకాదు. బోధకుఁడుగాదు. అతఁడు యోధుఁడు, సేనాని, సేనాధిపతి. మహాత్మునియొక్క మహత్తరమైన క్షమాగుణములో నాత్మనిరీక్షణ, యాత్మచింతన కలదు. వల్లభాయియొక్క క్షమ వీరోచిత క్షమ. దానిలోఁ దన ప్రత్యర్థియొక్క నూరుతప్పులను మన్నించగలఁడు.

'కర్మవీర్'—

సర్దార్

పలువిధములఁ బరామర్శించినప్పటికి వల్లభాయిని గురించి యొక్కమాటలోఁ జెప్పవలయునన నతఁ డాత్మరక్షణ పరుఁడు. తన దేశమునకై బలియగు పురుషుని గుణగణము లాయనలో గుమిగూడినవి. ఆయన యోధుఁడు. బుద్ధి, వివేకము, పరిస్థితి, పరావలంబనము, సంఘటనాశక్తి, యీ యోధుని యోధునికంటె గొప్పవానినిగాఁ జేసినవి. ఆయన

లోని యీ సహజగుణములే యాయనను సైన్యాధిపతిగాఁ జేసి "సర్దార్" ఆసనముపై నధిష్ఠింపఁ జేసినవి. రాజకీయవేత్తకు సహజలక్షణమగు—డిప్లమసీ—వంటిది రాజనీతి—యీయనలో లేదు. కాని గంభీరత, ప్రోత్సాహజనకమైన భావావేశము: ఈ రెండు నావశ్యకమైనంత మాత్రమే యుండి యాయనను సైన్యాధిపతిగాఁ జేసినవి. సర్దారు కావశ్యకమైన యీ గుణము లాయనలో విరాజిల్లినవి. నీళ్ళలోఁ జేప యెట్లు సహజముగాఁ గ్రీడించునో, యట్లే యుద్ధరంగములో నాయన విహరించును. రాజకీయవిషయములు, పరస్పర సమాలోచనలు, సంధులు, నాయన భావావేశమును శిథిలపఱచును. ఆయన ప్రతిభ యందుఁ గుంఠితమగును. ఈ సంగతినే స్వయముగా వచించినాఁడు. "పోరాటములోఁ గలుగు కష్టములు, చిక్కులు, వెంటనే నేను విడిపించుకొనఁగలను. ఇట్టి సంకటావస్థలనుండి విడివడుశక్తి నాకెట్లు కలుగునో, నేను వివరించజాలను. కాని రాజీసంభాషణలు నాకు మనస్కరించవు. ఇట్టి యకర్మణ్యచర్చలలో నేననేకపర్యాయములు గందరగోళములో బడితిని."

వాక్కులో నగ్ని

యుద్ధరంగమునం దాయన వాణిలో నగ్ని యావిర్భవించును. యుద్ధకాలములో సరళమార్గమునఁగూడ నింతటి శక్తిమంతములైన శబ్దములను సృష్టించుటలో భారతనాయకులందరిలోను సర్దార్ సమర్థుడు. ఆయన వాణిలో నగ్ని కలదు. ఉదాహరణకు—"శత్రువుయొక్క కత్తి సలసల కాగవలసినదే. సమ్మెటమాత్రము చల్లగా నున్నప్పుడు మాత్రమే యుపయో

గింపఁబడును." బార్డోలీ రైతులను గష్టముల నెదుర్కొనుటకు హెచ్చరించుచు, "వైశాఖజ్యేష్ఠమాసములలోఁ బ్రచండమగు నెండవేడిమి లేకపోయిన నాషాఢశ్రావణమాసములలో వర్షము లుండవను సంగతి రైతులయిన మీరు మఱవరాదు. లేక "చంపుటకుఁ జచ్చుటకుఁ బ్రభుత్వమువారు సైనికుల నాఱు మాసములలోఁ దయారు చేయుదురు. మనము కేవలము మరణించుటే నేర్చుకోవలయును. ఇట్టి సందర్భములో మూఁడు మాసము లెందుకు?"

వల్లభాయి పండితుఁడన నెవరో యిట్లు వివరించిరి. "భాషను కృత్రిమపద్ధతిని నిగూఢముగాఁ జేయువాఁడే పండితుఁడు." విద్యార్థులయెదుటఁ బ్రసంగించుచునిట్లన్నాఁడు. సర్పము తన కుబుసమును విడిచివేయుటలో నేమైన బాధగలుగునా? ఏమైన శ్రమచేయునా? ఇదేవిధముగా మనముకూడ నొకానొకదినమునఁ బరప్రభుత్వ మను కుబుసమునువిసర్జించఁగలము. ఇందులో శ్రమగాని కష్టముగాని యేమున్నది?" ఈ విధముగానే "ప్రభుత్వము దుష్కార్యము చేసిన రైతు నూటికిగాఁ జెప్పవలసిన జవాబిది. ...."హా, హా, నీబోటిరాజు లెందఱో మట్టిలోఁ గలియుట కనులారఁజూచితిని." బార్డోలీ సత్యాగ్రహ సమయములో బాలోడైలోఁ బ్రసంగించుచు— "ప్రభుత్వమువారు జైలు కతిథుల నాహ్వానించుచున్నారు. మీరు వారికిఁ గావలసినంతమందిని బంపించఁగోరుచున్నాను. ఇదేవిధముగా నాయనను నిర్బంధించినపుడుకూడ భారతీయ వాతావరణ సూచకముగాఁ జెప్పెను. "ప్రభుత్వమువారు నా కాళ్ళను ద్రుంచివేసి రెక్కలులేని పక్షినవుదునని విశ్వ

సించుచున్నారు. వర్షము కురిసిన వెంటనే గడ్డి మొలచునట్లనే కాలు నూతనపురుషు లుద్భవించఁగలరని వారిని నేను హెచ్చరించుచున్నాను.”

ఇవన్నియు యుద్ధకాలమునఁ బలికిన పలుకులు. సహజముగా వల్లభాయికి మాటలాడు నలవాటు తక్కువ. ఒక్క మాటలో వచింపవలెనన నాయనలో మాటలుతక్కువ. క్రియ యెక్కువ. ఆయన వాక్శూరుడు కాడు వేదిక లెక్కి లెక్చర్లు కొట్టు మానిసి కాదు. ఆయన పబ్లిసిటీ కోరఁడు. కార్యము ననుసరించి యాయన ప్రకటనఁ గోరును గాని తననుగురించి ప్రకటన మాత్రము చేయఁడు. ఆయన గర్జించు మేఘమువంటివాఁడు కాఁడు. కుంభవృష్టి కురిసించు కారుమేఘమువంటివాఁడు. అటులనే యాయన మౌన మాశ్చర్యజనకమైనది. ఆయన సహజ ధీరుఁడు. అందుచే నుత్తరకుమారప్రజ్ఞ లాయనకు సరిపడవు. ....కఠోరముఖము, దృఢమైన దవడలు, శత్రువులఁ గయ్యమునకు కాలుద్రవ్వు కన్నులు, విషముతో నిండిన వ్యంగ్యము, ఇవి వల్లభాయి స్వరూపస్వభావములు. ఆయన ముఖవర్చస్సులో నాయన యాంతరంగికశక్తి కనుగొననగునని యొక యాంగ్లేయ పత్రికావిలేఖకుఁడు పలికినమాట యక్షరాల నిజము. ఆయన వ్యంగ్య మాయనకు నమృతము వంటిది. సాధారణాచరులనేకాదు గాంధీజీపైనగూడ వ్యంగ్య బాణము వదలుటలో నాయన యీషణ్మాత్రము సంకోచించఁడు. తుపానులో నాయన పర్వతమువలె నచలుఁడు. విరోధియెడలఁ గఠినుఁడు ఈ విషయములో గాంధీజీకి నాయనకు నెట్టిపోలికయు లేదు. విరోధి కాంగ్రెసువాఁడు కాని, తదితరుఁడు కాని,

యాయన యన్న మిక్కిలి భయపడును. ఎందుచేతనన నాయన యెవ్వరి వెంటఁబడునో వానిని నామరూపములు లేకుండఁజేసి విసిరిచి పెట్టఁగలఁడు. నిర్మాణములోను, గార్యనిర్వహణలోను నాయనలో నపూర్వశక్తి గలదు. గుజరాతులో నాయనను బ్రతిఘటించు పురుషుఁడు పుట్టలేదు.

కర్షకుల ఆశాజ్యోతి

వీని యన్నిటికిమించి వల్లభాయి కిసానుల హృదయమును గనుగొన్నాడు. భారతదేశమునకు సరియైన ప్రతినిధులుగా వారిని గ్రహించి వారిని దనవారిగా నెంచెను. ఆయన కిసానులను బాగుగా దెలిసికొన్నాడు. రైతు లాయనను బూర్తిగా గ్రహించినారు. కాకా కలేల్కరిట్లు వ్రాసెను "రైతాంగము వ్యాకులహృదయమైనప్పుడు వల్లభాయి రక్తముపొంగును. ఈ బాధాహేతువునలననే యాయన గ్రామములను దన కార్యక్షేత్రముగా గావించి రైతుల నాత్మీయులుగా భావించుటయే కాక యాయనయే కృషీవలుఁడైనాడు. కైరా, బోర్సద్, బార్డోలీ-యివియన్నియు నిందు కుదాహరణములు. ఆయనవలె రైతాంగమునకుఁ బ్రత్యక్షముగా నింత సహాయము చేసిన నాయకులు భారతీయనాయకవర్గములో లేరు. ఆయన భారతీయకర్షకుల యాశాజ్యోతి-ఆయనను గురించి "జోనాబేలీ" రచించిన యీ పంక్తులు నిత్యసత్యములు.

Even to the dullest peasant standing by
Who fasten'd still on him a wandering eye,
He seemed the master-spirit of the land.

వల్లభాయి కాంగ్రెసుయొక్క సంఘటనాత్మక ప్రతిభాశక్తులకుఁ జిహ్నము.